

LJETNIKOVAC HANIBALA LUCIĆA U HVARU

CVITO FISKOVIĆ

Na istočnoj strani grada Hvara u polju izvan gradskih zidina diže se na kraju predgrađa ljetnikovac s ogradenim i prostranim vrtom za koji se odavna zna da je pripadao renesansnom pjesniku ljubavnih pjesama i prve naše drame svjetovna sadržaja Hanibalu Luciću.

Da je taj lijepi građevni hortikulturni, gospodarski i ladanjski sklop pripadao Luciću vidi se iz različitih pisanih dokumenata.

Godine 1533. spominje se u ugovoru između zidara i samog Lucića lomljenje stijena u tom »vrtu rečenog gospodina Hanibala blizu grada«. Godine 1574. spominje ga kao svoju svojinu u oporuci Julija Lucić pjesnikova zakonita nasljednica i nevjesta, žena njegova sina i baštinika Antuna, kao »njen obzidani vrt i zdanje ovdje u Hvaru iznad crkve sv. Stjepana gdje je novi put učinjen od kamena s onim drugim zemljištem koje posjeduje kraj tog perivoja«,¹ a zatim 1592. godine u svom kodicilu »perivoj s kućama i onim što im pripada koji se nalazi ovdje izvan grada s one strane velikog bunara«,² odnosno velikog javnog zdenca podignutog 1554. godine³ na sjeveroistočnoj strani gradskih zidina, a uz sjevernu stranu puta koji vodi k ljetnikovcu. Ostavljajući perivoj i kuće svećenici-ma ona ih obavezuje »da mole blaženog Boga za dušu pokojnog gospara Hanibala Lucića, njegova sina pokojnog Antuna i za dušu spomenute oporučiteljice«,⁴ očito za to jer su ga obojica posjedovali, pa stoga im u

¹ G. Novak, Testamenat Hanibala Lucića i njegove nevjeste Julije, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, VIII, str. 130. Beograd 1928.

² Miscellanea II—IV str. 80. Izdanje Drž. arhiva u Zadru, Zadar 1950. 1952.

³ R. Bučić, O javnim građevinama i zgradama u Hvaru, str. 32. Split 1956; G. Novak, Hvar, str. 190. Beograd 1924; G. Novak, Hvar kroz stoljeća, str. 173. Zagreb 1960. Tačan natpis na velikom četverouglastom bunaru glasi:

ERECTUM 1554.
RESTAVRATVM C. N. S. 1700.
ET AVCTVM

Beneficium

⁴ Viridarii Lucio, et annexio Beneficii Sancte Marie de Buce, pro magistris clericorum.

Copia tratta dal testamento della quondam Signora Giulia vedova quondam Signor Antonio Lucio, fatto l'anno 1584, indictione 12 li 9 giugno

omissis

Item vol, ordena, et lassa il suo giardino murato qui in Lesina, et fabricato qual' è sopra la chiesa di Santo Steffano dove è la strada nova fatta di pietre, con quel

svom spomenutom kodicilu ponovno preporučuje »da mole božju dobrotu za dušu onih koji su ga stekli«. ⁵

Godine 1630. apostolski vizitator Morari opisao je kratko ali uglavnom tačno ljetnikovac, gospodarsku zgradu i perivoj, obiđavši ga kao crkvenu imovinu pri svom službenom obilasku hvarske biskupije. On piše da je skoro četverouglasti vrt okružen dosta visokim zidovima sa triju strana, a na četvrtoj su prema jugu dvije kuće. Naokolo u unutrašnjosti vrta je popločani put sa stupovima. U sredini je puč ili cisterna, u kojoj teče voda što s brda protiče k moru. Blizu toga zdenca je popločani put koji dijeli u dvije polovine vrt, u kojemu su različite biljke, agrumi i ostale voćke. Prema istoku je kuća širokih vrata i s trijemom. Kroz trijem se uzlazi stubama na otkriveni prostor okružen kamenom ogradom, odakle se ulazi u dosta prostranu sobu, u kojoj je lijepa umivaonica za ruke. Pod tom sobom su dvije druge u koje se ulazi kroz dvojna vrata iz trijema. Druga je kuća na zapadu i njena su vrata okrenuta k istoku. U njoj su odmah drvene stube po kojima se uzlazi u dvije sobe, ispod kojih su staja i kokošinjak, a izvani zahod. Prema sjeveru joj je zatvoreni vrt koji se, možda, imao pokriti. Između obje kuće su vrtić i popločani put sa stupovima. ⁶

altro terreno, che v'è attorno di esso giardino alla compagnia e padri pretti chiamati di Giesù et etiam insieme con il giardino li lassa due vigne poste sopra la isola di Lissa prima chiamata Brizi et l'altra Galia con questo patto, non volendo essi pretti gesuitti venire a stantiar nel detto giardino loco et foco in termine d'un anno immediate dopo la morte di essa testatrice, quo translata sia in libertà et obbligato esso herede infra scritto in tal caso proveder, disponer, investir, metter, et instituire tanti pretti, quali, et quanti vorrà et discazare quello over quelli, quali, fossero scandalosi, o di mala vita purchè si possi trovar con la verità et di poi la morte di essa Madonna Maria et herede che proveda, et habia di ciò la cura il reverendissimo Monsignor Vescovo di Lesina, overo il suo vicario generale in sua absenza; ma che il detto giardino non possa esser ne permutato, ne venduto, ne donato, ne per qualsivoglia debito pigliato, ne esser appropriato da qualsivoglia persona, ma che sia di pretti boni e di buona vita, li quali siano tenuti, et obbligati nelle loro messe pregar Iddio benedetto per l'anima del quondam messer Anibale Lucio et suo figliol quondam messer Antonio et per l'anima della detta testatrice, il qual giardino sarà in poter dell' herede, et le intrade tutte quante fino che si venirà a stantiar in esso giardino, et che esso herede habbia sempre la cura et guardia di esso giardino.

Omissis

L. S. Divi Marci. Paulus Dominis coadiutor magnificae comunitatis. Raccolta di varie fondazioni ecc. str. 21 Historijski arhiv Hvar.

Ovaj se odlomak ne slaže u nekim pojedinostima s oporukom Julije, koju je objavio G. Novak, Testamenat

⁵ Miscellanea, str. 81.

⁶

Visitatio Viridarii Lucij

De mandato intimato reverendis beneficiatis seu legatariis viridarii Dominae Juliae Luciae pharensis. Visitatio D. S. reverendi et die sequenti et successivè quandoquaque. Quare dicti reverendi sint parati cum eorum titulis juribus et scripturis quibuscumque. In quam fidem . . . Datum Phare die 16 aprilis 1630.

Die XVII aprilis 1630

Post vespas

Reverendus dominus Vicarius accessit ad viridarium quondam dominae Juliae Luciae situm retro episcopatum in quedam ingressus primum vidit hortum fere quadratum valatum muris satis altis ex tribus partibus ex alia vero meridiem versus adsunt duae domus circum circa intus dictum hortum est via lastricata lapidibus ex pulitis

Svi kasniji dokumenti nazivlju takoder perivoj Lucićevim prezimenom. Poput Morarija i hvarski biskup Nikola de Georgiis ga zove 1640. godine

cum columnis et in medio est puteus vel cisterna, in qua fluit aqua, qua de montibus currit ad mare, et prope dictum puteum est via pariter lastricata, qua dimidiat dictum hortum in quo adsunt diversae plantae pomorum rancidorum. Versus orientem est prima domus in quam ingreditur per portam magnam et habet sub porticum. In dicto ascenditur per scalam ad quedam locum discopertum cum balaustis lapideis circoclusum per quem ingreditur in quadam camaram satis capacem ubi adest ablutorium manuum satis pulchrum. Suptus dictam cameram adsunt duae aliae camerae, in quas ingreditur per duas ianuas de sub porticu.

Alia domus est à parte occidentis. Quae habet januam ab oriente et statim habet scalam ligneam per quam ascenditur ad duas camaras, et suptus habet stabulum et galinaum et extra loca communia; versus setentrionem adest quidam hortus preclusus qui forsan debebat cooperiri.

Inter utranque domus adest via cum columnis lastricata et parvus hortulus. In dicto viridario obviam habuit reverendus dominus Ioannes Mecchianich qui libenter recepit D. S. Reverendam qui eo venerat cum admodum reverendo domino Peregrino Garibaldo canonico theologo chatedralis ecclesie et beneficiato seu legatario ex una parte dicti viridarii.

Qui interrogatus de eius institutione? Respondit, sibi colatum fuisse ab illustrissimo et reverendissimo domino episcopo pharensi cui ex ultima voluntate magnificae dominae Juliae Luciae tributa est conferendi facultas ut patet ex ipsius bullis expeditis sub anno millesimo sexcentesimo sub die XIII septembris cum instrumento possessionis diei XVII novembris eiusdem anni.

Interrogatus quas obligationes habeat dictus beneficiatus? Respondit. Iuxta formam bullarum et dispositionem testatricis orare pro defunctis ipsius et secundum eius mentem. Interrogatus. An habeat obligationem habitandi in dicto viridario. Respondit. Affirmative quod esse quidem tempore quo possit prope eius aliquam talem, qualem valitudinem et ut saepius etiam annis integris habitavit. Interrogatus. An oret pro animas benefactorum? Affirmative, immo nunquam celebrari sine memoria eorum, quos habitis etc.

Deinde

Reverendus dominus Joannes Macchianich interrogatus iuxta quo iure inhabitet in dicto viridario? Respondit. Il signor Federico Grisogono da Zara è beneficiato di questo giardino et essendo lui assente al servizio del Monsignor illustrissimo vescovo suo zio mi hà messo in luoco suo.

Interrogatus: An dictus dominus Federicus unquam habitaverit in dicto viridario?

Respondit. Cel' io sappi non sò che mai habitato da novo in qua che io habbito in questa città, eccetto che una volta monsignore vescovo lo fece venire et vi stette otto ò dieci giorni.

Interrogatus. An dictus dominus Federicus sit sacerdos vel cuius aetatis? Respondit. Io credo ch' habbi 24 anni in circa ma non è sacerdote che io sappi se no' sia ordenato de pochi giorni in quà.

Interrogatus. An habeat aliquam conventionem cum dicto domino Federico? Respondit. Signore si che il detto signor Federico m' hà cesso e renunziato quest' habitatione del giardino et si hà obligato di darmi quattro tinazzi di mosto; com' appare nell' instrumento ch' io presento a Vostra signoria dell' 1625 à X del mese del gennaio.

Reverendus dominus vicarius suprascriptus cum animadverterit quasdam columnas in hortu maiori esse prostratas interrogavit dictos reverendos suprascriptos de causa? Qui responderunt. Il muro sopra il quale stanno le colonne minacciava ruina, et per ciò furono levate, fù reffatto il muro di novo et quanto prima si reponeranno le colonne à suo loco.

Interrogato. Ad quem spectat dicta repositio columnarum? Respondit. Dominus Gariboldus ad se pertinet.

Deinde eosdem interrogavit an habeant aliquid ad suggerendum? Responderunt. Nihil habere.

»viridarium Lucium«,⁷ a tako ga zove i jedan zapis u matici iz 1641. godine.⁸ U prijepisu iz oporuke Julije Lucić označen je »beneficium viridarii

Postea

Animadvertit reverendus dominus vicarius in camera superiori ubi habitat reverendus Mecchianich pavementum prope ianuam esse fractum cum foramine et interogatus eundem ad quem spectat resarcire dictum pavementum. Respondit. Quando io venni ad habitare questa casa non v'era alcuna finestra, nè un catenazzo ne bertuola, mà il tutto era aperto, come sa il signor Gariboldi, et tutta la città, et ho resarcito le cose più necessarie ma non essendo mio il luoco e dependendo da altri non ho voluto più spender perche anco il tutto hà bisogno d'esser arcritto, rimetter travi et altre spese, le quali se bene il signor Federico nell' instrumento soprannominato promette di ruffarmele non di meno. Vostra Signoria sa quante difficolta se possono mettere perche vi andaranno negli accomodamenti 20 ducati in circa come mi informano i muratori et marangoni.

Item vidit murum ante domum predictum colabentem cum periculo fractionis columnarum, et interrogavit predictos ad quem spectat vel spectare potesse refectio et reparatio. Unanimitè responderunt quod via, que mediat hortum propè puteum dividit possessionem inter dictos beneficentes et unusquosque è parte sua tenetur manutenere omnia. Quare cum dictam partem possedeat dominus Federicus supradictus et pro eo reverendus Mechianich ad eum pariter spectat reparatio eo quod reverendus Gariboldus ex altera parte reparavit et est paratus reparare.

Postea

Reverendus dominus vicarius mandavit registrari instrumentum cessionis de quo supra, et recessit in pace.

Al' nome di Christo Amen. L' anno della sua nattività 1625. Indictione secunda il giorno veramente de Venere 10 del mese di gennaio. Fatto in Liesena nell' Vesco-vado. Dove personalmente costituito il molto illustre monsignore Federico Grisogono abbate il quale spontaneamente et con ogni miglior modo ha dato, cesso et rinunciato per habitation al reverendo monsignor D. Zuane Mecchianich dalla Brazza presente et accettante la possessione del suo giardino che fù del quondam signori Lucii, qui dietro la città con tutti li appartamenti vivente detto monsignor abbate et che esso reverendo D. Zuanne debba quello commodar a spese proprie, ne detto monsignor abbate possi metter alcuna persona in detto giardino a stantiare mà venendo habitar in esso monsignor abbate le sia riservata la stantia grande di sopra et quella di sotto serva al detto reverendo D. Zuanne et quando detto reverendo D. Zuanne volesse andar fuori del giardino necessitato o sforzato, promette detto monsignor abbate pagarlo delle spese fatte nelle case necessarie quanto in sua conscientia detto monsignor Prè Zuanne dirà haver speso. Et oltre ciò esso monsignor abbate per sgravation della conscientia sua, promette di dar al detto monsignor Prè Zuanne tinazzi quatro di mosto all' anno a Lissa della vigna di Brizi. Obligandosi detto monsignor abbate di far retroceder l' affitto al molto reverendo monsignor D. Pellegrino Gariboldi nella persona di detto reverendo monsignor Prè Zuanne del detto zardino. Promettendo sotto obligatione pregando me nodaro e pregati il signor Giovanni Giacomo Pireteo et magistro Sepolino di Reali da Gubio testimonii così chiamati e pregati.

Biskupska vizitacija apostolskog vizitatora
Morari. Rukopis. Hvarski biskupski arhiv.

7

Die dicta (27 Julij) 1640

Illustrissimus et reverendissimus dominus episcopus una cum perillustri et admodum reverendo domino vicario accessit ad visitandum viridarium Lucium, in quo ingressus invenit idem medium saepe nuper divisum et valde deturpatum. Successive intravit in domum a parte orientali, quam vidit mundam et observavit in buono statu servari. Ingressus cubiculum superiorem invenit in eodem in lecto ob infirmitatem iacentem reverendum dominum Ioannem Mechianich de eodem viridario et ipsamet domo beneficiatum

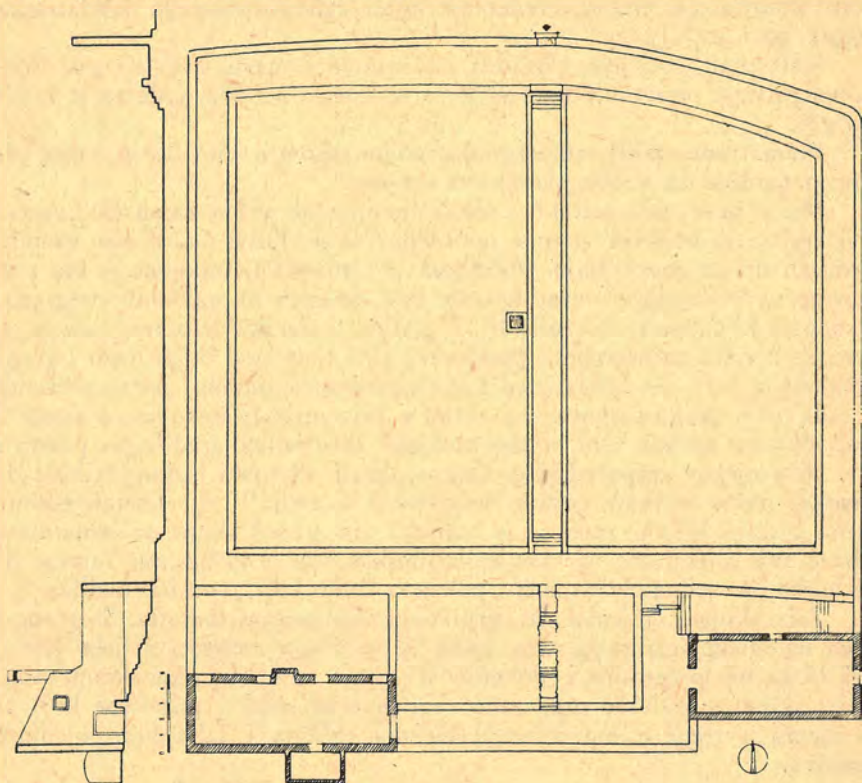
Visitacija biskupa Nikole de Georgiis.

Biskupski arhiv u Hvaru.

⁸ Die 12 mai 1641 baptizavit Antoniam filiam inventam retro viridarium Lutium cuius parentes ignorantur

Knjiga krštenih sv. II (1583—1695). Rukopis u župskom arhivu u Hvaru.

Lucio«,⁹ pa i u vizitaciji hvarskog biskupa Vicka Milani iz 1650. godine vrt je spomenut kao »viridarium Lucium«.¹⁰

Sl. 1 — *Tloris Lucićeva ljetnikovca, perivoja i vrtlareve kuće u Hvaru*

⁹ Vidi bilješku 4.

¹⁰ Die 11 dicto (mai 1650).

Antedictus perillustris et reverendus dominus vicarius accessit una cum sociis ad visitandum viridarium Lucium in quo ingressus primum visitavit domum ex parte orientali quod invenit in bono statu, reperatque in inferiori cubicolo eiusdem domus admodum reverendum dominum Ioanem Mechianich unum ex beneficiatis iacentem in lecto adversa valetudine gravatum. Interrogatusque eundem de titulo et oneribus eiusdem beneficii viridarii qui respondit.

Io son beneficiato di questa parte orientale così delle case come del giardino qual divide la strada che è per mezzo et col medesimo giardino ho alcuni terreni a Lissa chiamati Brizi et Galia già divisi con altro beneficiato che è il molto reverendo domino Primizio Sibischini..... (slijede već poznati dokumenti, oporuke itd).

Post haec visitavit partem occidentalem eiusdem viridarii deambulandoque per viam circularem una cum admodum reverendum dominum Primicium Sibischino de eadem parte occidentale beneficiato, vidit e parte occidentale sex columnas lapideas nuper fractas murumque magna in parte colapsum et iam in bona parte ab eodem beneficiato reedificato. Interrogavitque eundem de casu ruine dictarum columnarum et muri. Respondit. Nocte die prima martij proximae preteriti precedente, sive ex ventorum sive ex fulminis percussione dictas columnas et murum prostratum fuisse

Čitav sklop svojim renesansnim stilom, u kojemu su jedva vidljivi tragovi kasne gotike, slaže se s vremenom Lucićeva života. U to doba, u prvoj polovici 16. stoljeća, renesansa bijaše zahvatila mnoga dalmatinska mjesta, pa i grad Hvar.

Kao znak Lucićeve vlasnosti na vrtnom bunaru, koji svojom veličinom pristaje perivoju i sigurno je za to mjesto učinjen, uklesan je Lucićev grb.

Prema tome dakle sama zgrada svojim stilom i svim što je o njoj pisano potvrđuje da je bila pjesnikova svojina.

Već u prvoj polovici 17. stoljeća ljetnikovac je bio zapušten i svećenici koji su tu boravili prema oporučnoj želji Julije Lucić nisu osobito nastojali da ga popravljaju. Početkom 17. stoljeća ljetnikovac je bio rastvoren, na prozorima i vratima nije bilo drvenih ni staklenih pregrada, zasuna ni ključanica, dok nije 1625. godine svećenik Makijanić koji je tu boravio izvršio najpotrebniji popravak, ali i tada pod bijaše truo i grede istrošene, a veći dio zidića pred kućom prijetio je padom. Jedan svećenik je boravio u gornjoj dvorani, a zatim u prizemlju ljetnikovca, a drugi u gospodarskoj zgradi. Oni bijahu podijelili međusobno središnjim putem i vrt, ali u njegov raspored nisu, čini se, dirali. Hvarski biskup Nikola de Georgiis našao je 1640. godine ljetnikovac u redu,¹¹ ali desetak godina zatim biskup Milani zatekao je zapadni zid srušen skupa sa stupovima odrine koji bijahu uza nj. Svećenik Šibiškin koji je tu boravio izjavio je, da je zid pao jedne olujne noći i pokazao je dio koji je on bio saziđao.¹²

Zahvaljujući činjenici da ljetnikovac nije postao samostan bogatog i onda uglednog jezuitskog reda, kako je u svojoj oporuci željela Julija, koji bi ga bio pregradio i povećao u njemu omiljelom baroknom stilu, čitavi sklop je zadržao uglavnom svoj prvotni oblik i promjene koje su na njemu izvršene su manje od postepenog rušenja i sakaćenja pojedinih dijelova.

Mletački inženjer Giuseppe Santini ostavio nam je u svom albumu crteža iz 1666—1668. godine prvu sliku ljetnikovca,¹³ ali je obje zgrade nacrtao pogrešno uveličavši ih i povezavši ih u jedinstvenu i veliku dvokrilnu palaču sa središnjom terasom prema izgledu kasnorenesansnih i baroknih dvoraca njegova vremena. Međutim Santinija kao vojnog inže-

communiter existimatur. Et enim eadem noctem magna fuit tam ventorum tam pluvie tempestas tonitruaque ferre totam noctem non cessarunt.

Interrogatus. De quantitate muri collapsi. Respondit. Secundum mensuram peritorum pars elapsa ad viginti quinque passus ascendit, et non sine magno despendio petre que alienum pavementum occupaverant translati sunt fermeque non minus fuit impedium in separandis et tolendis eisdem petris colapsis quod in reedificatione hucusque secuta.

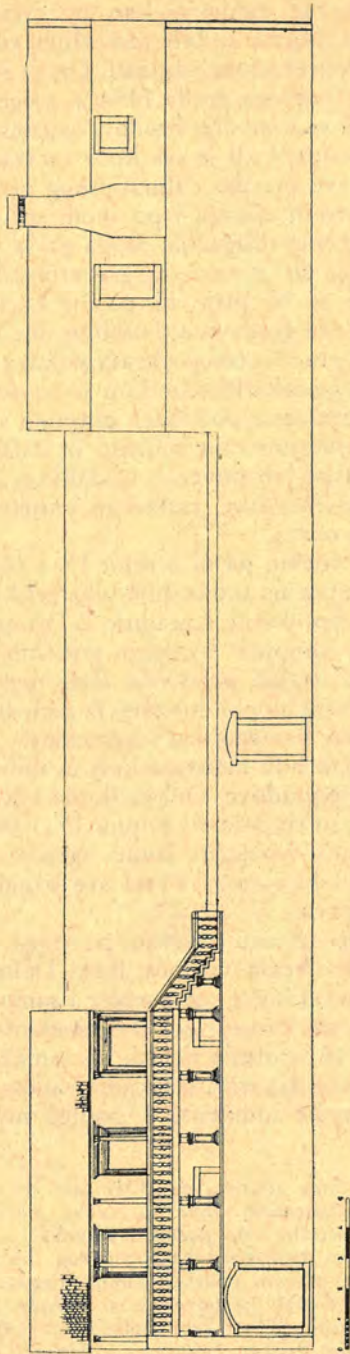
Interrogatus. De quantitate muri reedificati? Respondit. Il muro reedificato circiter esse passus decem. Indeque descendendo ingressus in domum ex eadem parte occidentali quam invenit sub supelectili et in bono statu . . .

Vizitacija biskupa Vicka Milani. Rukopis u Biskupskom arhivu u Hvaru.

¹¹ Vidi bilješku 7.

¹² Vidi bilješku 10.

¹³ *Diverse vedute di città di Dalmazia fatte l' anno 1666 quando ero a militare in detti luoghi . . . Album crteža u Muzeju grada Splita.*

Sl. 2 — Pročelje Lucićeva ljetnikovca, gornjeg vrta i vrtlarove kuće

njera nije ovaj ljetnikovac zanimao kao ni ostale svjetovne i crkvene zgrade i kuće u Hvaru. Njemu su bile zanimljive strateške i vojničke zgrade, pa i zvonici kao orijentacioni naglasci. On je stoga samo uvjerljiv pri slikanju općeg izgleda i opsega grada Hvara, njegovih utvrda i zidina pa i zapadne obale o koju se vezivahu brodovi a zabilježio je i početak gradnje zvonika sv. Venerande,¹⁴ ali je sve kuće nacrtao jednolično i površno.

Ljetnikovac ima sve oznake dalmatinskog graditeljstva i ni malo se ne odvaja u izradbi svojih detalja i po svom stilu od svoje sredine iako mu je kompoziciona shema drugačija. Stoga ga se i može smatrati djelom domaćih graditelja koji su svojom razgranatom djelatnošću obuhvatili i otok Hvar na kojemu se ni prije ni poslije Lucićeva vremena ne ističu strani majstori. Skoro sve građevine a osobito one iz 15. i 16. stoljeća stилом i vrsnoćom svoga građevinskog ukrasa pokazuju da su djela majstora koji su potekli iz samog otoka ili onih koji su tu dolazili iz ostalih dalmatinskih mjesta. Ta činjenica se podudara potpuno s arhivskim dokumentima u kojima se ne spominju strani majstori iz italskih gradova, Mletaka i ostalih sa kojima je Hvar bio povezan i odakle je osobito u 16.—18. stoljeću dobavljaо umjetničke slike, raskošniji umjetnički namještaj i sitne predmete umjetničkog obrta.

Iako u Srednjem vijeku, pa ni u toku 15. i 16. stoljeća u doba cvata dalmatinskog graditeljstva na otoku nije bilo velikih i plodnih kamenoloma ipak je i tu zbog neprekidne izgradnje u kamenu bio razvijen kamenarski zanat. Doduše skupina hvarskih gotičkih i renesansnih zidara i klesara nije se osobito istakla ponajviše zbog toga što se kamenu građu građevne dijelove i ukrase moglo dobiti iz susjedne Korčule i Brača gdje odavnine bijahu poznati kamenolomi i kamenari.

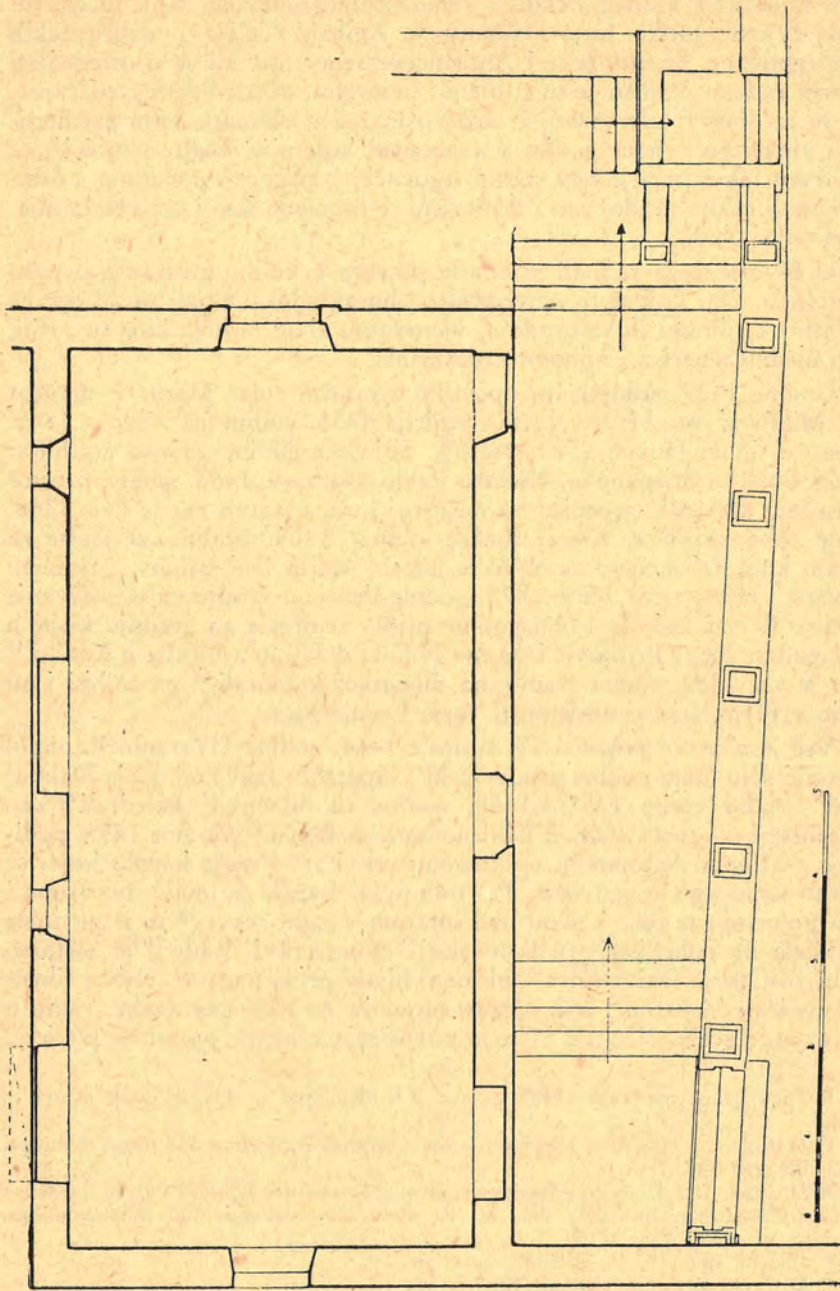
Ali je u Hvaru ipak bilo majstora koji su radili na otoku i odlazili u susjedna mjesta i okolne gradove. Oni su skupa s Korčulanima, Dubrovčanima i Bračanima koji su tu dolazili u toku 15. i 16. stoljeća zidali kasnogotičke i renesansne kuće i palače, javne zgrade i utvrde, podigli novi gotičko-renesansni grad koji stoga i ima sve oznake onodobnog srednjodalmatinskog graditeljstva.

Istaknutiji majstori tu nisu pozivani pa stoga i nema građevina niti skulpture ili građevnih ukrasa vrsnoće Jurja Dalmatinca,¹⁵ Andrije Alešija i Nikole Firentinca od kojega je naručena samo reljefna luneta za franjevački portal.¹⁶ Sav taj kameni gotičko-renesansni sklop u koji se predjenuo u toku 15. i 16. stoljeća drveni romanički grad nema stoga velikih rješenja, ali su manji majstori ustrajnim radom ipak izbrusili i stvorili u to vrijeme arhitektonske ambijente i podigli nekoliko lijepih kićenih i

¹⁴ G. Novak (Hvar kroz stoljeća, str. 174) piše da je sagrađen 1666. godine. Prema Santinijevu crtežu datiranom 1668. g. crkva sv. Eufemije je označena »H. Chiesa dei Greci«. Tu je uertan samo podanak zvonika.

¹⁵ Pored nekih glavica pokrenuta kasnogotičkog lišća na prozorima hvarskih kuća, na Jurja Dalmatinca izravno podsjeća kopija njegova splitskog reljefa Kristova bičevanja u katedrali. G. Novak ga povezuje uz Nikolu Jurjeva, za kojega veli da je bio učenik Jurja Dalmatinca (Hvar kroz stoljeća, str. 188).

¹⁶ D. Domančić, Reljef Nikole Firentinca u Hvaru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. 12, str. 172. Split 1960.

Sl. 3 — Tlovis prizemlja Luciceva ljetnikovca i trijema

dobro smještenih kasnogotičkih i renesansnih građevina. Oni su osjetili utjecaj cvjetne gotike Jurja Dalmatinca, Andrije Alešija i dubrovačkih kasnih gotičara, Firentinčeve i Andrijićeve renesanse, ali se u osrednjosti njihovih radova, koji su često rustični i nespretni, osjeća lokalna značajka, iako su im motivi suvremeni i slični ostalima u dalmatinskom graditeljstvu i kipařstvu cvjetne gotike i renesanse, koje nije moglo mimoići ovu primorsku luku, koja je bila stalno trgovački i kulturno povezana s ostalim dalmatinskim gradovima i društveno se razvijala kao i sva ostala mjesta na našoj obali.

U Hvaru stoga radi ili je odatle poteklo nekoliko graditelja u toku 15. stoljeća. Oni koji se tu naseljavahu i boravljahu dobijali su od općine zemljišta za obradu ili za gradnju, vjerovatno zbog radova koje su vršili, pa to ujedno ilustrira i njihovu zaposlenost.

Godine 1429. dobijaju tu općinsko zemljište zidar Marin i majstor Ivan Milković na Hvaru, klesar Andrija 1455. godine na Visu, a 1465. godine sa sinom Dujom u Zastrazišću. Slijedeće godine daje se gradilište klesaru Božitku Stjepanovu. Klesaru Pavlu ustupa se 1462. godine prostor za gradnju kamenih stepenica na njegovoj kući, a zatim mu se daje 1468. godine neko zemljište. Klesar Radan dobija 1469. godine zemljište za gradnju kuće vrh brijega sv. Nikole, klesar Marin Dobrašinov, nastanjen u Hvaru 1469. i zidar Mato 1472. godine dobijaju zemlju za obrađivanje na Visu. Klesar Nikola 1473. godine prima zemljište za gradnju kuće, a 1496. godine Petar Pritković i sin mu Nikola dobijaju zemljište u Rudini.¹⁷ Petar je već 1452. godine radio na šibenskoj katedrali,¹⁸ pa će biti i on prenio u Hvar utjecaj umjetnosti Jurja Dalmatinca.

Već je u prvoj polovici 15. stoljeća 1444. godine Hvaranin Radmilo Ratković učio osam godina građevinski i kiparski zanat kod Jurja Dalmatinca¹⁹ i radio zatim 1457.—1458. godine na šibenskoj katedrali²⁰ kao osposobljeni majstor i vlasnik kamenoloma na Braču.²¹ Godine 1459. podigao je s Mihom Antunovim u šibenskoj crkvi sv. Franje kapelu kojoj se sačuvao samo opis u ugovoru. Po tom opisu kapela je imala dva stupa i jedan polustup, te luk i svod nad oltarom u uglu crkve,²² te je po tome podsjećala na poluciborije u lastovskoj župnoj crkvi. Radmil je zastalno kao učenik Jurja Dalmatinca, dok ovaj bijaše protomajstor velebne šibenske katedrale, a zatim i kao njegov suradnik na tom spomeniku, radio u stilu cvjetne gotike. Učitelj je imao povjerenja u njega, pa mu je povjerio

¹⁷ Liber gratiarum 1428—1483 g., str. XX. Rukopis u Historijskom arhivu u Hvaru.

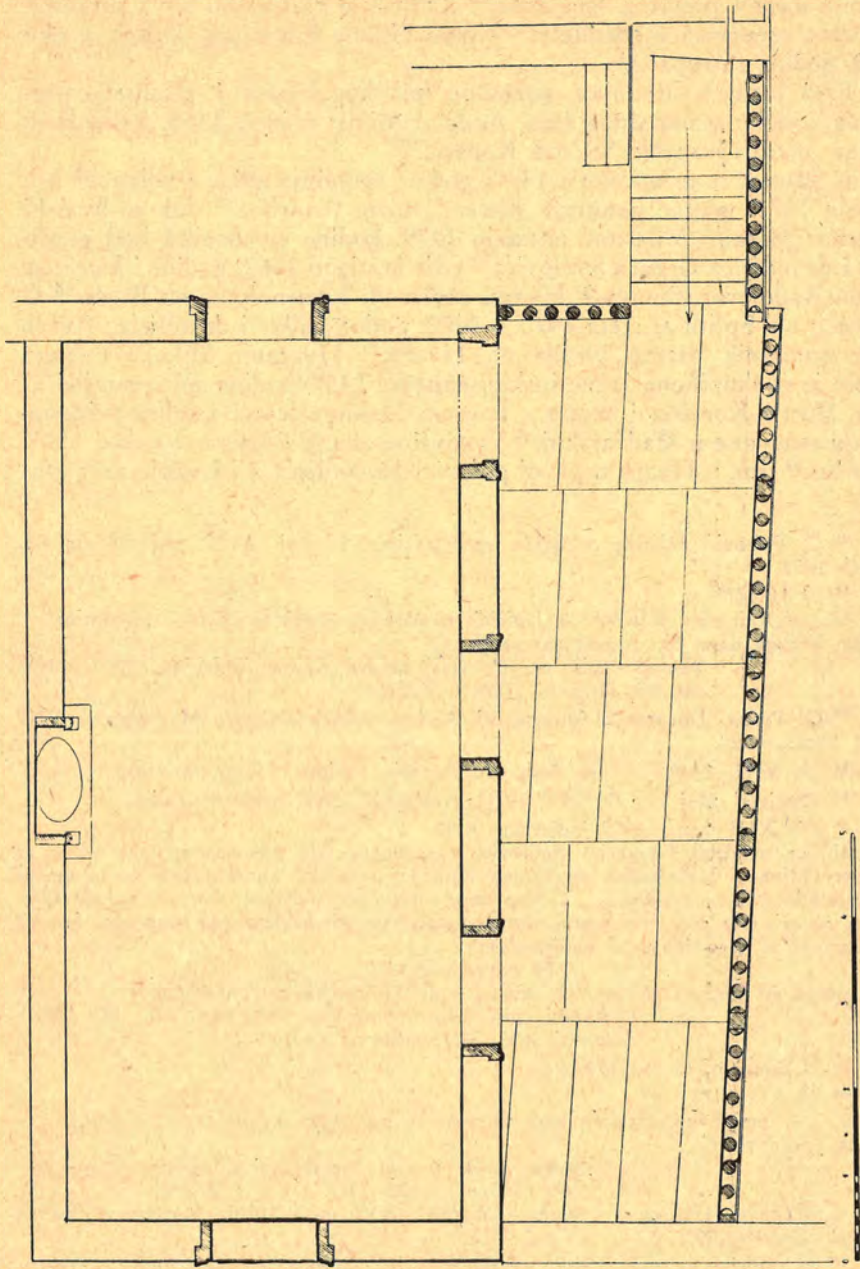
¹⁸ P. Kolendić. Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku. Starinar III serija, I knjiga, str. 82. Beograd 1923.

¹⁹ D. Frey, Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini. Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentral-Kommission für Denkmalpflege, Band VII, str. 136. Wien 1913.

²⁰ Ibidem, str. 157; P. Kolendić, o. c. str. 89.

²¹ D. Frey, o. c., str. 159. nr. 126.

²² W. Molé, Urkunden und Regesten zur Geschichte der Dalmatinischen Kunst aus dem Notariatsarchiv von Sebenico, Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes K. K. Zentral-Kommission für Denkmalpflege, Band VI, str. 152, 153. Wien 1915.

Sl. 4 — Prvi kat i terasa Lucićeva ljetnikovca

1467. godine gradnju kapele u crkvi benediktinki u Pagu u kojoj se primjećuje njegov prelaz u renesansu.²³ Radmil je vjerojatno bio i suradnik poznatog renesansnog graditelja i kipara Nikole Firentinca, kojega je oko 1478. godine zastupao.²⁴

Kod Jurjeva suradnika, poznatog splitskog kipara i graditelja prelaznog gotičko-renesansnog stila, Andrije Alešija učio je 1455. i slijedećih godina mladi Hvaranin Stjepan Koperić.²⁵

U Hvaru se u kolovozu 1449. godine spominje zidar Radivac,²⁶ a u svibnju 1471. godine ponovno klesar Dujam Andrijin,²⁷ dok se hvarski kamenar Mihajlo Milašinić nastanio 1479. godine u Šibeniku kod graditelja i drvodjelca Grgura Smilovića²⁸ gdje je stigao 1467. godine i kamenar Antun Radojević stanovnik Hvara, a vlasnik kamenoloma na Braču.²⁹ U Šibeniku i u Splitu se sreća 1470. i 1472. godine zidar i drvodjelac Pavao inače stanovnik Starog Grada na Hvaru.³⁰ Hvaranin Mihajlo Puhiera dospio je sa skupinom dalmatinskih majstora 1487. godine na humanistički dvor Matije Korvina i skupa s Ivanom Duknovićem i ostalim pridonio širenju renesanse u Mađarskoj.³¹ Vrativši se odatle Puhiera se nalazi 1507. u Zadru,³² dok u Hvaru u prvoj polovici 16. stoljeća a i kasnije rade gra-

²³ C. Fisković, Bilješke o paškim spomenicima, Ljetopis JAZU knj. 57, str. 63. Zagreb 1953.

²⁴ 24 II 1479.

Ibique Radmilus Ratchovich lapicida procurator magistri Nicolai Florentini... pretao je toga dana biti njegov zastupnik.

Šibenski spisi sv. 11, spisi notara Krista Andrijina (1475. 1480) str. 35. Državni arhiv u Zadru.

²⁵ G. Praga, Documenti intorno ad Andrea Alessi. Rasegna Marchigiana VIII br. 3. Pesaro 1929.

²⁶ 29. VIII. 1449. et Radivazo murario testibus. Liber gratiarum....

²⁷ Trogirski akti sv. II (1417-1471) sveščić 37. Drž. arhiv u Zadru.

²⁸ Die XIII martij 1479 indictione XII.

Ibique magister Gregorius Smilovich marangonus de Sibenico ex una parte et magister Michael Millassinich de Liesna lapicida parte ex altera taliter bono amore et concordium et mansionem.... hoc modo fecerunt videlicet dictus magister Gregorius accepit pro suo filio suprascriptum magistrum Michaellem cum tota eius familia et bonis et in eius domo ad habitandum....

19 novembris 1479

Magister Michael Milassinich murarius de Liesna habitator Sibenici.

Notarski spisi Krista Andrijina 1475-1480, str. 42', 147.

Šibenski spisi. Drž. arhiv u Zadru.

²⁹ D. Frey, o. c., str. 159.

³⁰ 10 VII 1470.

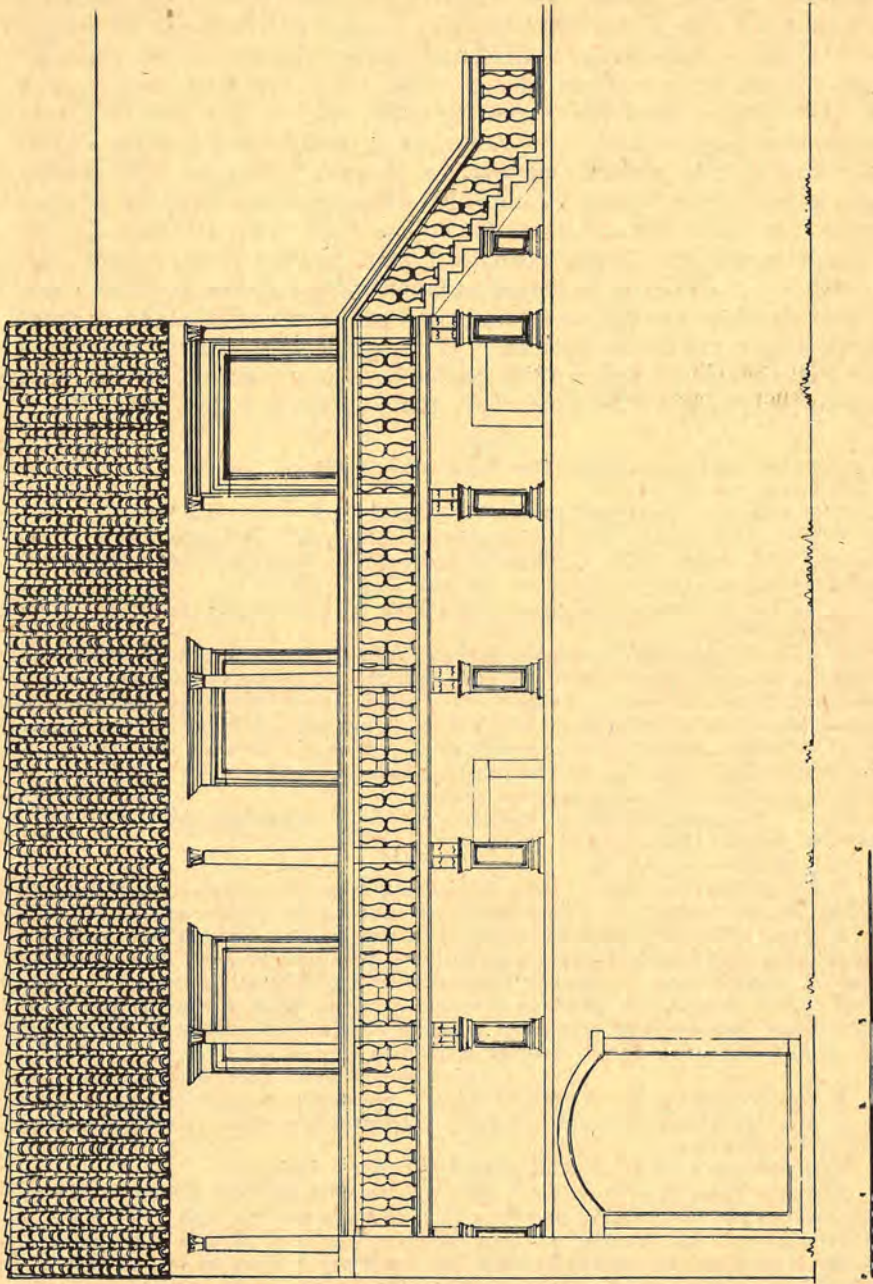
..... magistrum Paulum marangonum et murerium habitatorem in Insula Lesine in opido veteri....

Šibenski spisi sv. 11, Spisi notara Krista Andrijina (1475-1480), str. 178. Drž. arhiv u Zadru.

C. Fisković, Umjetnost i umjetni obrt XV-XVI st. u Splitu. Marulićev Zbornik str. 140. Zagreb 1950.

³¹ W. Molé, o. c., str. 156; C. Fisković, Aleši, Firentinac i Duknović u Trogiru, str. 39. Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU VII br. 1. Zagreb 1959.

³² Stj. Gunjača, Repertorium actuum Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Jadre. Starine 42, str. 335. Zagreb 1949.

Sl. 5 — Pročelje i terasa s trijemom Lucićeva ljetnikovca

ditelji Stjepan,³³ majstor Ivan³⁴ i majstor Nikola Staničić kojega je Petar Hektorović osobito cijenio. On se sreta u gradu Hvaru 1539. godine a 1544. godine kupio je zemljište u Starom Gradu i to u »u polju sv. Stjepana«. ³⁵ Često je odlazio u Stari Grad graditi Hektorovićev Tvrdalj³⁶ skupa s Kuzmom Staničićem koji je zidao i na hvarskom arsenalu,³⁷ a ljeti 1557. godine dobavlja vapno za crkvu sv. Marije u Jelsi.³⁸ Nikola je vjerojatno bio razgranao svoj zanat, pa je poduzimao i gradnju vapnenica³⁹ koje su bile potrebite upravo za arsenal.⁴⁰ Krajem 1554. godine kupio je zemljište u Starom Gradu.⁴¹ Na Hektorovićevu Tvrdalju je inače najviše zidao neki klesar Aleksandar koji se 1567. sreta u Starom Gradu, ali čije nam prezime još nije poznato. Pjesnik hvali u svojoj oporuci njegov rad: »... služio mi je svojim zanatom mnogo godina predano i uvidio sam da moja gradnja ne bi bez njega toliko vrijedila«, iako se mora reći da njegov rad bijaše rustičan.⁴² U Hvaru se 1540. godine spominje i zidar Petar Staničić⁴³ koji je 1556. godine boravio u Starom Gradu a radio na nekoj kući u Jelsi.⁴⁴ Krajem 1553. godine radio je u Jelsi zidar Marin

³³ Knjiga krštenih sv. I str. 186. Župni arhiv u Hvaru.

³⁴ Ibidem, str. 47', 212'.

³⁵ Hvarski spisi sv. I pod datumom 27. rujna 1539. i 5. lipnja 1544.

³⁶ Stari pisci hrvatski VI. Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića, Oporuka, str. XXI. Zagreb 1874; C. Fisković, Hektorovićev Tvrdalj. Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU V. br. 2. str. 95, 103. Zagreb 1957.

³⁷ Ibidem; A. Zaninović, Gdje se rodio Petar Hektorović. Grada JAZU 17 str. 171. Zagreb 1949.

³⁸ A di 17 zugno 1557, presente magistro Thomaso Nigosich et Lucha Boglivosich testibus, in Jelsa sul squero comun. In quel medesimo liogo magistro Cusma Stanicich si obliga di condur qui per la gesia de s. Maria calcina moza vinti et a s. Stefano moza cinque in petra viva al precio de L. 4 s. 10 el mozo, pro parte de la qual calcina li anno dato de capara 3 cechini; item li prometeno dar domenega proxima secunda fino al numero de duchati 13 et eso Stefano pagarli cinque moze, el restante quando menara la calcina alla festa de Stefano proxima ventura.

Notarski spisi Petra Bonifacija sv. III-IV. Historijski arhiv u Hvaru.

³⁹ G. Novak, Hvar str. 156.

⁴⁰ R. Bučić, o. c. str. 52.

⁴¹ Actum Phari in Jelsa in domo habitationis spectabilis domini Jacobi Leporini quondam domini Andree, die ultima mensis novembris 1554, presentibus testibus infra scriptis. Ibiq; constitutus prefatus dominus Jacobus nomine proprio et ser Petrus Sasunich interveniens nomine uxoris sue Catarine pro qua promisit de rato ac rati habenti in propriis benis se obligavit simul et insolidum fecerunt, creaverunt et instituerunt eorum procuratorem dominum Petrum Leporinum filium prefati domini Jacobi ad faciendum instrumentum vendicionis magistro Nicolo Stanich lapicida de magistri Petri de quendam eorum locum vacuum positum in civitate veteri.

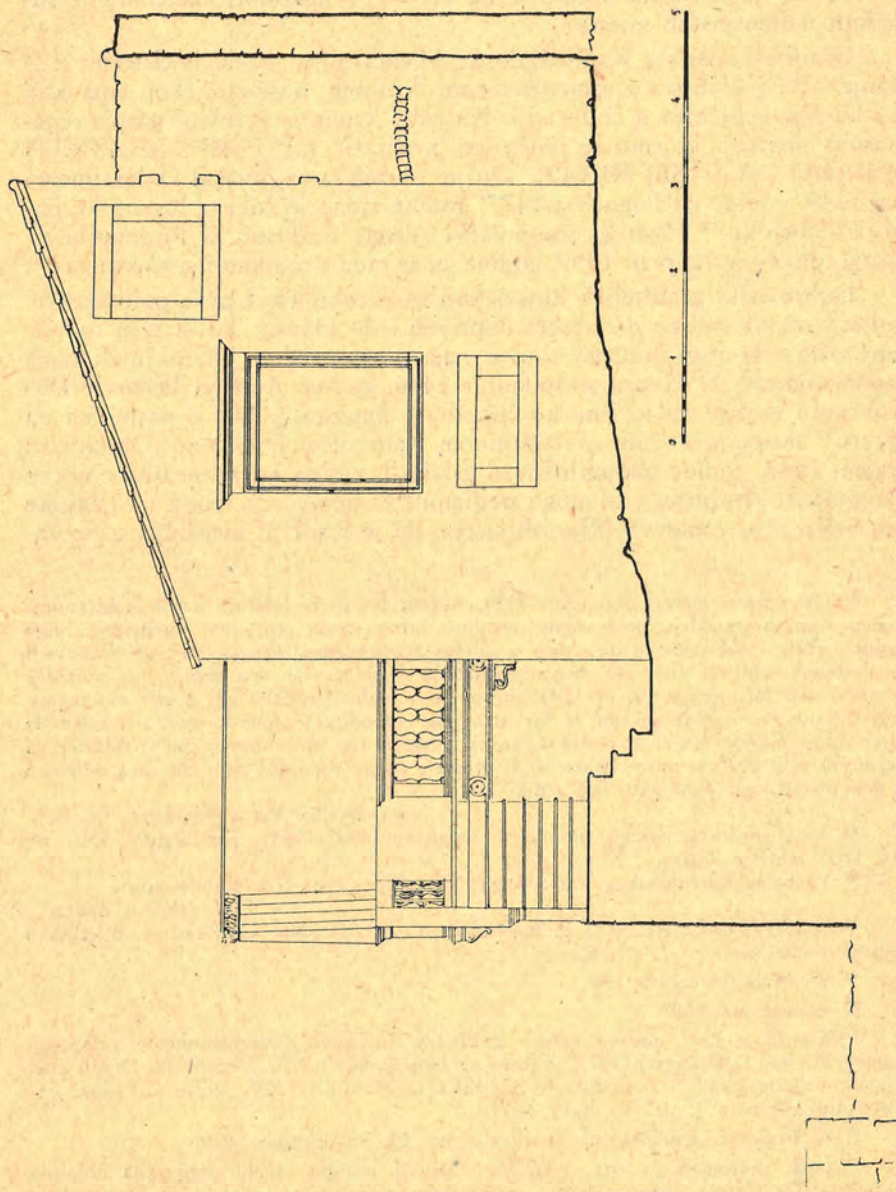
Notarski akti Petra Bonifacija sv. II.

⁴² Vidi bilješku 36. Die 8 aprilis 1567. presentibus magistro Alexandro Lapicida et magistro Florio Paulovich testibus... Hektorovićevi spisi, Historijski Institut JAZU u Dubrovniku.

⁴³ Hvarski spisi sv. I, str. 873', 874'. Drž. arhiv u Zadru.

⁴⁴ Actum Phari in Jelsa in domo heredum quondam ser Petri Zovinich 1556 adi 29 septembrio, per tenor de lo presente se dichiara qualmente magistro Petro Stanicich de Citavechia si obliga di levar de muro suficiente una caza sopra la caza apreso de S. Zuane a ser Zorzi Scrivanich dito Statiriça, coe sopra el mura de la dita caza a le sue spese coe che eso maestro Petro sia obligato dar la manufatura, petrane calcina et manovali, solum eso ser Zorzi sia obligato darli il lavor de scharpelo quanto a lui parera.

Notarski akti Petra Bonifacija sv. III.

Sl. 6 --- Zapadno pročelje Lucieva ljetnikovca i terase

Berojević iz Vrboske gradnju s pilastrima za radionicu kože Fabricija Salvarese.⁴⁵ Hvarski majstor Marin boravio je 1551. godine u Korčuli,⁴⁶ gdje je slijedeće godine na krovu Kneževe palače radio majstor Frano sin majstora Pavla iz Hvara.⁴⁷

Pored tih Hvarana radilo je na Hvaru i nekoliko kamenara iz susjednih dalmatinskih mjesta.

Graditelj zdenaca Rado Radostić Šibenčanin sagradio je cisternu sred franjevačkog klaustera s osmerostranom krunom kasnogotičkog tipa koji je i kasnije uobičajen u Dalmaciji. Na rubu krune je istrošeni natpis renesansnih slova, u kojemu se može još pročitati: CISTERNAM [FECIT] M RADO DA S[IBE] NI[CO]. On je surađivao s Jurjem Dalmatincem već 1449. godine na Pagu,⁴⁸ a 1477. godine zidao je zdenac biskupske palače u Šibeniku.⁴⁹ Hvarski franjevački zdenac Radostić ili Radosavljević je sagradio svakako prije 1497. godine jer se tada već spominje kao mrtav.⁵⁰

Dubrovački graditelji i kipaři koji su u toku 15. i prve polovice 16. stoljeća razvili veliku djelatnost dopriješe i do Hvara. Tu ih se u to vrijeme sretalo više nego Bračana koji su inače u neposrednoj blizini imali svoje kamenolome.⁵¹ U Hvaru se spominje 1446. godine Andrija Petrović Dubrovčanin koji je zidao i na korčulanskoj katedrali. Bio je nastanjen na Hvaru⁵² skupa sa svojim sugrađaninom Radivojem Bogišićem. Obojica su krajem 1448. godine unajmili izvan gradskih zidina kraj renesansne crkve Blagovijesti zemljište, »da mogu podignuti radionicu za sebe i nasljednike i tu vršiti svoj zanat«.⁵³ Nije isključeno da je Radivoj identičan s pozna-

⁴⁵ Die octava mensis decembris 1553. Actum Phari in Jelsa in domo habitationis domini Lupi Stanoevich, presentibus testibus infrascriptis. In qual medesimo liogo segnor Fabricio Salvarese e devenuto a questo acordo cum maistro Marino Boroevich de Varboscha murer, qual eso magistro Marino si obliga far una fabrica e circundar de muro uno loco posto qui in Jelsa apreso la casa de Antichievichi donde eso segnor Fabricio die far concar corami et far altre sue comodita et questo sopra el locho de miser Zorzi Stanoevich el qual muro fato e compido che sara in seme con li pilastru sia mezurado et il prefato miser Fabricio gli promete pagar per ogni paso che sara de muro et deli pilastru per ogni paso lire sedizi.

Notarski akti Petra Bonifacija sv. II.

⁴⁶ Akti gradskog kneza Pandolfa Valeresso (1551-1553). Korčulanski spisi sv. 134. Drž. arhiv u Zadru.

⁴⁷ Vachetta korčulanskog kamerlenga Nika Simonetti. Korčulanski spisi.

Drž. arhiv u Zadru.

⁴⁸ D. Frey, o. c., str. 147; P. Kolendić, o. c., str. 80; C. Fisković, Bilješke o paškim spomenicima . . . , str. 62.

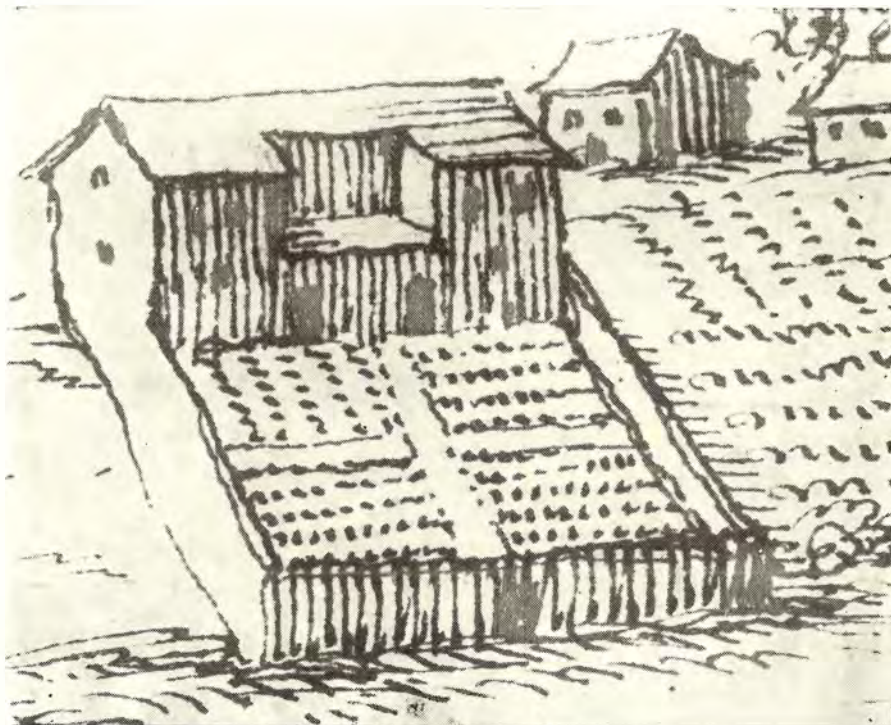
⁴⁹ W. Molé, o. c., str. 154.

⁵⁰ Ibidem, str. 160.

⁵¹ Kamen se 1537. godine izvezio iz Hvara. S. Ljubić, Commissiones et relationes venetae II, str. 118. Zagreb 1877. Kamen se brao i na otočiću Šćedru. N. Duboković, Nekoliko topografskih i posjedovnih bilježaka sa Hvara iz XV. stoljeća. Prilozi povijesti otoka Hvara I, str. 45. Split 1959.

⁵² C. Fisković, Korčulanska katedrala, str. 22, 85. Zagreb 1939.

⁵³ Liber gratiarum. . . str. XXXV. Upravo u tom dijelu predgrađa milanski kanonik Petar Casola vidio je 1494. godine neke nedovršene kuće »nekih Dubrovčana koji su ih napustili zbog velikih tereta«. J. Tadić, Promet putnika u starom Dubrovniku, str. 200. Dubrovnik 1939.

Sl. 2 — G. Santini, Ljetnikovac Hanibala Lucića (detalj sa slike Hvara iz 1666.)

Sl. 3 — Ljetnikovac Hanibala Lucića u Hvaru

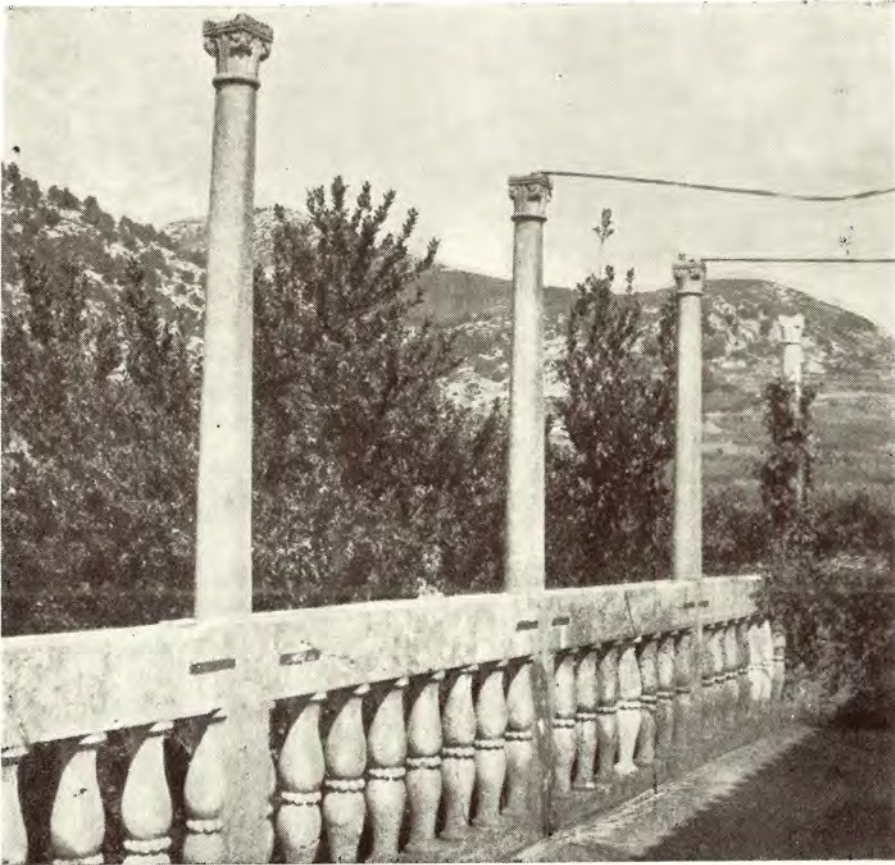
Sl. 4 — Vrata Lucićeve ljetnikovca s vrtlarovom kućom u pozadini

Sl. 5 — Stepenište terase Lucićeova ljetnikovca

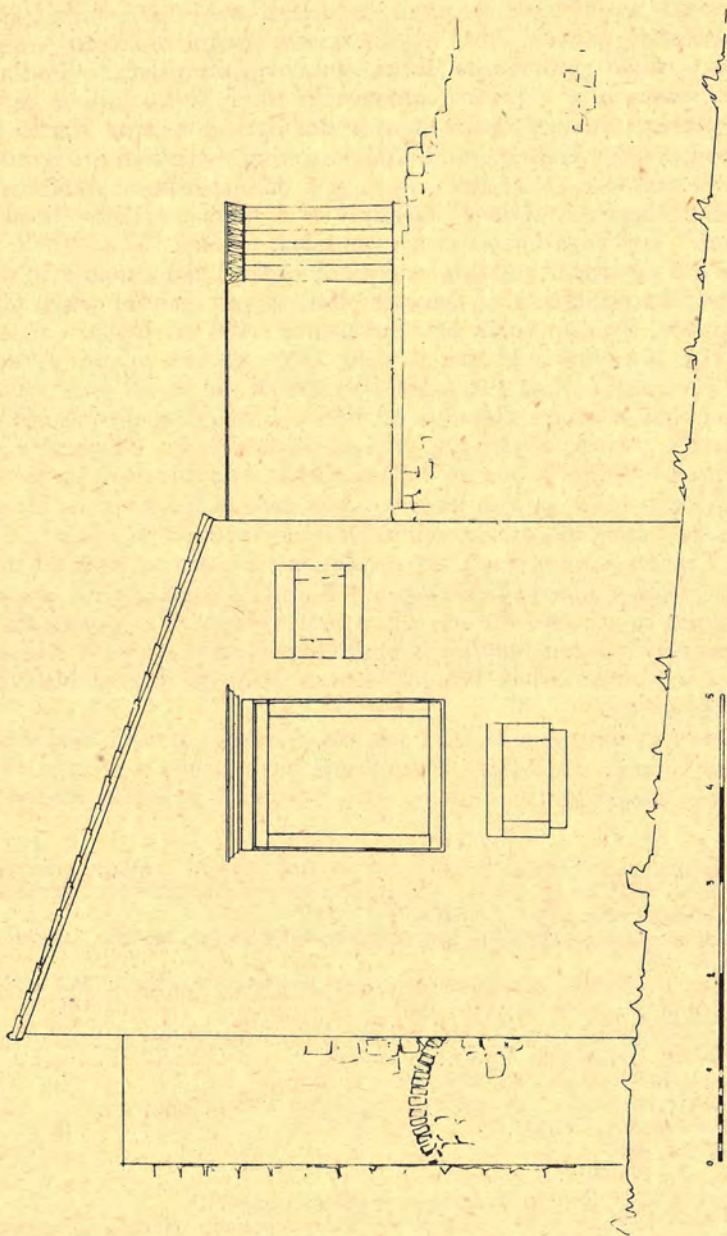
Sl 6. — Pogled sa Lucićeve terase na grad Hvar

Sl. 7 — Pogled sa Lucićeve terase na okolna brda i vinograde

Sl. 8 — Trijem pod terasom Lucićeova ljetnikovca

Sl. 7 — Istočno pročelje Lucićeva ljetnikovca i terase

tim dubrovačkim majstorom Radivojem Bogosavićem koji je učio zanat kod Radoja Pribilovića u Dubrovniku, zatim radio na Korčuli odakle je možda stigao na Hvar da se ponovno vrati u svoj Dubrovnik, gdje je zidao na gradskim vratima Pila i na Kneževom dvoru, te klesao renesansne kamine i ostale građevinske ukrase dubrovačkih palača.⁵⁴ Sredinom 15. stoljeća nastanio se u Hvaru dubrovački zidar Živko koji je tu posjedovao i vlastitu kuću, a zatim majstor Božidar⁵⁵ i majstor Marko Radovanov koji je 1473. godine gradio kuću u starom hvarskom predgrađu.⁵⁶ U toku prve polovice 16. stoljeća, kada je u dalmatinskom graditeljstvu sve jače prevladavala renesansa, nastanio se u Hvaru majstor Damijan Dubrovčanin⁵⁷ koji je tu imao i svoga zemljišta. Godine 1524. i 1539. boravio je u i dubrovački gotičko-renesansni kipar Luka Paskojević, koji je u Dubrovniku podigao kraj glavnog oltara dominikanske crkve Gundulićeve kapelu, a zatim zidao na renesansnoj crkvi sv. Roka. On je za vrijeme svoga boravka u Hvaru krajem 1539. godine primio šezdeset dukata od Hvaranina Mata Petrovića, obavezivši mu se, da će u roku od godine dana tom svotom osloboditi od ropstva hvarskog plemića Jerolima Gazarovića, zvanog Alemagna, koji je bio zarobljen od turskih gusara i zatvoren u Kaštel Novome.⁵⁸ Zanimljivo je napomenuti da je ovaj majstor u svibnju 1538. godine, dakle godinu dana pošto je bio na Hvaru, izradio terasu dubrovačkom vlastelinu Marinu Gučetiću na njegovu ljetnikovcu u Lapadu s četiri stupa, četiri pilastra i s pločama koja po tome podsjeća na terasu Lucićeva ljetnikovca.⁵⁹ Budući pak da glavice stupova Lucićeve terase su izrazito dubrovačkog stila, moglo bi se pomišljati da je Luka Paskojević jedan od njenih graditelja. Godine 1553. a i kasnije spominju se u Hvaru zidari Franjo⁶⁰ Lovro Mihov⁶¹ koji je boravio i kasnije u tom gradu.⁶²

Na Hvaru je boravilo i radilo i nekoliko majstora sa susjednog Brača. Brački klesar Franjo donio je iz kamenoloma svoga otoka u siječnju 1553. godine kamen za gradnju zvonika u selu Pitvama,⁶³ a Bartul Radojević

Na dubrovački način zidanja podsjeća niz završnih zubaca gradskih zidina sred kojih strši kameni šiljak poput onoga na zupcima (merlato) Sorkočevićeva ljetnikovca na Lapadu u Dubrovniku iz 1521. godine.

⁵⁴ C. Fisković, Naši graditelji i kipari u Dubrovniku u XV. i XVI. stoljeću, str. 125.-127. Zagreb 1947.

⁵⁵ C. Fisković, Dubrovački kovači i ljevači brodske oružja u 16. stoljeću. Mornarički glasnik br. 1, str. 48. Split 1961.

⁵⁶ N. Duboković, o. c., str. 44. Vidi bilješku 53. o P. Casoli.

⁵⁷ C. Fisković, Dubrovački kovači..., str. 48.

⁵⁸ Hvarski spisi sv. I, str. 869. Drž. arhiv u Zadru.

⁵⁹ Diversa cancellariae sv. 124, str. 242. Drž. arhiv u Dubrovniku.

⁶⁰ Knjiga krštenih I, str. 211.

⁶¹ Ibidem, str. 99.

⁶² Ibidem, str. 214, 215.

⁶³ Quietacion tra li confrati di Pitve et magistro tajapiera.

A di 29 zenar 1553 in Jelsa in casa de mi nodaro, presente Matheo Vanichievich et Vincenzo Bonifacio, magistro Francesco taja piera de la Braca confeso eser contento et satisfato da ser Forzi Radosevich g. de li confrati de Pitve de tuto quello doveva haver da lui per el petrane del campaniel salvo resto apreso di lori confrati L. 2 s. 2 de tuto resto dise eser sta satisfato. Notarski akti Petra Bonifacija sv. I.

također Bračanin klesao je 1557. godine prozore za bratovštinu sv. Fabijana i Sebastijana u Jelsi poput onih u crkvi sv. Marije u Bolu na Braču.⁶⁴ On je skupa s klesarom Petrom Bokanićem 1558. godine klesao zidni vijenac Marijine crkve u Jelsi sličan onome na crkvi sv. Marka u Hvaru.⁶⁵ Godine 1604. boravio je u Hvaru i poznati graditelj iz tog roda Trifun Bokanić⁶⁶ koji je dovršio zvonik trogirске katedrale i podigao oltar u Zadru na kojemu ženska glava⁶⁷ podsjeća na glave u lukovima hvarske gradske lože.⁶⁸

U toku prve polovice 16. stoljeća radilo je u Hvaru ili su tu dovozili kamene građevne dijelove iz poznatih kamenoloma svoga otoka nekoliko korčulanskih graditelja i kipara, od kojih su neki bili zaposleni na istaknutijim gradnjama. Oni su dovozili kamene dijelove za javne, crkvene i privatne zgrade, sklapali ugovore za te nabave, a ponekad i dulje boravili na Hvaru.

Poznati korčulanski graditelj i kipar Marko Andrijić graditelj zvonika korčulanske katedrale zidao je krajem 15. i prvih godina 16. stoljeća

⁶⁴ Actum Phari in Jelsa in domo heredum quondam ser Petri Zovinich die decima nona mensis juli 1557. presentibus ser Marino Cutlovich et ser Novacho Breschovich testibus. In quel medesimo liogo magistro Bortolo Radoevich de la Braca si obliga far a li confrati de san Fabiano et Sebastiano de Jelsa dui fenestre alte de luze si come sono quele ne la Jezia de s. Maria de Bol per precio come quello et lavorade come quele, et tanto più o mancho quanto la groseca sara del muro, le qual die portar qui in Jelsa fino a la festa de la natività de la Madona proxime futura per precio de lo qual confesa haver havuto lire trenta tre e meza coe L. 33 s. 10, et se non satisfasa si contenta pagar tuti danni et interessi.

Notarski akti Petra Bonifacija sv. III-IV.

⁶⁵ Actum Jelse die XX-mo prima aprilis 1558, presentibus ser Zuane Blaschovich e ser Zuaneto de Pace testibus. In qual medemo liogo maistro Bortolo Radojchovich et maistro Piero Bochanich taja piere si obligano di far et portar per uzo de la jezia de s. Maria de Jelsa de cornizon brace quaranta sie si come quello ne la jezia de s. Marho in Lesina al precio de L. 1 s. 4 el pie quale per parte de quello anno havuto duhati dui el restante gli se dara la mità avanti la venuta del petrame altra mità a la venuta sua el qual petrame habino condur li petrarni ali primi de meze agusto proxime futuro tojendo sopra di se sentencia voluntaria etc. Et cazu quo esi maistri meritarano piu io pre Piero prometo a satisfarli.

Notarski akti Petra Bonifacija sv. III-IV.

⁶⁶ Die 8 decembris 1604.

Ego presbyter Aloysius Juaneus canonicus et primicerius pharensis baptizavi Hyeronymum filium magistri Triphonis Bocanich Brachiensis et eius uxoris domine Isabellae. Compatres fuerunt magnificus dominus Paschalis Natalis cancellarius huius civitatis et domina Ludovica quondam domini Francisci Natalis.

Knjiga krštenih II.

⁶⁷ C. Fisković, Trifun Bokanić graditelj zvonika trogirске katedrale. Split 1940; D. Domančić, Bokanićev ninski oltar. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, str. 211. Split 1956.

⁶⁸ Na podnožju drugog zapadnog stupa od ulaza na gradskoj loži je natpis: 1601 Pri obnovi lože 1903. godine neke su pojedinosti izmijenjene. C. C.

Postolje stupa, jedan stupić i ženska glava nalaze se u vrtu i na kući Š. Markija u Hvaru. On ih je, obnavljajući ložu, tamo smjestio, a glavu uzidao u južni zid svoje kuće u južnom dijelu grada. Ta glava slična Bokanićev način klesanja, pa će trebati ispitati nisu li Bokanići sudjelovali pri izgradnji gradske lože koja nosi, osobito u svojim skulptorskim dijelovima, oznake domaće renesanse. Ovaj spomenik su Š. Ljubić (Commissiones, str. 150) i G. Novak (Hvar kroz stoljeća, str. 166) pripisivali Jerolimu Sammicheli, ali ipak će biti to djelo dalmatinskih graditelja.

na skladnom zvoniku renesansne franjevačke crkve⁶⁹ za čiju je gradnju pridonio izvjesnu svotu novaca i Hanibalov otac Antun. Taj zvonik je vjerojatno Marko Andrijić započeo⁷⁰ u isto vrijeme kad je dovršavao slikoviti zvonik katedrale u svom zavičaju. Poslije njegove smrti krajem prvog desetljeća 16. stoljeća dovršili su zvonik njegov brat Blaž Andrijić, Franjo i Nikola Spanić⁷¹ sva trojica poznati korčulanski graditelji i klesari, koji su bili zaposleni na gotičko-renesansnim gradnjama u Korčuli, u Dubrovniku i u ostalim primorskim mjestima. Pri tome su se vjerojatno pridržavali Markova načeta, pa stoga rastvorenost katova i prošupljeni četverolisti podsjećaju na njegov ciborij u korčulanskoj katedrali, a završna loža natkrita kupolom i okružena prozračnom balustradom sjeća na gornji dio njena zvonika.

Boravkom vrijednog korčulanskog graditelja Marka Andrijića, čiji su istančani radovi bili poznati u Dubrovniku, Korčuli pa i u Mantovi, te njegovih suradnika i nasljednika renesansni stil je u Hvaru zastalno ojačao, a dovršavanjem lijepog franjevačkog zvonika domaći su se, osobito korčulanski, majstori jače afirmirali. Stoga su im i Hvarani povjerali najistaknutiju građevinu u središtu svoga grada, zvonik katedrale na kojemu su zidali korčulanski graditelji Marko Pavlović rečeni Milić i Nikola Karlić,⁷² obojica članovi istaknutih građevinarskih porodica iz prvih desetljeća 15. stoljeća. Zbog toga taj zvonik svojim tradicionalnim oblikom, u čijem se mirnom i postepenom rastvaranju prozora od monofore do kvadrifore osjeća još romanika a ujedno i utjecaj Andrijićeva franjevačkog zvonika, pokazuje sve odlike domaće renesanse. Taj tip zvonika će se ponoviti i na kasnijim zvoncima sv. Marka i sv. Venerande koji su slikovito oživljavali i upotpunjavali skupa s franjevačkim lijepu sliku ulaza u gradsku luku. Hvar se ljepotom tih kamenih vertikala mogao natjecati s Rabom i Trogirom, gdje zvonici također oživljuju urbanistički sklop. Venerandin je srušila bezobzirno austrijska vlast u prvoj polovici prošlog stoljeća,⁷³ kada je porušen i torzo zvonika dubrovačke stolne crkve i oštećeni mnogi primorski spomenici. Sačuvan na slici njegov raspored sličan onome franjevačkog pokazuje doista sklad cjeline, ali preostali ulomci otkrivaju popuštanje klesarskog zanata, dok djelomično obnovljeni zvonik porušene i još uvijek zapuštene crkve sv. Marka otkriva već barokne oblike, kroz koje se još uvijek šulja romanika.

Tako su Andrijići, Španići, Karlići i Pavlovići, unoseći raniju romaničku predaju u novo renesansno oblikovanje, stvorili posebni tip hvarskog zvonika koji se održao od kraja 15. do druge polovice 17. stoljeća.

Korčulanski majstori Franjo Pavlović i Andrija Anzulović radili su na još jednoj istaknutoj zgradi u Hvaru, na kuli Kneževa dvora, za koju

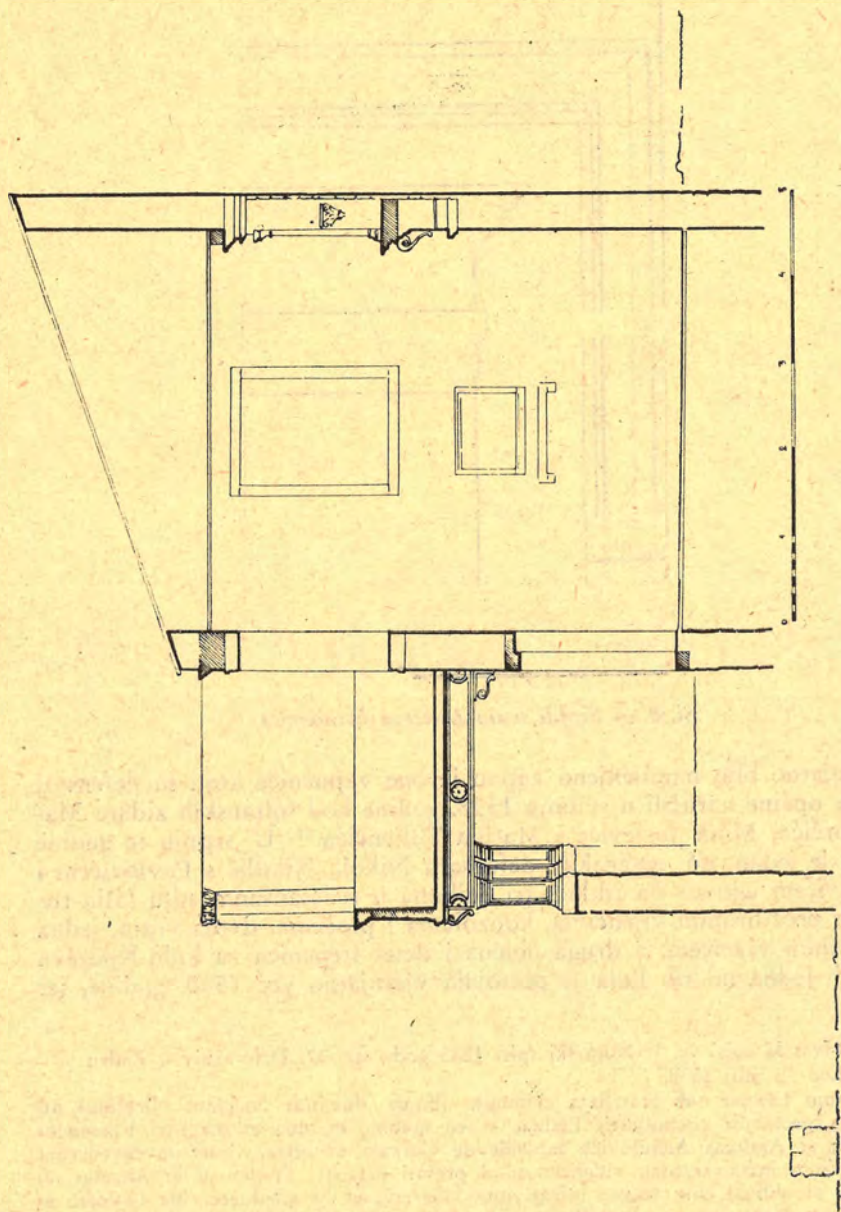
⁶⁹ C. Fisković, Korčulanska katedrala, str. 44, 90.

⁷⁰ C. Fisković, Naši graditelji..., str. 150.

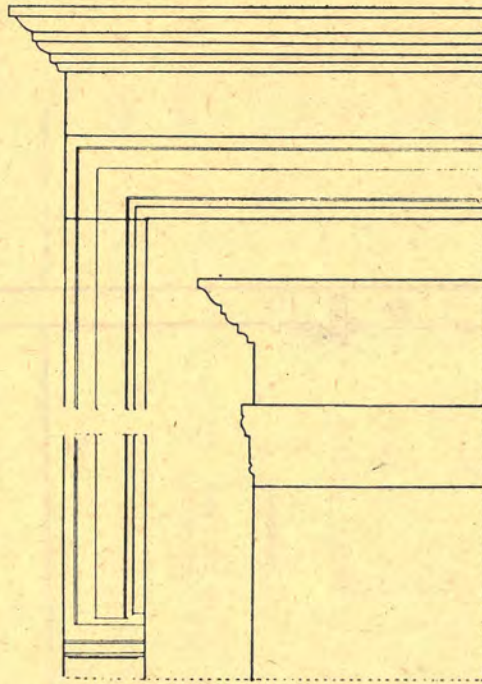
⁷¹ V. Brusić, Zvonik franjevačke crkve sv. Marije od Milosti u Hvaru. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. L, str. 390. Split 1932. Zanimljivo je da se pored romaničkog rasporeda na tom zvoniku javlja pri vrhu i romanički motiv tzv. kotačevih zubi.

⁷² C. Fisković, Korčulanska katedrala..., str. 25, 92.

⁷³ Vidi bilješku 14.

Sl. 8 — Poprečni presjek unutrašnjosti i terase Lucićeva ljetnikovca

Sl. 9 — Profili vrata Lucićeve ljetnikovca

je vjerojatno bilo namijenjeno vapno iz one vapnenice koju su defensori hvarske općine naručili u svibnju 1538. godine kod šoltanskih zidara Marina Borčića, Miha Jurjevića i Marina Toljenčića.⁷⁴ U srpnju te godine sklopio je jedan od općinskih defensora Nikola Nikolić s Pavlovićem i Anzulovićem ugovor da isklešu tri balkona u renesansnom stilu (alla romana) s profiliranim vijencima, konzolama i pločama, dvojna vrata, jedna sa završnim vijencem, a druga obična i deset stepenica za kule Kneževa dvora.⁷⁵ Jedna od tih kula je postojala vjerojatno već 1540. godine, jer

⁷⁴ Hvarski spisi sv. I. Notarski spisi 1535 god., str. 37. Drž. arhiv u Zadru.

⁷⁵ Die 19 julij 1538.

Actum Lesinae sub frascata comunis. Ibiq̄ue dominus Nicolaus Nicolinus uti deffensor spectabilis comunitatis Lesinae et eo nomine ex una et magistri Franciscus Paulovich et Andreas Anzulovich lapicide de Corzula ex altera, inter se devenerunt ad accordium infrascriptum, videlicet quod prefati magistri Franciscus et Angelus (!) teneantur et obligati sint facere infrascripta laboreria et ea conducere hic Lesinam et habeant terminum ipsa conducendi usque ad festum Sancti Michaelis proxime futuri, quae laboreria debeant et teneantur fabricare in turrim penes (logiam) (brisano) pretorium videlicet. Tre balchoni alti piedi sei largi piedi tre e mezo soazadi alla romana con la sua piancha ordinaria larga tre piedi e mezo per esser il muro largo piedi tre.

se Veliko vijeće tada sastajalo u takozvanoj »novoj kuli«, u kojoj je često sudio i gradski knez.⁷⁶ Ta kula, jedna od one četiri koje Vinko Pribojević nazva »veličanstvenima« u svom poznatom govoru o veličini Slavena,⁷⁷ je srušena⁷⁸ i danas se ne može prepoznati rad tih korčulanskih graditelja koji je zastalno bio lijep i čvrst, pa je slijedećeg ljeta u kolovozu 1539. godine Ivan Spinetto iz Starog Grada naručio kod Frana Pavlovića slične klesarske radove; vrata, prozore i stepenice.⁷⁹

Pored tih majstora iz susjednih otoka sreća se u Jelsi klesar Juraj Matin iz Klisa⁸⁰ i omiški zidar Vicko Martinović koji je zidao 1576. godine kuću Ivanu Stanihniću u Jelsi.⁸¹

Iz svega se toga dakle vidi, da su Hvarani, predstavnici gradske vlasti, plemići, svećenstvo i bogatiji građani u samom gradu Hvaru, Starom

Una porta alta piedi sie larga piedi tre con la sua cornise et similmente li balchoni con le sue cornise, la qual porta et balchoni vuolno esser masici, acio siano proportionadi, una porta schieta da dentrovia iuxta la misura datali, una piancha longa piedi otto et larga piedi tre in doi pezzi con li modioni sufficienti, una piancha longa piedi quatro et larga piedi tre, scalini numero diese largi piedi tre de bona soza proportionati.

Pro quibus laboreris dominus Nicolaus de Nicolinis suprascriptus promisit et se obligavit nomine quo supra eidem magistris Francisco et Andree pro eorum mercede et laboreris ducatos viginti unum

Slijedi isplata 21. listopada 1538.

Hvarski spisi sv. I. Drž. arhiv u Zadru.

⁷⁶ R. Bučić, o. c., str. 36.

⁷⁷ V. Pribojević, O podrijetlu i zgodama Slavena, str. 204. Zagreb 1951

⁷⁸ G. Novak, Hvar kroz vjekove, str. 163.

⁷⁹ 1539 Adi primo avosto in citta vecchia.

Per il presente scritto si dichiara come maestro Francisco Paulovich de Corzula confessa aver habuto in danari contadi da messer Zuanne Spinetto ducati diese cioe ducati 10 a rasono de L 6 p 4 pro ducato et questo computando certi danari dadi a ditto maestro Francisco per ditto messer Zuanne, come apar per uno scritto fatto per man de messer Zuan Cassio, et questo dicho haver habuto in nome de tanto lavor de petrame, videlicet porte, fenestre, schale, como apar meglio in atti del ditto messer Zuanne Cassio. Il qual lavor ditto maestro Francisco si obliga dar per fino a mese uno proximo ha a venir, altramente che il ditto messer Zuanne possa comprar al suo interesse dove meglio li parera.

Hvarski spisi sv. I. Drž. arhiv u Zadru.

⁸⁰ Actum Phari in Jelsa in domo mei notarij die decima marcj 1556, presentibus . . . et magistro Georgio lapidica filio magistri Mathei de Chlissa testibus.

Notarski akti Petra Bonifacija sv. II.

⁸¹ Actum Phari in Jelsa in domo habitationis mei notarij die quinta mensis novembris 1576 presente testimonij infrascripti. In quel medemo logo personalmente constituto maestro Vicenzo Martinovich de Almisa si obliga a ser Zuane Stanihnich far de muro de ogni piera una chaza in Jelsa in loco dito Banschi Dolac el qual maestro sia obligato compir essa fabrica fino la Asension proxime ventura la qual chaza esso maestro abia far de longea braca veneciani numero vinti el qual ser Zuane gli se obliga dar tuto el petrame et calcina et cavar le fundamente a le sue spese et eciam dar al supra nominato maestro per ogni paso de muro che fabricara sopra ditta chaza L. 7 et eciam ditto maestro a le sue spese abia tegnir et pagar el manoval qual li ajutara et e converso prenominato ser Zuane a dato et consegnato al supra ditto maestro Vicenzo uno suo orto posto in Jelsa locho dito Chominata per precio de duchati quindesi a rason de L. 6 s. 4 per duchato del qual orto sono de longea braca veneciani numero 28 de largeca braca numero 20

Notarski akti Petra Bonifacija, sv. II-IV.

Gradu i u Jelsi, dakle u tri najveća i glavna mjesta otoka, često naručivali kamenu građevinsku građu i zapošljivali na izgradnji domaće majstore, svoje Hvarane, a zatim Dubrovčane, Korčulane, Bračane i ostale.

U toku dakle duljem od jednog stoljeća i to od sredine 15. do sredine 16. stoljeća ne sreta se, bar prema arhivskim dokumentima koje sam do sada dospio pregledati, nijedan strani majstor, što uostalom nije neobično, jer je to vrijeme cvata dalmatinskog graditeljstva. I mnogo bogatiji i samostalniji Dubrovčani zapošljavali su u to doba ponajviše svoje i korčulanske graditelje i klesare, pa nije neobično da su to običavali i Hvarani.

Majstori koji su tu bili naseljeni ili su dolazili da rade pridonijeli su mnogo povezivanju dubrovačkog i korčulanskog graditeljstva s hvarskim i tako ojačali i unaprijedili domaće oznake dalmatinske arhitekture. U Hvaru je u isto vrijeme živjelo i radilo nekoliko dubrovačkih zlatara, a Dubrovčani su kod hvarskih kovača oružja naručivali topove za svoje brodove.⁸² Oba grada, koja su inače bila kulturno povezana preko svojih književnika jedinstvom hrvatskog književnog jezika uprkos mletačkoj granici, zblížili su se dakle i preko umjetničkih zanata.

Upravo u to vrijeme u drugoj polovici 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća živio je u Hvaru pjesnik Hanibal Lucić, te je i on kao i ostala hvarska vlastela i građani bio upućen da povjeri svoje gradnje domaćim majstorima koji bijahu razvili jaku djelatnost baš u to doba u svim dalmatinskim gradovima, pa i u njegovom Hvaru.

Skoro čitav svoj život pjesnik je proveo u zavičaju. Već 1509. iako je kao plemić posjedovao mnogo svoje zemlje, uzimao je za obrađivanje vinograde plemkinje Goje Griffico na otoku Visu skupa sa svojim ocem.⁸³ Od tada se pa sve do smrti, krajem 1553. godine, sreta u Hvaru u svim desetljećima njegova života.

Pored poznatih činjenica koje svjedoče njegovo prisustvo i sudjelovanje u javnom životu hvarske općine,⁸⁴ iznijet ću ih još nekoliko, koje, iako su neznatne, ipak u nedostatku značajnijih, služe da se vidi kako je bio i društveno i prijateljski povezan s mnogim obiteljima kumujući pri krštenju njihove djece. To pokazuje pored izbora za arbitra kod pravnih sporova⁸⁵ njegov ugled i popularnost među građanima.

On je dakle kumovao u rujnu 1516. godine Hortenziju sinu književnika Jerka Brtučevića,⁸⁶ u kolovozu 1517. godine Lauri-Klari kćerci Mihovila Marselije,⁸⁷ a skupa s Jerolimom Brtučevićem, Petrom Hektoro-

⁸² C. Fisković, Dubrovački kovači....

⁸³ Lissa 1509 adi 11 decembrio per madona Goia Grifficha una vigna a Lissa lavorador messer Anibal Lucio.

Lissa 1509 adi 11 decembrio.

Per madona Goia Grifficha una vigna a Lissa lavorador messer Anibal Lutio responde.

Catastico negro di messe dovute dal capitolo e catastico Xivchovich detto Vivis. Kaptolski arhiv u Hvaru.

⁸⁴ G. Novak, Hvar, str. 155.

⁸⁵ Ibid., str. 156.

⁸⁶ Ibid., str. 162.

⁸⁷ 1517 die agosto, presbyter Petrus quondam magistri Andree baptizavit Lauram Ciaram filiam domini Michielis Marslie et uxoris eius Nichoe, compatres

vičem i ostalim Ivanu sinu gradskog kneza Viktora Diedo⁸⁸ kojemu je spjevao i poznati sonet,⁸⁹ u veljači 1518. Ivanu sinu Jera Mistajlića,⁹⁰ a u svibnju kćeri Frana i Marije Benkovića,⁹¹ u ožujku 1519. s pjesnikom Jerolimom Brtučevićem (Atticus Bertucius gramaticae professor) Franu sinu Aleksandra Baduero i Katarine Morosini;⁹² u listopadu 1525. Matu sinu Mate Prvičevića,⁹³ u prosincu te godine Jakobini kćeri kožara Andrije

fuerunt Dominus Franciscus cancelarius pharensis, dominus Anibalus filius quondam domini Antonii de Lucis, Michalius de Napoli, Nicolaus de Napoli et dominus Toma Gazar et domina Lucretia uxor domini Nicolai de Gazari.

Knjiga krštenih I, str. 159'.

⁸⁸ Die penultima augusti MDXVII.

Ego Thomas Grifficus canonicus et primicerius pharensis baptizavi Johanem Baptistam filium magnifici domini Victoris Diedo comitis et provisoris Lesine dignissimi ac magnifice domine Julie Foscareno eius dignissime consortis, compatres fuerunt reverendus dominus Johannes Balcius canonicus et archidiaconus, dominus Balcius de Lucis, dominus Johannes Nicolinus, dominus Johannes Dominicus Boninus, dominus Franciscus Grifficus, dominus Nicolaus de Barbis, dominus Marcus Antonius Hectoreus, dominus Petrus Vitalis, dominus Gabriel de Gasaris, dominus Marianus de Pelegrinis, dominus Jacobus Nicolinus, dominus Nicolaus Spineto, dominus Stefanus Spineto, dominus Hanibal Lucius, dominus Paulus Georgius, dominus Johannes Chischich, dominus Hieronimus Bertucius, dominus Casotus de Casotis, dominus Franciscus Duimicich, dominus Petrus Hectoris, ser Luchas Paparac, ser Ruscus Johannis, ser Matheus Parvicich, ser Georgius de Pace ser Hieronimus Grisonus, ser Franciscus Mirich, ser Nicolaus de Cataro, ser Lanzilagus Capuanus pro quo aposuit manum spectabilis dominus Johannes Franciscus Madius, ser Bernardus naranzer, ser Aluixius mergo, ser Stefanus botarius, magister Johane cynichus.

Knjiga krštenih sv. I str. 109. i 109'.

⁸⁹ Stari pisci VI, str. 295.

⁹⁰ 1518 die 8 februarij.

Nicholaus Angeli baptizavit Johanem filium Jeronimi Mistailich et eius uxoris Margarite fuerunt compatres dominus Anibal Lucius et Hercules de Manfredonia, dominus Franciscanus Gariboldus, domina Maria uxor, messer Ambrosij Grisonis, domina Flora uxor Ruschi Zivetovich.

Knjiga krštenih I, str. 109'.

⁹¹ 1518 die XV maij.

Nicholaus Angeli baptizavit Heronimam filiam Francisci Benchovich et eius uxoris Marie, et fuerunt compatres dominus Franciscus de Paladinis, dominus Anibal Lucius et domina Chatarina uxor Noveli de Francesco.

Knjiga krštenih I, str. 183.

⁹² Die III martij MDXIX.

Ego Thomas Grifficus canonicus et primicerius pharensis baptizavit Franciscum Matheum filium magnifici ac clarissimi domini Alexandri Baduero et magnifice domine Catherine Maurocene eius consortis, compatres fuerunt dominus Johannes Baptista francigena medicus, dominus Lucas Paporicus, spectabilis dominus Johannes Franciscus Madius canonicus Phare, dominus Franciscus Duimicich, dominus Petrus Columbinus, dominus Hanibal Lucius, ser Nicolaus de Cataro, ser Stefanus caporalis in castro Lesine, ser Thomasius Jacussich, domina Margarita picochara illorum de Fasanis ac spectabilis dominus Hieronimus Atticus Bertucius gramaticae professor.

Knjiga krštenih I, str. 70.

⁹³ Die XXI octobri 1525.

Ego Thomas Grifficus canonicus et primicerius pharensis baptizavi Matheum filium posthumum quondam ser Mathei Parvicich, ei compatres fuerunt spectabiles domini Petrus Vitalis Nicolaus, Hanibal de Lucis et Franciscus, Crancho et Dominica eius relicte consortis.

Knjiga krštenih I, str. 190'.

i žene mu Dobrice;⁹⁴ u travnju 1528. Gaju Cezaru sinu Nikole Gaja;⁹⁵ u srpnju 1529. Flori kćeri Pavla Pantuarića hvarskog pekara, Poljičanina,⁹⁶ a u siječnju slijedeće godine Pavli nezakonitoj kćeri Ivana Garbulja i neke Tomice;⁹⁷ u listopadu 1532. Matu sinu majstora Nikole Šibiškina;⁹⁸ u lipnju 1533. Margariti kćeri majstora Petra Pjerotića;⁹⁹ u ožujku 1535. Luciji kćerci Tome i Margarite Radoševića;¹⁰⁰ u listopadu 1536. skupa s Jerom Brtučevićem Dominiku sinu Berta;¹⁰¹ u siječnju 1537. Dominiku sinu Dujma Kreljutića,¹⁰² a u listopadu Stančici kćeri majstora Franje

⁹⁴ Die XIII decembris 1525.

Ego Thomas Grifficus canonicus et primicerius pharensis baptizavi Jacobinam filiam magistri Andree peliparij et Dobrice eius uxoris, compatres fuerunt dominus Anibal Lucius quondam domini Antonij et Andreas de Zorfo.

Knjiga krštenih I, str. 115'.

⁹⁵ Die XIII aprilis 1528.

Ego Thomas Grifficus canonicus et primicerius pharensis baptizavi Gaium Cesarem filium Nicolai Gai et Petronille eius uxoris, compatres fuerunt spectabiles dominus Petrus Columbinus quondam domini Nicolai et dominus Hanibal Lucius quondam domini Antonij ac Margarita uxor magistri Antonij Ziuchovih.

Knjiga krštenih I, str. 94.

⁹⁶ Die XIII julij 1529.

Ego Petrus Grixonus canonicus vicarius generalis pharensis baptizavi Floram filiam Pauli de Poglica fornarij Pantuarich et eius uxoris Lucie, compatres fuerunt dominus Johanis Chichich et dominus Hanibal Lucius nobilis pharensis.

Knjiga krštenih I, str. 74.

⁹⁷ 1530 a di 27 zener.

Ego presbyter Franciscus Promascich baptizavi Paulam filiam naturalem domini Johanis Garbugl et eius matris Thomice cuius compatres fuerunt dominus Hanibal Lucius et domina Dorothea famula quondam Johanis Leporini.

Knjiga krštenih I, str. 247'.

⁹⁸ 1532 die 13 octobris.

Johanes Balcus vicarius generalis pharensis baptizavi Matheum fillium magistri Nicolai Cibischin et Stane eius uxoris, compatres fuerunt dominus Hanibal Lucius, ser Franciscus Gariboldo et domina Margarita uxor spectabili domini Francisci Paladini.

Knjiga krštenih I, str. 194.

⁹⁹ Die 8 mensis junij 1533.

Ego presbyter Nigosius de Nigosiis canonicus pharensis baptizavi Margaritam filiam magistri Petri Pierotich matris eius Magdalene, cuius compatres fuerunt spectabilis dominus Anibal Lucius et domina Dominica uxor spectabili domini Nicolai Nicolini.

Knjiga krštenih I, str. 194'.

¹⁰⁰ Die ultimo marcij 1535.

Ego presbyter Nigosius canonicus pharensis baptizavi Lutiam filiam Tome Radoscevih matris eius Margarite cuius compatres fuerunt spectabilis dominus Anibal Lucius et dominus Franciscus Lapo.

Knjiga krštenih I, str. 164.

¹⁰¹ 1536 die 29 mensis octobris.

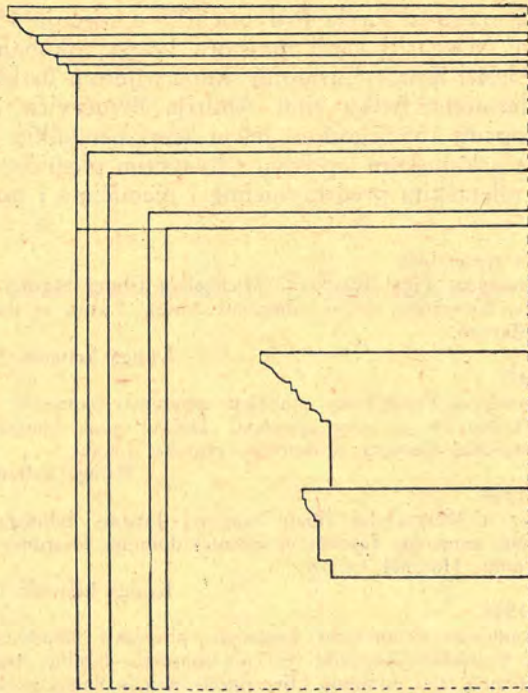
Ego presbyter Nigosius baptizavi Dominicum filium Berti matris eius Catarine cuius compatres fuerunt spectabilis dominus Anibal Lucius et spectabilis dominus Hieronimus Bertucius nec non domina Lucrecia relicta quondam domini Petri de Gasaris.

Knjiga krštenih I, str. 48.

¹⁰² 1537 die 17 januarij.

Johanes Balcus archidiaconus et vicarius pharensis baptizavit Dominicum filium Doimj Cregliutich et Mathie eius uxoris, compatres fuerunt dominus Franciscus Dui-micich, dominus Hanibal Lucius et domina Goia relicta quondam domini Lucae Bassich.

Knjiga krštenih I, str. 48.

Sl. 10 — Profili prozora Lucićeva ljetnikovca

Staljića;¹⁰³ u svibnju 1539. Margariti kćerci Domenika i Katarine Tomašić;¹⁰⁴ a u prosincu Matu sinu majstora Ivana Šibiškina i njegove žene Jeronime;¹⁰⁵ u travnju 1540. Nikoli sinu Katarina Lukojević i njegove žene Katarine;¹⁰⁶ u rujnu 1544. Mihajlu sinu Mata Velikovića, a sredinom

¹⁰³ Die XXVII zugno 1537.

Ego presbyter Thomas Gazarus baptizavi Stancicam filiam magistri Francisci Staglian et eius uxoris Hieronyme, cuius compatres fuerunt dominus Hanibal Lucius et dominus Hercules Catalano. Knjiga krštenih I, str. 226'.

¹⁰⁴ 1539 die XXIII^a mai.

Ego presbyter Franciscus Promaseus canonicus pharensis baptizavi Margaritam filiam domini Dominici Thomasich et eius consortis domine Catarine cuius compatres fuerunt spectabiles viri dominus Petrus Columbinus, dominus Hanibal Lucius et dominus Jacobus Duxonicich, ser Franciscus Guirinus et ser Franciscus Gariboldus.

Knjiga krštenih I, str. 200'.

¹⁰⁵ Die 29 mensis decembris 1539.

Ego presbyter Nigosius baptizavi Matheum filium magistri Joannis Cibischin matris eius Hieronime, cuius compatres fuerunt dominus Anibal Lucius, ser Nicolaus Nicolinus, dominus Franciscus Gariboldus. Knjiga krštenih I, str. 200.

¹⁰⁶ 1540 die 15 aprilis.

Ego presbyter Franciscus Promasceus canonicus pharensis baptizavi Nicolaum filium domini Catherini Luchoevich et eius uxoris Chaterine, cuius compatres fuerunt venerabilis presbyter Damianus Domianovich et dominus Hanibal Lucius et ser Antonius Herchulis Catalani. Knjiga krštenih I, str. 232'.

travnja 1546. kćerki majstora Pavla Prdvorića;¹⁰⁷ u siječnju 1548. skupa s Jerom Brtučevićem Margariti kćeri majstora Ivana Sokobalića,¹⁰⁸ a u srpnju Justinu Ivani kćeri Krista Gariboldi skupa s Jerom Brtučevićem;¹⁰⁹ u prosincu 1550. Jeronimu Atiku sinu Andrije Brtučevića i žene mu Marcele;¹¹⁰ te u listopadu 1552. godine Jeleni kćeri Benedikta de Polo.¹¹¹

Pjesnik je dakle u kumskom srodstvu s hvarskim plemićima, zanatlijama i pučanima, s mletačkim predstavnicima i plemićima i ostalima. To

¹⁰⁷ 1544 die XXI^a septembris.

Ego presbyter Dominicus Pičul baptizavi Michaelem filium Mathei Velichovich et eius uxoris Margarite, compatres fuerunt dominus Anibal Lutius et domina Maria Ser Nicolai quondam Martini.

Knjiga krštenih I, str. 204.

Die 17 aprilis 1547.

Ego presbyter Franciscus Promasceus canonicus pharensis baptizavi Hieronimam filiam magistri Petri Perduarich et eius consortis Dobre cuius compatres fuerunt excellentes dominus Cristofonus Cernota et dominus Hanibal Lucius.

Knjiga krštenih I, 124.

¹⁰⁸ Adi 10 zener 1548.

Promasceus baptizavit Margaritam filiam magistri Joannis Sohobaglich et eius consortis Catarine quorum compatres fuerunt excellentes dominus Hieronimus Bertucius eques et spectabilis dominus Hanibal Lucius.

Knjiga krštenih I, str. 208.

¹⁰⁹ Die 19^a julij 1548.

Ego presbyter Franciscus Promasceus canonicus pharensis baptizavi Justinam Johanam filiam domini Cristofori Gariboldi et eius consortis domine Angele quorum compatres fuerunt excellentes viri dominus Hieronimus Aticus Bertucius eques et dominus Nicolaus Paladinus doctor, spectabiles viri dominus Hanibal Lucius et dominus Antonius Vitalis, domina Petra Benazidai et domina Mara Michunchova.

Knjiga krštenih I, str. 126.

¹¹⁰ Die XVIII decembris 1550.

Ego presbyter Thomas Gazarus baptizavi Hieronymum Atticum, filium spectabilis domini Andree Bertucij et eius uxoris domine Marcelle, cuius compatres fuerunt excelsus phisicus spectabili comunitatis, spectabilis dominus Anibal Lucius, spectabilis dominus Antonius Vitalis, dominus Julius Vitalis, dominus Franciscus Gariboldus, dominus Antonius Biundovich et dominus Antonicus quondam domini Herculis Cathalani.

Knjiga krštenih I, str. 99.

R. Bujas i G. Novak smatraju da je djed ovoga djeteta Jerolim Brtučević nosio nadimak Atticus, što bi značilo »slavan govornik«. Međutim njegov unuk je također kršten tim imenom (Knjiga krštenih I, str. 126) kao i ovaj Jerolim, pa je možda to i kršteno ime, a ne nadimak njegova djeda. P. Hektorović, Ribanje i ribarsko prigovaranje. Priredio R. Bujas, str. 19. Zagreb 1951; G. Novak, Hvar, str. 161. Isti, Testamenat..., str. 123. Treba ipak napomenuti da je Atticus negdje napisano ne iza imena kao drugo Jerolimovo ime već iza prezimena (dominus Hieronimus Bertucius Atticus pharensis, Knjiga krštenih I, str. 16', 96', 165'). Da je Jerolim Brtučević bio vitez, kako ga nazivlje i Petar Hektorović (Ribanje, str. 19, 28, 91), svjedoči i jedan zapis u Matici krštenih I str. 84': Die primo marcij 1556... compatres fuerunt magnificus dominus Hieronimus Bertucius eques... I Petar Brtučević je također eques. lbid., str. 146'.

¹¹¹ Die III^a octobris 1552.

Ego presbyter Franciscus Promasceus canonicus et vicarius generalis pharensis baptizavi Elenam filiam ser Benidictj de Polo et eius consortis Magdalene quorum compatres fuerunt spectabilis iudex dominus Johanes Franciscus Columbinus quondam spectabili domini Petri, spectabilis dominus Hanibal Lucius et domina Margarita piçochara.

Knjiga krštenih I, str. 65.

njegovo često kumovanje u gradu, a bit će kumovao i u Visu i Starom Gradu jednako kao i u selima, pokazuje nam ujedno da nije u dugom nizu godina bio dulje odsutan iz svoga kraja. Često je boravio u Starom Gradu i na Visu gdje je imao svoje kuće i prostranija imanja, a možda se kao plemić koji je zagovarao interese svoje klase bio sklonio u doba pučke bune Matije Ivanića u Trogir s još nekoliko plemića.¹¹² Ali već 1515. godine vodio je poslove oko diobe nasljedstva svoga strica Petra,¹¹³ a poslije smrti Marka Zorzi, muža svoje sestre Eleonore, prikazao je po njenom ovlaštenju i dozvolom izvršioca oporuke njegovu oporuku pred vlastima, pa se po tome vidi da je s njom bio u dobrim odnosima.

U srpnju 1533. god. zastupao je Hanibal pred gradskim knezom u poznatoj Diedovoj gradskoj loži hvarskog plemića Frana Paladinija, koji je već ranije u kolovozu 1525. godine po odluci mletačkih sindika morao urediti odvod vode u kanalu koji je svojom nečistoćom ljeti smetao susjednoj Hektorovićevoj kući, zbog čega je Petar Hektorović protestirao i knez je tada naredio da Paladini očiste kanal. Zanimljivo je da upravo zbog toga spora drugi put doznajemo za susret dvaju pjesnika!

God. 1538. svjedočio je Lucić u gradskoj kancelariji pri kupoprodaji nekog vinograda.^{113a}

¹¹² G. Novak, Hvar, str. 158.

¹¹³ P. Kasandrić, »Pisni ljuvene« Hanibala Lucića. Glasnik Matice Dalmatinske II, str. 271. Zadar 1903.

^{113a} Magnificus et generosus dominus Vicentius Donatus dignissimus comes Lesine sedens sub logia iusta requisitionem domini Anibalis Luci nomine domine Lianoris eius sororis relicte quondam domini Marci Gorgi de consensu commissariorum testamenti...

Ulomak iz okrnjenog spisa koji nema datuma.

Termene de zorzi 15 al Paladini d'agiustar la cloacha perche non renda fetore. Die 2 julij 1533.

Clarissimus dominus comes et provisor sedens in logia Dieda ad sum solitum iuris banchum pro iure dando auditis partibus videlicet domino Petro Hectoreo ex una et domino Hanibale Lucio interveniente nomine domini Francisci Paladini in contradictorio iudicio super executione cuiusdam iudicatus magnificorum dominorum sindicorum sub die 7 augusti 1525. Iterum sua magnificentia pro honestate et pro evitandis litibus et expensis partium statuit terminum domino Francisco Paladino dierum quindecim aptandi chloacham et fontam ita quod foetore in aliquo non offendat domum superscripti domini Petri iuxta formam ipsius iudicatus in totum et per totum, et transacto dicto termino et non data executione per ipsum dominum Franciscum ipsi iudicatus sua magnificentia dabit executionem quantum per clementissimos syndicos iudicatum extat ut in ipsa iudicatura.

Franciscus Lapi notarius et coadiutor coasodavi et subscripsi ac sigillo S. Marci munivi in fidem praemissis.

Pečat sv. Marka.

In Christi nomine Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quinquegesimo trigesimo octavo. Indictione undecima, die vero quarto aprilis.

Actum Lesinae in cancelaria communis. Ibique dominus Nicolaus de Angelis iure proprio et in perpetuum per se, heredes et succesores suos dedit vendidit et tradidit domino Stephano Duymovich ibi presenti et ementi ac recipienti pro se heredibus et succesoribus suis unam vineam positam in campo Sancti Stephani in loco dicto Ivanzagnive, cuius est laborator Lucas Carstulovich.... presentibus ad haec domino Annibale Lucio et domino Nicolao Luchoevich testibus.

Arhiv porodice Hektorović I-121 Historijskog instituta Jug. akademije u Dubrovniku.

Kao imućan plemić posuđivao je često novac pojedinim građanima u toku 1539. godine, jednako kao i njegova sestra Eleonora 1542. godine.¹¹⁴ Radili su to i drugi plemići, pa i Petar Hektorović koji je 1554. godine uporno tražio od svećenika Petra Lampića da mu vrati izvjesnu svotu novaca, a za jedan njen dio da mu izgovara mise.¹¹⁵ Hanibal je ponekad prodavao svoja sporedna i neznatna imanja. Tako je krajem 1537. godine prodao¹¹⁶ dio kuće građene u suhozidu Dobri udovici Ivana Maričevića za njenog sina Frana u selu Svirčima. Nadzirao je i unapređivao svoja imanja, vinograde i maslinike ne samo u okolici grada Hvara već i Starom Gradu gdje je, kako svjedoči njegova nevjesta Julija,¹¹⁷ sagradio kuće s perivojem koje je njegov sin nadogradio, a vidjesmo da je zakupljivao radi obrade i tuđa zemljišta.

Očito je da se zbog toga nije dulje vremena udaljiavao sa otoka, kao ni drugi hvarski, pa ni mnogi dalmatinski plemići kojima mletačka vlast nije povjeravala znatnije diplomatske poslove u svijetu niti omogućavala jače bavljene trgovinom. Stoga su se oni nastojali zadržavati ponajviše na svojim djedovskim imanjima i teško se od njih dijelili. Upravo je zbog toga gradski zakonik i naređivao već u 14. stoljeću da članovi hvarskog plemićkog vijeća moraju stanovati u gradu, a ne po selima i na Visu,¹¹⁸ što je ponovno 1449. godine bilo naređeno posebnom dukalom, ali ni nakon toga nisu svi plemići htjeli trajno boraviti u gradu, pa su se pučani stoga i tužili mletačkoj vlasti, koja je 1450. godine ponovno zapovjedila plemićima da radi obrane grada moraju tu stanovati.¹¹⁹ Petar Hektorović je, kada je pred turskom navalom morao pobjeći iz Starog Grada u Italiju, jedva dočekao da se vrati kući, znajući da mu propada ostavljeno imanje.¹²⁰ Našavši ga zapuštena on očajava u poslanici Nikoli Nalješkoviću dubrovačkom pjesniku uvjeren da će ga on shvatiti, jer je i on unapređivao svoj posjed u Dubrovačkoj Župi:

. . . stavismo nogu van na latinske kraje.
 Stasmo tuj za time na puno godište,
 koje t' me sa svime na zada potište;
 domom dohodeći pače ga svršismo,
 oni dan brodeći, koji se dilismo.
 Nu ovi kad vigiu, gdi najdoh dila ma!
 kako da niesam živ neg mrtav sa svima.
 Rastrkom ležahu sve stvari jur, koje
 jedva se poznahu, da su bile moje;

¹¹⁴ Hvarski spisi I. pod datumom 9. V. 1542. Drž. arhiv u Zadru.

¹¹⁵ Liber rubeus iz 15. stoljeća. Ulomak rukopisa. Biskupski arhiv u Hvaru.

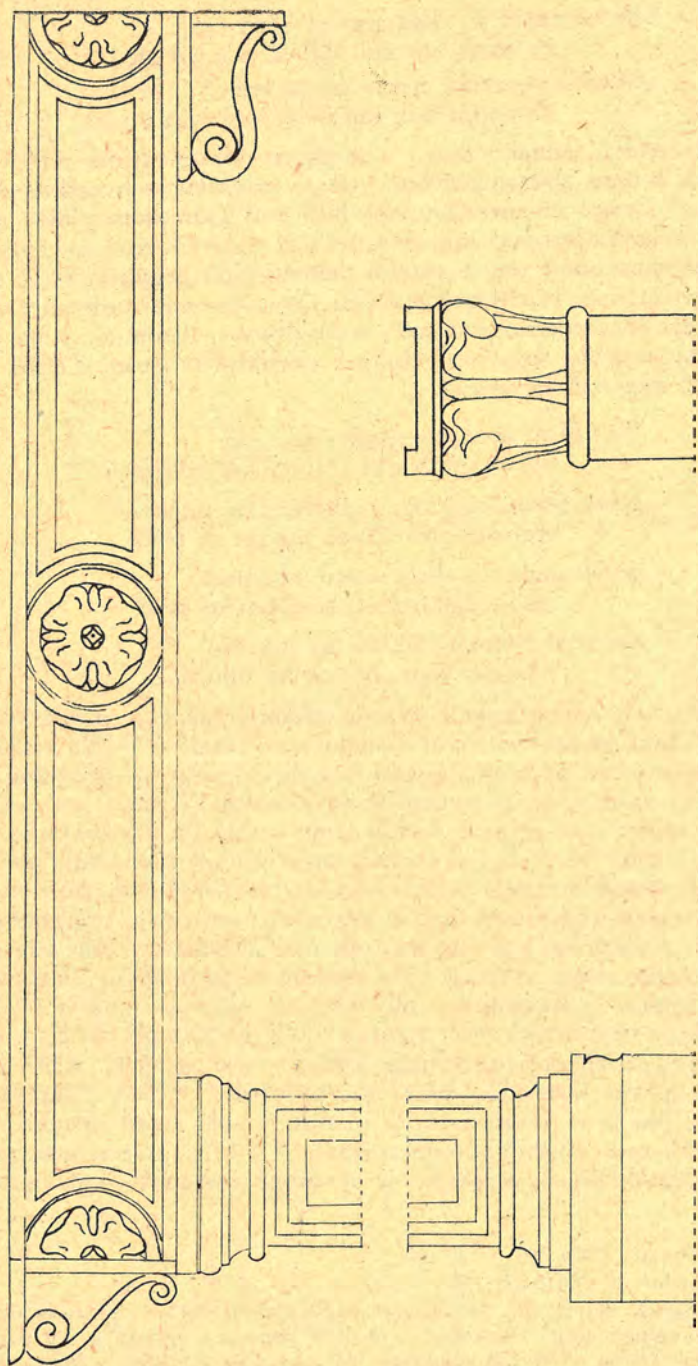
¹¹⁶ Hvarski spisi I. pod datumom 7. XI 1537. Drž. arhiv u Zadru.

¹¹⁷ G. Novak, Testament . . . , str. 132.

¹¹⁸ Statuta et leges civitatis Budue, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae, str. 180. Zagreb 1883.

¹¹⁹ Ibid., str. 421.

¹²⁰ Stari pisci VI, str. 73.

Sl. 11 — Kamena greda sa stupom trijema i glavica stupa na terasi. Lucićeva ljetnikovca

ke ne znam ja, ikad stavim li na red,
nu misli oto sad, kakva je moja zled.

Nikola razumni, vjeruj mi za isto,
da s toga moj um ni još došal na misto.

U tim stihovima, jednako kao i u mnogim dokumentima poslovanja i upravljanja svojim gospodarstvom, vidi se privrženost hvarskih plemića svom kraju. Drugo im uostalom nije bilo pod tuđinskom vlašću ni preostalo, pa stoga književnici koji su potekli iz njihovih redova Hektorović i Lucić, jednako kao i oni iz ostalih dalmatinskih gradova, slave dubrovačku vlastelu koja bijaše samostalnija. Lucić u svojoj pohvali Dubrovnika, s kojim je namjerno povezao i svoju dramu »Robinju«, stoga i ističe dubrovačku svjetsku trgovinu i dodir s vanjskim svijetom u doba najvećeg uspona njegovih trgovaca:

Moj pisni zbrojiti nikakor ni moći
sve kraje, čestiti Dubrovnik gdi opći.

Kroz gore, kroz luge po svitu svej miče
trgovce brez druge zabave ni priče;

po stranah, ke gleda sunce na daleče,
i koje prik reda, i s redom ke peče,

svi trge primaju, mirno ke donosi,
i ke oni daju, on mirno odnosi.

Ali kao i ostali dalmatinski i hvarski plemići Lucić je pored svog gospodarstva ipak morao vršiti pojedine dužnosti u općini.¹²¹ Na kraju 1516. godine bio je jedan od trojice gradskih sudaca koji su uz gradskog kneza javno sudili. Iako su imali zvučni naslov »judex Phariae« ipak su, kako reče Giustinijan, u to vrijeme »sudili samo u manjim i beznačajnim stvarima.«¹²² Godine 1527. bio je advokator u obrani plemićkih povlastica protiv opravdanih traženja pučana koji su, osviješteni renesansnim nazorima i obogaćeni trgovinom, tražili pravo da i oni imaju predstavničke za nabavke žita u općini. Lucić se kao općinski advokator tome usprotivio, pa je vjerojatno stoga i pristao 1533. godine da ga biraju u Velikom vijeću kao plemića za nadstojnika oko dobave žitarica, upravo u vrijeme kada je zidao svoj ljetnikovac, a zatim 1549. godine postao član odbora za otkup žita sa lađa koje pristajahu u Hvar. Godine 1536. i 1537. izvršio je s književnikom Jerolimom Brtučevićem pregled općinske blagajne. Godine 1562. bio je u predstavnštvu plemstva koje je od mletačke vlasti tražilo poštivanje poljskih odredbi o ispaši,¹²³ a 1552. godine kao ponovno izabrani općinski defensor sklopio je uz ostale zastupnike općine ugovor

¹²¹ G. Novak, Hvar, str. 155, 156.

¹²² Š. Ljubić, o. c. II, str. 221.

¹²³ G. Novak, (Hvar) str. 156, navodi ovdje godinu 1542. U prijepisu ove predstave u rukopisnoj knjizi »Processi fra nobili e popolani« napisan je i u popisu dokumenata i u tekstu datum 20. studenog 1547. Gradska knjižnica u Splitu. Rukopis M. 30.

sa zidarom Nikolom Staničićem za gradnju vapnenice koja je služila izgradnji neke javne zgrade, vjerojatno arsenala.¹²⁴

Iz svega toga se vidi da je pjesnik shvaćao mnoga životna i praktična pitanja i da se razumio u novčane i gospodarske poslove. Stoga je taj zanosni poklonik ženske ljepote i pjesnik njenih čari, autor i prevodilac ljubavnih pjesama, među kojima je i »Jur nijedna na svit vila« jedna od najljepših u našoj staroj književnosti, ipak osobito istaknuo i prikazao marljivu i okretnu domaćicu Milicu kćer trogirskog plemića Jerolima Čipika, unuku čuvenog Koriolana ne samo zbog njenih lijepih veziva i književne naobrazbe, već zbog unapređivanja imanja i upravljanja kućom, poljoprivredom, kućnom radinošću i poslugom. Prikazao je u stihovima njoj posvećenim¹²⁵ zaokruženu sliku praktične i kulturne renesansne žene koja se brinula da unaprijedi svoj prastari plemićki rod u Trogiru u doba kada je tamošnje plemstvo moralo paziti da ne osiromaši u mletačkom ropstvu.

Jer pomnju svršeću i način taj držiš,
kim kako na pleću počten stan uzdržiš.
I eto brajen mlad i sestre tej male
sirote nisu sad za majkom ostale,
po kli jim osta ti ne toj sestra listo,
da mila još mati na majčino misto;
ka činiš; da riju težaci, da sade,
da oru, da siju, da zlu travu vade;
potok da se kopa i voda navaja
cić suše i potopa, kako se gdi zgaja;
i da se pak kupi, ča po sve godišće
obilno se župi ne manjkajuć nišče;
čim čtovani pojdu mili tere drazi,
kada no dni dojdou čestiti i blazi,
i reku svi brašna siti i veseli:
ovi stan do kasna višnji bog veseli!
Ka činiš tokoje, u kući noć i dan
da za man ne stoje ni vuna da ni lan;
čim sestre u njih stan odpravljaš bogate,
diverke pak iz van darivaš i svate;
čim plaću odnose dvorkinje tej mile,
od tebe kad no se dodvoriv odile,
i pojdu za srićom, ku jim bog odsudi,
urešne odićom i dobrimi čudi,
i pune kriposna svakoga nauka,
ki mogu dat krosna, i jagla, i ruka.

.

¹²⁴ R. Bučić, o. c., str. 52.

¹²⁵ Stari pisci VI, str. 284.

Nu slava li glasi sama i povida,
 gospoje, svim da si gospojam na prida,
 i pravi, da zlato i srebro s svilicom,
 kad se stavi na to tva ruka s iglicom,
 mogu nam očito staviti prid oči,
 čto god jim skrovito tva misal potoči:

Ne more na svitu nitkor da procini,
 koli darovitu Palas te učini,
 koja ti darova, još ovo da umiš,
 čtiti, i do slova čteći da razumiš;
 i da si knjižnija od žen, ke su do sli,
 i ke biše prija, i ke će bit po sli;

Otkrio je tim jedan pozitivni još dovoljno nezapaženi lik naše primorske žene¹²⁶ koja nadmašuje Cvijetu Zuzorić i ostale, koje su naši književnici opjevali, a ujedno pokazuje kako je cijenio praktične i snalažljive domaćice.

Milica Koriolanović je spomenuta u onodobnim trogirskim dokumentima. Prema još neobjavljenom rodoslovnom stablu njene obitelji koje počinje 1232. godine¹²⁷ ona je kći Jerolima Čipika i žene mu Darije iz

¹²⁶ I. Kukuljević, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, str. 197. Zagreb 1858.

¹²⁷ Genealogia famiglie Cippicorum nobilium traguriensium, str. 4, 5:

35 Coriolanus
 construxit castrum
 vetus anno Domini 1446
 49 Hieronimus 50 Joannes 51 Peregrina 52 Maria 53 Cristoforus 54 Joanna 55 Perutio
 Archiepiscopus 1518 Inupta
 56 Aloisius 57 Petrus
 Eppiscopus

67 Paolina, 68 Peregrina monaca, 69 Alvis 70 Faustina monaca, 71 Maria 72 Iacobina
 73 Nicolotta. Str. 11. Tu su zabilježeni sinovi Koriolanovi od kojih prepisujem samo
 one koje spominje u svojim stihovima Lucić: 49 Hieronymus, uxor Daria Lutia. Di-
 visosi dal fratello Cristofolo. e formò casa e susiste la di esso ascendenza come dal di
 esso albero medesimo n° 49 carta 5 principia.

50 Ioannes archiepiscopus Iadrensis morto in Roma e il cui corpo trasportato
 in Traù, e sepolto per suo volere nella chiesa della Beata Vergine Maria degl' Angioli
 fuori di città sopra la cui lapide è scolpito il seguente eppitafio videlicet: Ios Cippicus
 Coriolani fil; qui ob singularem virtutem ingenijq; prestantiam a Iulio II Pontif.
 Max: Archiepatu Jadrense donatus fuit, Romae defunctus et in patriam ex testamento
 cadaver eius traslatum Aloysij Cippici ex fratre nepotis cura hoc requiescit monumento
 nomini eius laudi que perenni dicato MDLXXVIII.

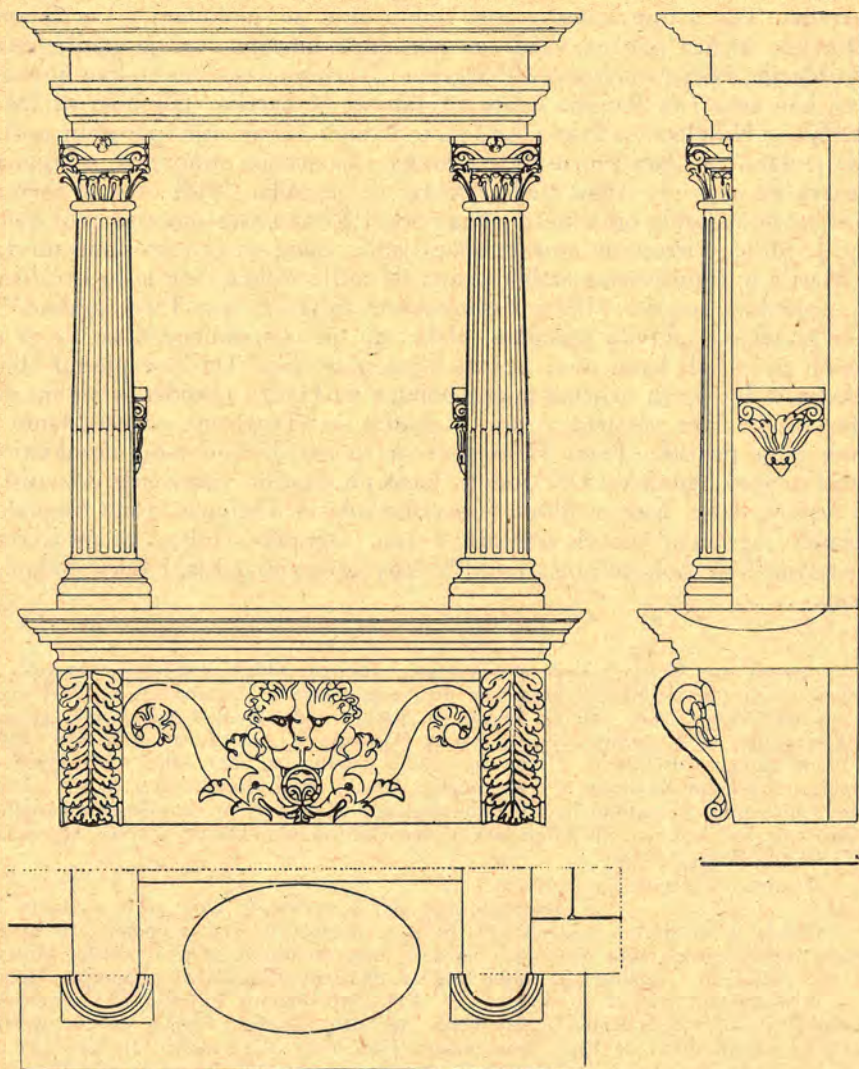
56 Aloisius vescovo di Famagosta.

str. 11' figlioli di Girolamo dal no 49 carta 5.

67 Paolina uxor Jacobbi Mazarello, 68 Pelegrina abbadessa nel convento di San
 Nicolò, 69 Alvis, uxor Marcella de Andreis, 70 Faustina monaca, 71 Maria, 72 Jacu-
 bina uxor Dominici de Andreis quondam Francisci, 73 Nicolotta uxor Joanis de
 Andreis ex Francisco.

Rukopisna knjiga u obitelji Mladice
 ud. Čipiko u Kaštel-Štafilicu.

U rodoslovnom stablu povjesničara Ivana Lucića koji sam svojedobno pripisao
 iz arhivskih spisa dr. Antuna Cerinea, spominje se kao kći Jerolima Lucića i Jakobine

Sl. 12 — Zidni umivaonik Lucićeve ljetnikovca

roda trogirskih Lucića. Djed joj je bio Koriolan graditelj Kaštel Staroga i pisac ratnih memoara u kojima ističe hrabrost Slavena. Stričevi joj bijahu Ivan učeni nadbiskup zadarski i Alviz (Lavš) humanista i biskup Famagoste, a brat Alviz. Sve njih Lucić u pjesmi spominje skupa s Miličnim sestrama. Tek u tom rodoslovnom stablu koje se podudara s Lucićevim stihovima Milica nije nazvana tim narodnim imenom, već je zabilježena kao Marija. Njene dvije sestre Peregrina i Faustina označene su kao duvne, a tri kao žene i to Paolina udata za Jakova Mazarella, Jakobina za Domenika, a Nikoleta za Ivana Andreisa. Jedinoj Mariji nije spomenut muž. Bila je dakle neudata i to se slaže također s Lucićevim stihovima, u kojima Venera na nagovor Atene neda Amoru, da je gađa. Njen otac se prema rodoslovnom stablu odijelio od svoga brata Krsta i sam osnovao svoj dom koji je Milica vjerojatno morala unaprijediti. Zbog svega toga smatram da je Marija iz rodoslovnog stabla zvana od milja Milica i da je to isto lice. U trogirskim spisima Milica Koriolanović se javlja ljeti 1564. godine.¹²⁸ Bila je dakle nadživila pjesnika. Slala mu je i miomirise kako to on u pjesmi pjeva, ali kada su se upoznali još se ne zna. Da li se pjesnik bio sklonio u Trogir za vrijeme pučke pobune na Hvaru također se stalno ne zna. Ali hvarska vlastela su bili u dodiru sa Trogirom, odlazili tamo i imali svoje posjede. Petar Hektorović je tu možda kod svoje nezakonite sestre proveo badnjak 1547. godine, kada mu žestina vjetra nije dozvolila da otplovi dalje. Tom prilikom je utvrdio rokove u kojima su mu trogirski plemići Cega imali plaćali zemljište zvano »Ograda«, čini se, na splitskom teritoriju, koje su kupili od njega.^{128a} Vjerojatno je, dakle, i Lucić odlazio tamo.

Vituri doista ova Darija (Daria in Girolamo Cippico). Vidi C. Fisković, Oporuka i kodicil Ivana Lucića. Viesnik hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu IX/X. O Alvisu, kojega Lucić zove Lauš, vidi G. Praga, Un poemetto di Alvis Cippico sulla guerra di Ferrara del 1482. Archivio storico per la Dalmazia V, vol. X, str. 315. Rim 1930. O Ivanu Cipiku vidi Farlati, Illyrici sacri tomus quintus, str. 123. Mleci 1775. Obojicu spominje i Jerolim Kavanjin u svom spjevu: Jovu i Alvu, glave proste Zadra i kraljske Famagoste. U rodoslovnom stablu trogirskih Cipika često se spominju narodna imena žena kao kod mnogih dalmatinskih plemićkih obitelji: Dobra, Slaviza, Maruscia.

¹²⁸ Die 7 junij 1564.

Dominam Milizam Coriolani.

Trogirski spisi sv. X sveščić 9. Drž. arhiv u Zadru.

Možda je to Marija, neudata kćer čuvenog Koriolana, koja se spominje u navedenom rodoslovnom stablu po kojoj i nazvaše njenu nećakinju Mariju također Milica, ali nije isključeno, s obzirom na kasnu godinu, da je to Milica koju je opjevao Lucić.

U trogirskim spisima se spominje 24. XII 1540. domina Dobriza filia quondam domini Petri de Cipcis legitaria testamenti quondam domine Bonave relicte prefati quondam domini Petri de Cipcis eius matris (Ibidem sv. XII sveščić 32), ali se ni ta pod tim narodnim imenom ne spominje u rodoslovnom stablu, već tu postoje Marija i Kornelija. Možda je i naziv Dobrica bio od milja i zamjenjivao djevojično svetačko ime.

^{128a} 1547 die 24 decembris.

In cancellaria regiminis coram examinatore communis domini Jacobo Mazzarello et presentibus domino Bartholomio Portis et domino Mathaeo Dragazo testibus etc. ibique spectabilis dominus Petrus Hectoreus nobilis Pharensis qui dum reperiretur in hac civitate inpeditus a vento contrario ad preces spectabilis domini Joannis et Ludovic fratrum de Caefio de Ludovicis (?) et aliorum eorum amicorum instantium

Dokazavši dakle tako da je Milica Jerolima Koriolanovića doista postojala, smatram da su i njeni vezovi koje je Lucić opjevao doista bili slikoviti i lijepi.

Svoju razboritost pokazao je Lucić i u priznanju nezakonitog sina Antuna, iako su to u ono vrijeme uradili Petar Hektorović, Jerolim Brtučević¹²⁹ i mnogi Hvarani, jer u Hvaru bijaše u toku 16. i 17. stoljeća mnogo nezakonite djece.¹³⁰ Antuna je on kulturno i dobro odgojio, tako da mu je on iz zahvalnosti malo poslije smrti tiskao u Mlecima pjesme i tim nas osobito zadužio, a 1575. godine obnovio mu nadgrobnu ploču koju su Turci bili razbili pri navali na Hvar 1571. godine. Tom svom jedincu, kojega je hvarski liječnik i pjesnik Vincenzo Vanetti cijenio zbog njegove samilosti prema sirotinji, koja

quod spectabilis dominus Petrus faceret ipsis fratribus aliquos terminos reddimendi Ogradam deliberandam per clementissimum dominum comitem Spalati.....

Na stražnjoj strani isprava zapisano je kasnijom rukom: Ograda di Traù. Arhiv porodice Hektorovića I-96, Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku.

¹²⁹ 3 studenoga 1574 zabilježeno je krštenje njegova sina Ivana... filium naturalem quem habuit cum domina Marta Cenculichia de Civitate Veteri... Knjiga krštenih I, str. 151'.

¹³⁰ Nezakonite djece imali su ponajviše plemići, pa čak i gradski knez i ostali mletački predstavnici. Među njima kršteni su:

1520. nezakoniti sin Jerolima Nikolinija i ljubavnice mu Elizabete iz Trogira; 1560. Julije Cezar nezakoniti sin Franja Catalanija; 1561. Paride nezakoniti sin Gabrijela Gazarovića; 1581. Lelija filiam naturalem domini Pomponii Bertucij quam habuit cum domina Pera de Curzula; 1584. Jerolim nezakoniti sin Filipa de Molina; 27. I. 1585. nezakoniti sin Ivana Leporinija; 1596. nezakonita kći Cecilija clarissimi domini Petri Bondomerij nunc comitis ac provisoris cuius civitatis; 1586. druga nezakonita kći Pomponija Brtučevića; 1603. nezakoniti sin Vicka Leporinija; 1614. Frano nezakoniti sin mletačkog vlastelina Nikole Moceniga i Zanete Taiapera... ut illa dixit; 1682. nezakoniti sin Diodata Leporinija.

Nekoliko nezakonite djece bilo je izloženo i ostavljeno čak i u doba zime na javnim mjestima, da im se ne doznaju roditelji: 13. IIII 1602... filium inventum in via cuius pater et mater ignorantur; 10. XI 163... infanti exposito et invento super altare Sanctae Luciae u katedrali; u lipnju 1615... super altare Sanctae Luciae; 1626... ante ecclesiam Sanctae Mariae Coruguenizze; u srpnju 1626... Triphonem inventum in capella Sancti Rochi sine boleterio cuius parentes ignorantur; 1627... in capella Sancti Antonii; u travnju 1627... infantem expositum et inventum in via comuni extra civitate; 28. listopada 1637... inventum appud ecclesiam omnium Sanctorum in platea; 12. svibnja 1641... Antoniam filiam inventam retro viridarium Lutium cuius parentes ignorantur; u listopadu 1641... Chelidonium inventam in porticu publico in platea; 2. XI 1641... Tobiam filium inventum in via comunis apud S. Antonium; 4. II 1643... Simeonam inventam apud Sanctum Antonium in via; 5. VII 1646... Margaritam... inventam in platea prope domum habitationis fratrum Thobadi et Thome Rinaldi, cuius parentes ignorantur; 4. III 1660... Ego qui supra (Dominicus Domianich) baptizavi Cristoforum naturalem filium inventum sepultum in terra et vivum extractum e dicta, cuius parentes ignorantur.

Knjiga krštenih II.

se vidi i u njegovoj oporuci, a koju je možda od oca naslijedio,¹³¹ ostavio je Hanibal sve svoje imanje, jer ga je, kako je u oporuci naglasio,

¹³¹ Stari pisci hrvatski VI, str. 176.

Oporuka Hanibalova sina Antuna Lucića još nije objelodanjena, pa je ovdje donosim prema jednom kasnijem prijepisu.

In Christi nomine Amen. Anno nativitatis eiusdem 1579 Indictione 7 die vero 24 mensis septembris. Actum Phari in Città Vecchia in casa dell' habitazione del spettabile messer Antonio Lucio in quel medesimo luoco personalmente costituito detto messer Antonio sano per la grazia del nostro signor Giesu Christo della mente, senso e intelletto ma infermo di corpo e sapendo esser mortale che deve passar da questa vita presente ma non sapendo il tempo ne l' hora e ricordandosi del deto evangelico Estote parati quia nescitis diem neque horam et occorrendo che intervenisse la morte si come sol intervenire non vuole che li suoi beni rimanessero senza alcun suo ordine però per questo ultimo testamento la dispositione sua fece di tutti li suoi beni mobili e stabili in questo modo che seguita; E prima l' anima sua all' Omnipotente Iddio et alla Gloriosa Vergine Maria et a tutti li santi raccomanda. Di poi vuol ordina e lassa che il suo corpo sia sepolto in chiesa di S. Marco in Lesina nella città nella sua sepoltura in sua capella. Item lassa alli reverendi fratti del detto luoco di S. Marco dieci ducati ogni anno in die obitus et ogni settimana dir per l' anima sua una messa piccola, li qual denari debbano hereditare delle sue entrate. Item lassa ali reverendi fratti della Madona di Lesina dell' ordine di Santo Francesco de operanti ducati dieci solamente una volta e questo per l' anima sua e di piu li lassa ogni anno in perpetuo un ducato all' anno, li quali siano tenuti cantar una messa nell' giorno d' anniversario dell' suo signor padre messer Anibale che viene alli 4 del dicembre.

Item alli reverendi fratti di S. Nicolò heremitici lassa ducati diese solamente una volta per l' anima sua. Item lassa alli reverendi fratti di S. Pietro Martire qui in Città Vecchia similmente ducati diese solamente ponendo à quelli che diano dar al detto testatore e questo per l' anima sua. Item lassa alli poveri di Christo ducati cento siano dispensati in mesi dieci per man dell' infrascritti commissarii. Item lassa à domina Aniza sua servitrice ducati cinquanta per haverlo servito fedelmente e per l' anima sua. Item lassa che siano dati ducati 25 imediatamente dopo la sua morte a Francesco fiol de messer Alvise de Nadal, e che vada dal suo padre stanciare, al qual messer Alvise perdona ogni cosa, quale che si trovasse notado sopra il libro del detto testador. Item lassa agl' heredi di quondam madonna Cattarina fù consorte del quondam messer Pietro de Barbis et all' heredi di quondam madonna Lucretia fù consorte de messer Maria Giaxa ultimamente li terreni posti sopra l' isola di Lissa videlicet il teren in Voschizze qual' è stato recuperato con giustizia dalle mani dell' quondam messer Giacomo Lombardo, come appar nel processo qual' s' attrova nel poder del testador. Item lassa alli detti heredi uno terreno chiamato Covacevi lazi con tutte le sue pertinencie. Item lassa alli detti un terren chiamato Varbasaz e più li lassa una vigna chiamata u Dolzu lavorata per Simon et Antonio Vulassich con tutte le sue pertinencie e questo per amor e per amor della parentela. Item lassa e perdona a Vincenzo Glilcovich ogni cosa quale il detto s' attrova notado sopra il libro del detto testador per amor. Item vuole lassa sian ritrovati tutti li scritti e partide sul libro del detto testador contra messer Pietro Succевич al quale perdona ogni cosa per anima sua. Item lassa al signor Giacomo Balci e li suoi figli, che li siano dati eresi li pegni, scritti e partite che s' attrovassero apresso del detto testator li dona per amor et affezione che sempre l' hanno portado alli quali raccomanda madonna Giulia; e più lassa alla lor sorella madonna Francesca quelli pegni suoi quali s' attrovano apresso il detto testator li lassa per amor. Item lassa e dona a madonna Maria sua cognata consorte del signor Pietro Ferro tutto il denaro se ha da scoder sopra una cintura d' oro, qual ha in poter suo e questo per amor. Item vuol ordina e lassa tutti li suoi beni mobili e stabili ubicumque esistenti alla sua cara consorte madonna Giulia in vita et in morte e che possi disponer quelli e come a lei parerà e piacerà per l' anima sua e mia e di morti miei et suoi attento che è stata ogni cosa mia et in poter mio assoluto e che non li si possi pigliar l' aventizio di cosa veruna ne dà qualsivoglia persona del mondo, la quale madonna Giulia sua consorte fà, fece et instituisce il suo herede

u svim njegovim potrebama sa srcem služio i u svemu slušao.¹³² U toj svojoj oporuci Hanibal se pokazuje razborit i u svojim odmaklim godinama. On ne rasiplje svoju imovinu crkvama ni kleru kao njegov otac, već ovlašćuje sina da sa svim raspoláže. Da ga ne bi povrijedio, preporuča sucima da mu ne prave nikakve popise novca, srebrnine, zlatnog nakita, pisanih dokumenata niti namještaja, jer je on poslije njegove smrti nasljednik svega pokretnog kao i nepokretnog. Rodbini je oprostio dugove, ostavio im vinograde pri moru i nešto svoje odjeće uz uvjet, da mu budu uz sina, bude li uvučen u neku sudsku raspravu. U svom kodicilu ostavio je veću svotu gradskoj sirotinji propisujući tačno nadzor nad pravičnom podjelom te svote i imenujući određena lica, među kojima i pjesnika Jerolima Brtučevića,¹³³ koji su im trebali tu ostavštinu dijeliti tačno i pravedno.

universale in vita et in morte e disse mai non haver fatto per avanti alcun altro testamento suo, mà se per caso si trovasse alcun altro testamento di che non si ricorda cassa et annulla tutti gl'altri testamenti e codicilli, ne vuol che sia altro valido ne autentico se non questo; il qual se non valesse per testamento vaglia per codicillo e per ogni ultima sua volontà appresso Iddio, et ogni altro tribunale; del qual testamento lascia li suo commissarii madonna Giulia sopra scritta e signor Pietro Ferro suo cognato alla qual' madonna Giulia raccomanda l'anima sua e de suoi morti. Et io pre Pietro Cielineo pregato dall detto testatore come nodaro publico scrissi lo presente testamento e perlesi de verbo ad verbum si come in esso si contiene presenti li infrascritti testimonij quali di sotto si sottoscrivevano colle mani proprie. Item lascia alli sopra ditti heredi in Lissa chiamati Marigne Zemglie occupate in parte per messer Zuanne Quirini e l'altro terreno li contiguo chiamato Tusto Çello occupato per Antonio Basilicich e questi per amor come disse di sopra.

Io prete Daniel Gramatoreo fù presente al sopra detto testamento et affirmo ut sopra.

Io Mattio Glilcovich fu presente et affirmo come di sopra. 1579 Indictione settima die vero 27 mensis settembris. In casa dell' habitatione del spettabile signor Antonio Lucio il quale presentò a me nodaro pre Pietro Cielineo il suo testamento e la sua ultima volontà per testamento e codicillo serrato e bollato in tre luochi con suo proprio sigillo presenti Nicolò Milutinich, pre Rados Langlich e ser Vincenzo Glilcovich testimonii a questo chiamati e pregati.

Arhiv porodice Hektorović — Historijski institut
u Dubrovniku, privr. inventar br. 145.

Dosad nije bilo jasno zašto je na nadgrobnoj pjesnikovoj ploči uklesana MDLXXV jer se znalo da je on umro 1553. godine. Pretpostavljalo se, da se riješi ta zagonetka, da je u taj grob te godine Julija dala privremeno ukopati svoga muža, pjesnikova sina Antuna, čiji grob u dominikanskoj crkvi navodno još tada nije bio gotov, a kasnije naredila da se muževljevo tijelo tamo prenese. (G. Novak, Grob Hanibala Lucića. Narodna starina, sv. VI, str. 266, Zagreb 1923). Međutim sada kada je nađena Antunova oporuka doznaje se, da je on bio živ još i u rujnu 1579. god. te da godina uklesana na nadgrobnoj ploči Hanibalova groba ne odgovara onoj Antunove smrti. Iznosim, dakle, drugu pretpostavku koja mi se čini uvjerljiva, da je Antun 1575. godine dao obnoviti nadgrobnu ploču svoga oca i djeda nakon što su je Turci predvođeni Uluz-Alijem razbili napadnuvši 1571. god. Hvar i oštetivši franjevački samostan. Pljačkaše je zastalno privlačio pjesnikov grob koji je na najuglednijem mjestu u crkvi pred glavnim oltarom sred svetišta budući da je njegov otac bio donator gradnje samostana. Nad vratima crkvenog zvonika je natpis koji kaže da je samostan nakon Uluz-Alijeve pljačke obnovljen u studenom 1574. godine (D. Fabianich, Storia dei frati minori, II, str. 169, Zadar 1864), a u slijedećoj godini je obnovljena vjerojatno i Lucićeva nadgrobna ploča i zato je na njoj uklesana ta godina i grb već pokazuje stilske oznake kasne renesanse.

¹³² G. Novak, Testament..., str. 121.

¹³³ Vidi bilješku 100.

U svemu tome ocrtava se njegov ljudski lik i pred tim priznanjem nezakonitog sina i brigom za građsku sirotinju bar donekle ispravlja svoj nepravlični stav prema borbi pučana za njihova prava.

Prirodno je dakle da se on koji je uzdržavao svoje imanje, obnavljao vinograde na Visu i Hvaru, zidao kuću u Starom Gradu,¹³⁴ popravljao morsku obalu i most u viškoj luci, kupovao na dražbi vinograde,¹³⁵ pokazao praktičan u gradnji svoga malog ali udobnog ljetnikovca s perivojem, bunarom i gospodarskim kućama.

Shvatljivo je dakle da je takav čovjek srastao sa svojom konzervativnom sredinom pri svojim gradnjama zaposlio domaće graditelje.

U siječnju 1530. godine sklopio je on na gatu u hvarskoj luci s klesarom Antunom Živkovićem ugovor u kojemu je majstor najprije izjavio, da je pri njihovim ranijim obračunima ostao pjesniku dužan i na račun toga duga se obavezao, da će popraviti i ispuniti šupljine njegova gata pred pjesnikovom kućom u Visu, zatim mu donijeti kamenje za tijesak, kamene dijelove velikih dvorišnih vrata, pragove manjih vrata i stepenice za dvorište.¹³⁶

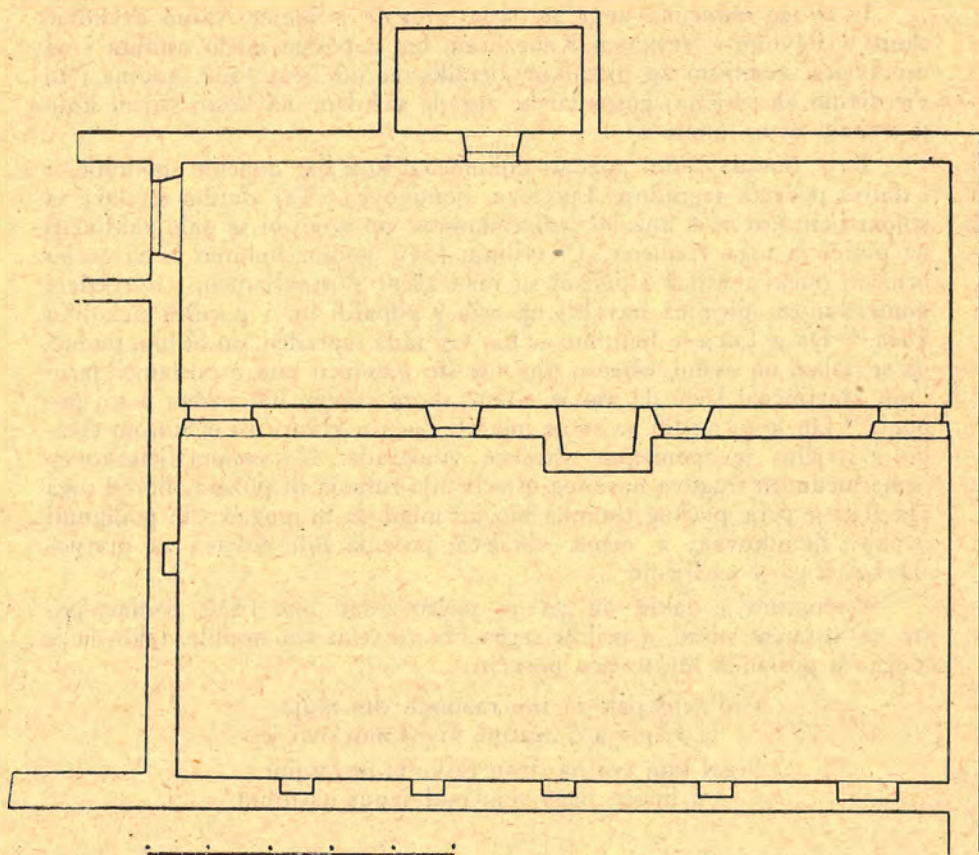
¹³⁴ P. Kuničić, Petar Hektorović, njegov rod i Tvrđalj, str. 78. Dubrovnik 1924; D. Berić — N. Duboković — M. Nikolanci, Popis spomenika otoka Hvara, str. 69. Split 1958.

Pregledao sam u Starom Gradu kuću za koju vele da je bila Lucićeva a sada je Franetovićeva. Njen naziv »Biskupija« govori da je pripadala kasnije i hvarskom biskupu. Dvokrilna je. Pregrađena je u prošlom stoljeću, ali su na njenom pročelju još ostali profilirani renesansni zupci pod krovnim vijencem odnosno kanalom za odvod kišnice s krova i konzole cvjetnih ukrasa iz XVI stoljeća pod prozorima. Pred kućom je dvorište okruženo terasom uzdignutom na glomazne konzole koja je nekoć prema dvorištu bila ograđena kamenom ogradicom od stupića. Na tu prostranu terasu se izlazilo iz prvog kata kuće. Pod njom se ulazi u konobu i u ostale prizemne prostorije, koje su prema predaji služile za pohranu vina sa biskupovih vinograda. Iz dvorišta se ulazilo u vrt ograđen zidom. Pojava udobne renesansne terase i stil renesansnih konzolica na prozorima, pa i ograđeni perivoj, podsjećaju na Lucića iako još nije nađen grb, koji bi potvrdio da je ovo doista bila kuća koju su zidali on i njegov sin Antun.

¹³⁵ G. Novak, Testamenat . . . , str. 122.

¹³⁶ 1530 adi 18 jenier in Liesena sul molo.

Sia noto a chi lezera il presente scritto come maistro Antonio (nedostaje zbog trošnosti papira) Zuicovich taiapiera, se diciara et confessa esse verum debitor di ser Annibal Lucio quondam ser Antonio Lire cinquanta sie soldi disisette videlicet L 56 s. 17 et quali pro resto et saldo di ogni loro patti, a conto di qual sia obligato savornar et agrebgljar tuto il suo molo a Lissa, quanto ben sia el suo logo, et la casa, et metter li pecj grossi davanti qual manchano. Item condurli al dito molo due solarij di torcolo tuti puragi di bona gresseza et largezza lavorato et compir come li bisogna di bona pitra et questo pro precio di Lire quaranta una videlicet L 41. Il resto veramente promete pagar ad ogni piacer del dito messer Annibal. Item oltre li denari soprascritti se dice suo debitor di tre sogari grandi da porta granda da esser per lui condute pur sul molo suprascritto a Lissa. Item de li schalini qual manchano picoli a Lissa davanti la casa de dito messer Annibal, et quella de sopra et dui sogareti per porte piccole dela sua corte, li qual schalini et sogareti debon esser tagliati su la piera rossa, obligo de condur ut supra al mulo cosi grezi. Contratando le parti dal presente scritto possa esser intendendo parte presenti et absenti citade et non, et questo scrissi io Piero quondam maistro Hieronimo caliger pregado dale parti, presente messer Nicolo Lucio et messer Hieronimo de messer Marian Peregrin.

Sl. 13 — Tloris prizemlja vrtlarove kuće i vrtića u Lucičevu perivoju

Hanibal je s Antunom obračunavao i početkom veljače 1533. godine u Visu za sve one radove koje mu je majstor bio izvršio od 10. lipnja 1532. osobito za lomljenje stijena u vrtu blizu grada Hvara, koje je Antun izvršio s majstorom Pavlom i majstorom Augustinom Kanezličem, te za kamen koji mu je dovezio na Vis vjerojatno iz hvarskih kamenoloma, jer se iz Hvara u to vrijeme ponekad izvezio kamen.¹³⁷ U tom obračunu se spominje njihov već spomenuti račun iz sredine siječnja 1530. godine.

Io Nic. Lucio fu presente ut supra.

Io Hieronimo Peregrin fui presente a quanto di sopra.

Slijede obračunavanja računa od 10. lipnja 1532. godine za sve što je majstor Antun radio skupa s majstorom klesarom Pavlom i majstorom Augustinom nel horto de dito messer Annibal apresso la citta.

16. ožujka 1535. Hanibal Lucić ponovno obračunava sa Antunom Živkovićem (Zuicovich).

Hvarski spisi sv. I. Državni arhiv u Zadru.

Iz ovoga obračunavanja se jasno vidi da je klesar Antun Živković skupa s Pavlom i Antunom Kanezličem bio zaposlen među ostalim i na uređivanju zemljišta za pjesnikov ljetnikovac od ljeta 1532. godine i to vjerojatno za smještaj gospodarske zgrade sazidane na kosoj stijeni koju je trebalo za to lomiti.

To je dosada jedini poznati dokumenat koji bar donekle spominje, a i datira početak izgradnje Lucićeva ljetnikovca. Taj datum se slaže sa stilom ljetnikovca, a ima još jedna okolnost po kojoj bi se dalo zaključiti da potiče iz toga vremena. U svibnju 1510. godine buknuo je na otoku oružani pučki ustanak i pučani su razdraženi zlostavljanjem i uvrijeđeni ponižavanjem plemića navalili na njih i popalili im i porušili nekoliko kuća.¹³⁸ Da je Lucićev ljetnikovac bio već tada sagrađen, on bi bio, budući da se nalazi na osami, oštećen tim više što pjesnik i sam u poslanici Jerolim Martinčiću kaže da mu je »stan« skoro sasvim bio srušen u toj pobuni.¹³⁹ On je tu mislio na svoje imanje, kuću u Hvaru ili u Starom Gradu, a izričito je spomenuo oštećene vinograde. Na samom ljetnikovcu nema međutim tragova nasilnog oštećivanja rušenja ili požara. Pored toga Hanibal je prije pučkog ustanka bio još mlad da bi mogao sebi podignuti ovakav ljetnikovac, a nema nikakva povoda niti dokaza za pretpostavku da ga je naslijedio.

Vjerojatno je dakle da ga je počeo zidati oko 1530. godine, pošto se ustanak stišao, a prilike se na Hvaru relativno sredile, tako da je mogao u poslanici Martinčiću poručiti:

Čto želiš pak za tim razumit, dni moje
i vrime u č' tratim, život moj ovo je:
vrgal sam sve na stran raskoše; ne stojim
u linost, nego stan podvignut nastojim,

¹³⁷ Adi 12 feyrer 1533 in lissa.

Sia noto a chi lesera il presente scritto come visto et calculato ben el conto tra messer Hanibal quondam messer Antonio et tra maestro Antonio Zuicovich tagliapiera in tutto quello maestro Antonio ha habuto dal dito da di 10 zugno 1532 in qua in piu et diverse partide in tuto Lire cinquanta soldi quatordece a conto de lo quel dito maistro Antonio quando haveva fornito di ronper il dirupo nel horto de dito messer Annibal a presso la citta insieme con maistro Polo taiapiera et maistro Augustino Caneslic havera dato per la sua terza parte de ducati no 11 havera dato Lire 22 soldi 14, item Lire 22 soldi 14. Itache restara dover dar al dito messer Annibal per resto et saldo del conto suprascrito Lire 28, coe Lire 28, le qual promete pagar ad ogni suo piacer, non computando in questo saldo li altri conti per avanti tra loro seguiti si come par per scritto mio de di 18 jener 1530. Item non computando piere no 200 da murer habuti per dito messer Annibal dal dito maistro Antonio qui a lissa condutte dalla petrara alle spese del dito messer Annibal le qual si dieno restar a quanto de dite Lire 28. Contratando parti stese presente scritto possa esser intendendo parti presente et apsentate, citade et non. Et io Mattio Leporini quondam ser Zuane scrissi pregado dale parte presente messer piero piretich el qual si sottoscrivera. Io piero piretich fo presente quanto di sopra scritto.

Hvarski spisi sv. 1, str. 491'. Drž. arhiv u Zadru.

¹³⁸ G. Novak, Hvar, str. 104; G. Novak, Pučki prevrat na Hvaru 1510-1514, str. 77. Split 1918.

¹³⁹ Stari pisci hrvatski VI, str. 268.

razrušen ki je bil malo ne sa svima.
 od mnoštva, koje dil razbora ne ima,
 ter po sva godišća o drugom ne radim
 neg zgibla vinišća ponavljam i sadim.
 Sila m' je cić toga vrtit se, obticat,
 a jedva jednoga more me doticat.
 Sad me Vis, sad Stari, sad ima Novi Hvar,
 cić takih ter stvari počivam nikadar.
 Ino ti poručit ne imam čta na toj,
 mučim za ne mučit, taj ti je život moj.
 I ufam, ne će trud za ludu bit ovi,
 višnji bog ako sud ne pošlje ki novi.

Kao kruna tog njegova posla na obnovi imanja oko 1530. godine je gradnja ovoga ljetnikovca u privoju kraj gradskih zidina.

Spomenuti zidari koji su Hanibalu radili početne radove spominju se upravo tih godina u Hvaru, pa nije isključeno da su mu radili ove i još neke radove koje okrnjeni arhiv ne spominje.

Majstor Antun Živković bio je kum na krštenju kćeri nekog majstora Marka iz Korčule 1525. godine,¹⁴⁰ a 1531. godine rodila mu je žena Vladislava kćer.¹⁴¹ Klesar Pavle koji se spominje kao suradnik Antunov, pri tim poslovima vjerojatno je onaj majstor Pavle koji se, jer bijaše poznat, spominje samo imenom 1527,¹⁴² 1532,¹⁴³ 1543,¹⁴⁴ 1551,¹⁴⁵ a 1568,¹⁴⁶ 1581.¹⁴⁷ 1596.¹⁴⁸ godine punim imenom i prezimenom Pavle Živković. Treći njihov suradnik klesar Augustin spominje se pak u Hvaru 1548. godine.¹⁴⁹ Antun Živković je jedan od najstarijih klesara i graditelja svoga roda. Možda je on onaj »meštar Antonije kamenar« koji je zidao na javnom zdencu sred trga u Hvaru 1520. godine.¹⁵⁰ Njemu je u rodu vjerojatno bio Pavao, čiji je sin Franjo Živković također klesar izradio lijepa renesansna vrata kroz koja se ulazi u franjevačku crkvu iz klaustura. Na njima je uklesao zavjetni natpis velikih slova renesansne kapitale:

FRANCISCHVS DEPOLO ZIVCOVICH FECIT PORTAM
 ISTAM AD LAVDEM DEIPARE MDLXXVI

koja i ovdje upotpunjuje dekorativno arhitektonski okvir. Ponekad takva slova zamjenjuju skoro plitke reljefe osobito ako su, kao na nekadašnjem

¹⁴⁰ Knjiga krštenih I, str. 72'.

¹⁴¹ Ibid., str. 16'.

¹⁴² Ibid., str. 73'.

¹⁴³ Ibid., str. 118'.

¹⁴⁴ Ibid., str. 166'.

¹⁴⁵ Ibid., str. 26'.

¹⁴⁶ Ibid., str. 223'.

¹⁴⁷ Ibid., str. 276'.

¹⁴⁸ Ibid., str. II pod datumom 7. II 1596.

¹⁴⁹ Ibid., sv. I, str. 51'.

¹⁵⁰ R. Bučić, o. c., str. 31.

završnom dijelu šibenske vijećnice ili u dvorištu Vitturijeva kaštela sred Kaštel-Lukšića, velika i ispisana u neprekidnoj ravnoj crti.

Iako nije poznat glavni graditelj koji mu je izveo plan, sam ljetnikovac svojim pojedinostima odaje da je djelo majstora poteklih iz sredine ove skupine klesara i graditelja koje sam pokušao nabrojiti.

U njegovim dijelovima i motivima, ukrasima i profilima nema ničeg što se ne bi utkalo u naše domaće graditeljstvo i klesarstvo prve polovice 16. stoljeća.

Ljetnikovcu se prilazi iz glavnog hvarskog trga uz stolnu crkvu i biskupsku palaču. Dio puteljka koji vodi od širokog prostora u Docu između vrtova i vinograda do glavnog ulaza u perivoj popločan je, odnosno obrubljen sa sjeverne strane dugim kamenim blokovima koji mogu služiti kao pločnik za pješake ako se voda što se spušta s okolnih brijegova slije na put. Budući da ti blokovi dopiru do glavnog ulaza perivoja i sličie onima koji obrubljuju središnji put u samom perivoju, nije isključeno da je ovo popločanje dao izvesti sam Lucić tim više što njegova nevjesta Julija 1584. godine spominje taj »novi put učinjen od kamena«. ¹⁵¹ Uostalom u pjesnikovo doba, ljeti 1542. godine, izdana je i naredba da svaki vlasnik polja očisti i uredi cestu uz svoje zemljište, ¹⁵² pa je vjerojatno pjesnik u tome prednjačio. Tim je njegov ljetnikovac dobio doličniji i pristojniji pristup.

Četverouglasti i ravni prostor perivoja ograđen je visokim zidovima nepravilna kamena, od kojih su tri zida pravilna i ravna, a četvrti ponešto u sredini ispupčen i u sjeveroistočnom uglu zaobljen. Zapadni ogradni zid je srušen, ali mu ostadoše temelji i jugozapadni ugao, po kojemu se vidi da je bio jednako visok kao i ostali.

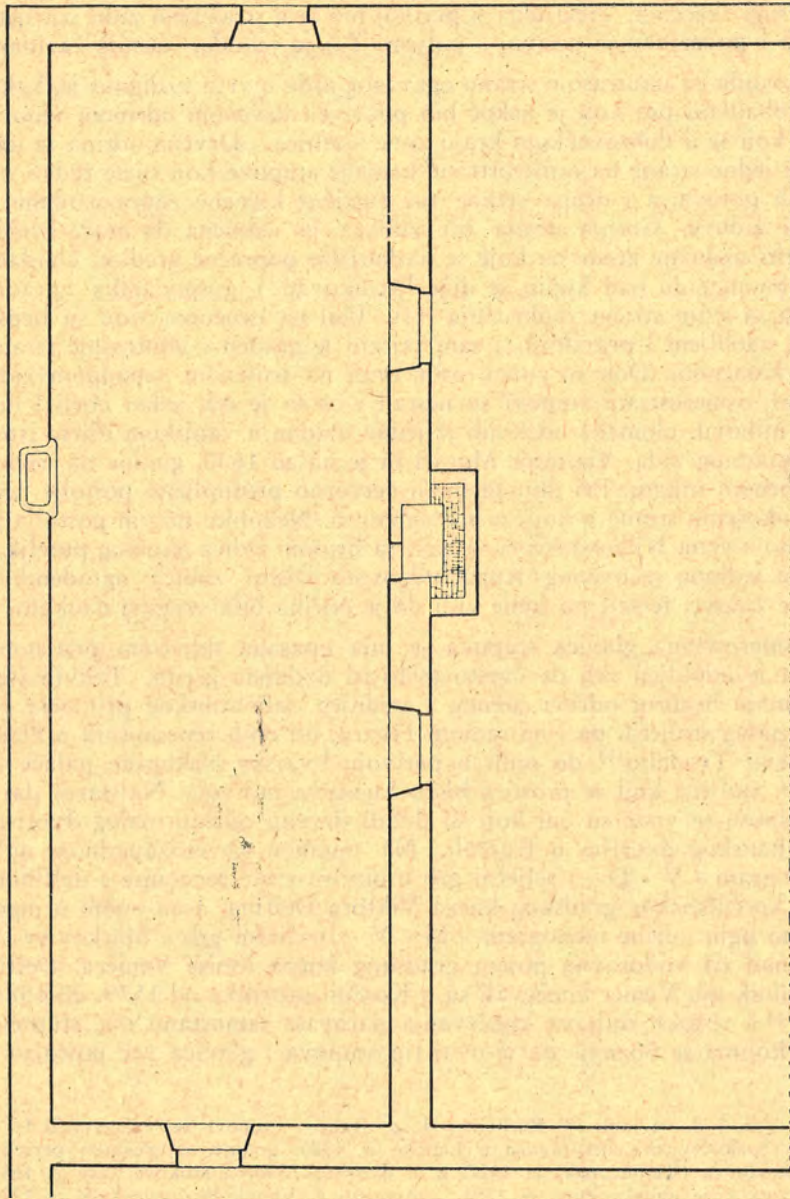
Poznato je da renesansne ville imaju različitu razinu perivoja i terasa, pak je i ovdje stražnja četvrtina ograđenog vrtnog prostora uzdignuta poput one u Sorkočevićevu ljetnikovcu »Skali« u Dubrovačkoj Rijeci ili Skočibuhinu u Lapadu i na Boninovu ¹⁵³ koji su podignuti također u 16. stoljeću. Na toj su četvrtini ljetnikovac i gospodarska kuća s uzdignutim vrtićem i puteljkom između njih. Donji prostrani vrt je ravan i tek je uz zidove obrubljen uzdignutim prolazima, a razdijeljen je s četiri ravna puteljka sred kojih je zdenac.

U perivoj se ulazi kroz glavni ulaz široka otvora kojemu su nadvratnik i dovratnici obrubljeni poluobljim štapom (porta bastonata). Natpis na vratima udubelih renesansnih slova potiče iz 17. stoljeća, nakon smrti pjesnikove nevjeste Julije, koja je hvarskoj biskupiji ostavila ljetnikovac. Širina vrata je kasnije sužena i tim je ulaz nagrđen. Vrata su zbog eventualnih poplava uzdignuta na dvije stepenice iznad puta od kojih je najdonja polukružna i profilirana. U dovratnicima su udubine za poprečne grede i zasune, ali te nisu velike, pa se čini da vrata nisu bila odveć osigurana. Pored ovog ulaza postoji na sjeverozapadnom uglu pobočni ru-

¹⁵¹ G. Novak, Testamenat..., str. 130.

¹⁵² Statuta..., str. 273'.

¹⁵³ I. Zdravković, Dubrovački dvorci, sl. na str. 26, 60. Beograd 1951. Klasičan primjer je za to Skočibuhin (Rašičin) ljetnikovac pod Petkom u Lapadu.

Sl. 14 — *Ploris kati vrtlarere kuće u Lisiceu perivoju*

stični ulaz koji je naknadno sazidan, a služio je da se iz grada ravno priđe gospodarskoj zgradi. Možda potiče iz kasnijeg vremena kad je u toj zgradi živio drugi svećenik. Treći ulaz u perivoj bio je u stražnjem zidu iza ljetnikovca i povezivao je perivoj s poljem. Taj je također kasnije zazidan.

Posvuda uz unutrašnju stranu ogradnog zida u vrtu uzdignut je, kako rekoh, obzidani put koji je nekoć bio pokriven drvenom odrinom vinove loze, a koji se u dubrovačkom kraju zove »šetnica«. Drvena odrina se naslanja s jedne strane na osmerostrane kamene stupove koji su se redali na rubu tih putova, a s druge strane na rustične kamene zupce uzidane u ogradne zidove. Gornja strana tih zubaca je usječena da može čvršće prihvatiti uzdužne grede na koje se naslanjahu poprečne gredice. Uzidani su i u onom zidu nad kojim se diže ljetnikovac i gospodarska zgrada, tako da sa sviju strana zaokružuju vrt. Oni na istočnom zidu su ljepše klesani, zaobljeni i pravilniji, a sam taj zid je građen s unutrašnje strane boljim kamenom. Dok su zupci, osim onih na srušenom zapadnom zidu sačuvani, osmerostrani stupovi su nestali i ostao je tek jedan cijeli i nekoliko njihovih ulomaka od kojih je jedan uzidan u vanjskom dijelu istočnog ogradnog zida. Vizitator Morari ih je našao 1630. godine na njihov izvornom mjestu. Pri dnu su imali četvorno prošupljeno postolje tzv. prsten ukošenih strana u koji su bili umetnuti. Nekoliko takvih postolja je sačuvano u vrtu. Njihova širina se slaže sa širinom zidića okolnog puteljka, a visina jedinog sačuvanog stupa odgovara visini zubića ugrađenih u ogradne zidove, te se i po tome vidi da je odrina bila svugdje naokolo.

Osmerostrana glavica stupova je bila opasana reljefnim prstenom, a imala je udubljen vrh da čvrsto prihvati uzdužnu gredu. Takvih stupova imaju bezbroj odrina južnog i srednjeg dalmatinskog primorja od 16. do našeg stoljeća. pa i na samom Hvaru, od onih renesansnih u Hektorovićevu Tvrđalju¹⁵⁴ do onih u perivoju hvarske biskupske palače iz 18.—19. stoljeća koji se prostire blizu Lucićeva perivoja. Najstariji datirani stupovi te vrste su oni koji su držali drvenu odrinu malog dvorišta domenikanskog dvorišta u Korčuli. Na onom u sjeverozapadnom uglu je monogram - V - D - i reljefni grb u okviru zrele renesanse s delfinom u štiti korčulanskog gradskog kneza Viktora Delfina, a na onom u jugoistočnom uglu odrine monogram - M - V - i reljefni grb s Markovim lavićem nad tri vodoravna pojasa gradskog kneza Moise Veniera. Delfin i nasljednik mu Venier kneževali su u Korčuli otprilike od 1579. do 1584. godine¹⁵⁵ i u toku njihova kneževanja darovaše samostanu ove stupove, prema kojima se doznaje da je ovaj tip stupova i glavica već postojao u

¹⁵⁴ Vidi i sl. na tabli (9) R. Bujas, o. c. Takovi stupovi se nalaze također u »šetnici« Sorkočevićeva ljetnikovca u Lapadu iz 1521. godine, u gruškome perivoju Ivana Gundulića (Kesterčanek) iz 1527. g. u dvorištu Fisković-Štukove kuće iz 1680, na terasama kuće obitelji Župa iz 1791, u dvorištu Cvitković-Florijeve kuće iz 1708. i konačno pod odrinom u dvorištu kuće obitelji Orebić iz 1857. u Orebićima na Pelješcu. Svi ti dubrovački i orebički stupovi istih glavica od XVI do XIX st. klesani su u Korčuli.

¹⁵⁵ I. Zorzi, Katalog gradskih knezova u Korčuli. Rukopis u arhivskoj zbirci C. Fiskovića u Orebićima iz XVIII. stoljeća, iz ostavštine Fisković-Dimitri.

16. stoljeću. Prema tome se može zaključiti da su ulomci sličnih stupova u Lucićevu perivoju doista iz pjesnikova stoljeća.

Površina vrta je razdijeljena u četiri dijela pravilnim puteljcima koji se križaju u obliku križa. Sa uzdignutih puteva pod nekadašnjom odrinom silazilo se na te donje puteljke niz četiri stepenice. Središnji krak tog puteljka koji spaja ulazna vrata s ljetnikovcem obrubljen je dugim i pravilnim kamenim blokovima ukopanim u zemlju kao rubovi pločnika. Vizitator Morari spominje ovaj popločani put 1630. godine, ali prema njegovu opisu vrt nije bio razdijeljen u četiri, već u dva dijela, što bi se odvajalo od onda uobičajenog pravila. Mletački inženjer Santini ucrtao je međutim 1668. godine perivoj razdijeljen u četiri dijela.

Na raskršću tih putova sred vrta je bunar koji je Morari također tu vidio. Njegova široka četverouglasta kruna, kojoj gornji istaknuti vijenac strši svojim profilom štiteći reljefe grbova, izrazito je renesansna u svom obliku i u pojedinostima. Sličnih se vidi i u dubrovačkim ljetnikovcima 16. stoljeća.¹⁵⁶

Na pročelnoj strani krune okrenutoj k ulazu izdijelan je u visokom reljefu Lucićev grb obješen na svinutoj kamenoj vrpici sa završnim kitama o svinutom kamenom čavlu. Okružen je renesansnim okvirom svinutih voluta među kojima je lišće. U ovalnom polju vodoravno podijeljenom su znakovi Lucićeva roda; stilizirani ljiljan u gornjem, a ptiče krilo u donjem dijelu.

Razvijeniji je i visočiji reljef na drugoj strani krune okrenutoj k ljetnikovcu. Na slobodno i živo svinutom polju zrelog renesansnog oblika (scudo ancile accartocciato) je znak Gazarovićeva roda; dva krilata zmaja svinutih repova drže gotičko-renesansnu vazu s pupoljkom. Da je to doista grb obitelji Gazarovića svjedoči nam pjesnik Marin Gazarović koji ga je vlastoručno klesao na svom viškom ljetnikovcu krajem 16. stoljeća¹⁵⁷ i dao naslikati na naslovnoj stranici svog »Murata gusara«,¹⁵⁸ ali isti taj grb imali su Vidali i Gotifredi, koji također bijahu potomci drevnog hvarskog roda Slavogosta.¹⁵⁹

Oba grba po svom stilu pripadaju Lucićevu vremenu i ne može se zamisliti njegov perivoj bez bunara, tog glavnog uvjeta za snabdjevanja vodom kuće i vrtlareva stana i za zaljevanje i natapanje bilja. Možda je

¹⁵⁶ I. Zdravković, o. c., str. 93; C. Fisković, Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku, sl. 38. Pored toga jedan se nalazi u dvorištu kapucina uz renesansnu crkvu Gospe milosrđa na Lapadu i na njegovim stranama su reljefni cvjetovi, a jedan sastavljen od ploča, s grbom u vrtu obitelji Farac u ulici Prijavor u Lopudu. Četverouglasti bunar s renesansnim grbom nalazi se uz sjeverni zid na terasi srušenog i nagrđenog Sorkočevićeva ljetnikovca »Skale« u Dubrovačkoj Rijeci, u stražnjem vrtu Bunić-Pucić-Gradićeva ljetnikovca u Gružu, u kući graditelja Andrijića u Korčuli (prenesen nedavno u muzej) itd. U XVI. stoljeću česta je i polukruna četverouglastog oblika prislonjena uz zid na pr. na terasi Gundulić-Kesterčanekova ljetnikovca u Gružu. Svakako kruna Lucićeva bunara je jedna od najvećih u Dalmaciji.

¹⁵⁷ C. Fisković, Gazarovićev ljetnikovac u Visu. Kolo Matice hrvatske. Zagreb 1946.

¹⁵⁸ G. Novak, Hvar sl. 40.

¹⁵⁹ G. Boglić, Studi storici sull' isola di Lesina. Tabla na kraju knjige sa grbovima. Zadar 1873.

taj grb upotrebljavala još koja hvarska obitelj jer tu dvije ili više obitelji imaju isti grb kao npr. Hektorović i Jakša, pa dok se ne zna iz koje obitelji bijaše pjesnikova majka mogli bismo pretpostavljati da je on htio tim počastiti majčin rod., Zna se međutim da je iz roda Gazarevića bila njegova nevjesta Julija, pa nam se nameće misao, nije li na stari zdenac renesansnu krunu postavio tek njegov sin Antun?

Na obim pobočnim stranama su reljefne sirene u dekorativnom stavu raspletjenih kosa ili raširenih repova koje stiskaju raskriljenih ruku. Jednoj su repovi prekriveni ribljim ljuskama, a drugoj delfinima. Ta raznolikost i stav sirena očituje majstorov smisao za dekorativnost, ali izradba lica i grudi, nerazmjer ruku i neplastičnost pojedinosti odaje njegovu slabost, koja se još više ispoljila u ovim maštovitim bićima negoli u grbovima. Očito je da su klesari ovog zdenca pomognuti crtanim uzorcima prenijeli živost i cjelovitost kompozicije, ali bijahu nevjšti u njenoj plastičnoj izradbi.

Ljetnikovac se nije isprpio nad sredinom vrta, već je smješten u jugoistočni ugao, da bi se odatle imao cjelovitiji pregled svih vrtnih dije-
lova i pogled na grad.

K ljetnikovcu se ulazi kroz trijem koji oblikuje terasa, vrtni zid i pročelna prizemna strana kuće. Široka kasnogotička vrata, kojima je nadvratnik u obliku segmentnog luka profiliranog s prednje i pobočne strane, uvode u trijem. Na njima su usjek i rupe za drvene vratnice i njihova željeza. Preko četiri stepenice uzlazi se na popločani prednji, a zatim preko druge četiri na uzdignuti pločnik trijema. Šest četverouglastih profiliranih niskih pilastara raširenih glavica i stopa stoje na vrtnom zidu prekrivenu ravnim profiliranim pločama i nose skupa sa zidnim zupcima kućnog pročelnog zida šest kamenih poprečnih greda, koje drže uzdužne ploče terase i tim oblikuju ravni kameni krov trijema. Svaka greda je profilirana sa sve tri vidljive strane. U sredini i na krajevima su im reljefni medaljoni sa šestorolatičnim ili osmerolatičnim cvijetovima, tipičnim motivom dalmatinske renesanse, čestim osobito na dovratnicima crkvenih vrata, okvirima grobova itd. u toku 16. stoljeća.¹⁶⁰ Prednje lice tih čvrstih greda završava konzolom u obliku volute, koja podržava prozračnu ogradu terase. Iako mu je ogradni zid previsok, ipak je trijem

¹⁶⁰ Uporedi slične motive iz XVI. i XVII. stoljeća u Hvaru: na zvoniku crkvice sv. Roka i Sebastijana, na umivaoniku u blagovaonici franjevačkog samostana, na grobovima i na vratima kora i kapele sv. Križa u franjevačkoj crkvi, na kamenim gredama pod terasom barokne palače Vukašinića, koja je podignuta po uzoru na trijem Lucićeva ljetnikovca i konačno u monumentalnom rješenju na pročelju katedrale. U ostaloj Dalmaciji sreća se te motive također u XVI. stoljeću na pr. na vratima Andrijićeve crkve Navještenja u prolazu k Vratima od Ploča iz 1534-1537. godine, na pobočnim vratima Andrijićeva Spasa iz 1520. g., na ugaonim lezenama kapele sv. Jelisavete između Boninova i Pila u Dubrovniku itd. na vratima franjevačke crkve na Otoku kraj Korčule i Sv. Mihajla u Trogiru, te na rastavljenim vratima sv. Marije de Taurello iz 1583. g. smještenim u lapidariju splitskoga Arheološkog Muzeja. Domančić pripisuje kapelu sv. Križa u Hvaru Petru Andrijiću. Reljef Nikole Firentinca u Hvaru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 12 str. 177. Split 1960. V. sl. Iveković C. M., Dalmatiens Architektur und Plastik, Tabla 32/III, 250/1, 257/I i 320/I. Wien 1910; C. Fisković, Naši graditelji str. 154. sl. 31.

Sl. 9 — Kamene grede u trijemu Lucićeva ljetnikovca

Sl. 10 — Lucićevo ljetnikovac, perivoj i bunar

Sl. 11 — Bunar sred Lucićeva perivoja

Sl. 12 — Sirena na Lucićevu bunaru

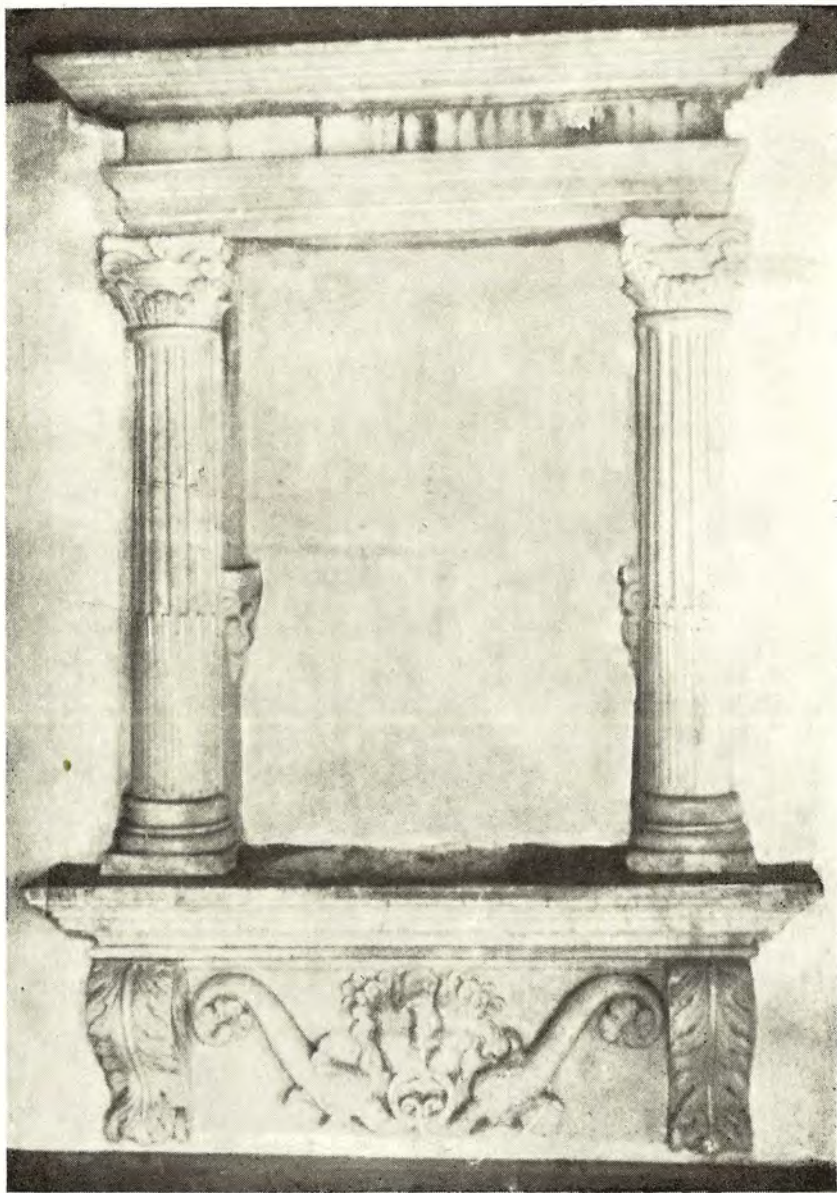
Sl. 13 — Sirena s delfinima na Lucićevoj bunaru

Sl. 14 — Lucićev grb na njegovu bunaru

Sl. 15 — Gazarićev grb na Lucićevu bunaru

Sl. 16 — Zidni umivaonik Lucićeva ljetnikovca

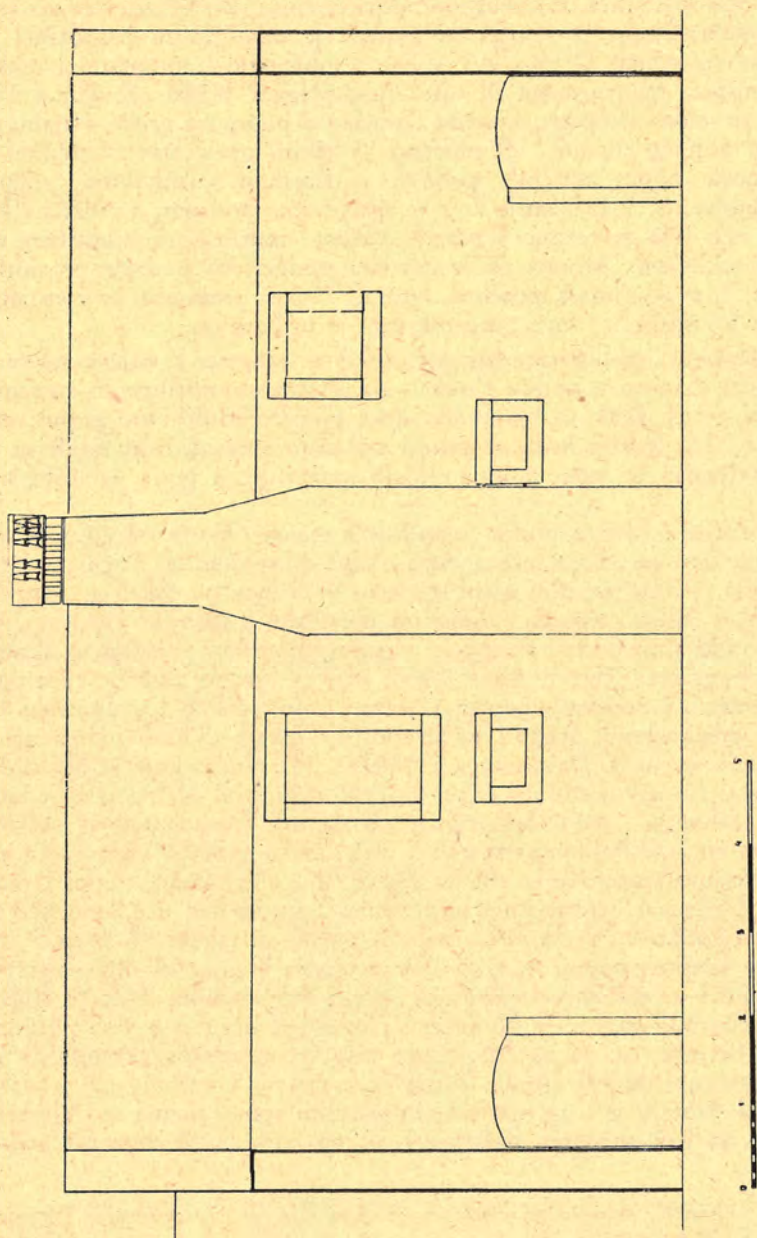
Sl. 17 — Ulomak renesansnog zidnog umivaonika u Lopudu

Sl. 18 — Glavica stupića sa odrine
Lucićeva perivoja

Sl. 19 Glavica stupa Lucićeve
terase

Sl. 15 — Pročelje vrtlarne kuće u Luciferu perivoju

prozračan i skladno odmjeren. Zasjeњуje prizemlje kuće u kojemu dvoja vrata neprofiliranih okvira vode u prizemnu unutrašnjost. Nadvratnik i prag središnjih vrata imaju ugaone usjeke, da se dovratnici jače učvrste.

Ta unutrašnjost prizemlja osvjetljena je dugoljastim prozorima na pobočnim zidovima. U njoj je ognjište s udubenim dimnjakom i malim zidnim nišama segmentnoga ili oštra luka. Nekoć bijaše ožbukano. Prekrito je drvenim stropom, kojemu uzdužne i poprečne grede stajahu na kamenim zidnim zupcima. Popločano je uskim opekama položenim na »riblju kost« poput antičkih podova u rimskim rustikalnim villama uzduž Dalmacije.¹⁶¹ Prizemlje koje je služilo kao podrum, a možda i kao konoba, nije bilo povezano s prvim katom unutrašnjim stubištem već potpuno odijeljeno. Morari ga je zatekao podijeljena u dvije prostorije, od kojih je svaka imala posebna vrata. Neke promjene je vjerojatno izvršio u 17. stoljeću i onaj svećenik koji je tu boravio.

Na prvi kat ljetnikovca uspinje se preko tri stepenice iz trijema na vanjsko stubište svinuto u obliku slova L od jedanaest profiliranih stepenica kojima je gornji krak uzdignut na niske pilastre profilirane poput onih u trijemu. Taj gornji krak se sastoji od osam stepenica od kojih su tri gornje isklesane u jednom komadu da konstrukcija bude jednostavnija i čvršća.

Stepenište i njegov podest ograđuje kamena ograda od stupića tzv. »dvostruke kruške«, koja se nastavlja uzduž čitave terase. Da bi ta vitka ograda bila čvršća, pojedini njeni dijelovi, tri, četiri, pa čak i šest stupića, su klesani u istom komadu s njihovim postoljem i gornjim vijencem, a i tanki i visoki stup odrine klesan je u istom komadu s dijelom te ograde. Tim je izbjegnuta u čitavoj konstrukciji trijema ograde i odrine veća upotreba metalnih i željeznih kopča. U tome, jednako kao i u upotrebi velikih i dugih kamenih greda i povezanosti kamenih dijelova, odražuje se način građenja Jurja Dalmatinca i Nikole Firentinca, koji je bio došao do izraza u šibenskoj stolnoj crkvi i njejoj sakristiji. Slično je u jednom komadu isklesano i nekoliko stupića na ogradi kasnogotičkog balkona s odrinom na tzv. Paladinovoj palači uz gradska vrata u Hvaru. Ta pojava povezanih stupića nije rijetka inače u dalmatinskoj gotici i renesansi, ali balkoni i ograde koje se produžuju stupovima u odrinu kao na Lucićevu ljetnikovcu i tzv. Paladinovoj palači su rijetke.¹⁶² Stupići tzv. dvostruke kruške opasani su u sredini prstenom kuglica ili tzv. »biserja«, koje se vidi i na gotičko-renesansnoj ogradi vrh zvonika hvarske franjevačke crkve koji sagradiše korčulanski majstori upravo u doba gradnje Lucićeva ljetnikovca, na ogradici istog stila vrh gradskog zvonika za sat i na renesansnoj ogradi apside franjevačke crkve, a zatim i na gradskoj loži u luci. Sretaju se i na ostalim renesansnim spomenicima u Dalmaciji, ponajviše na balustradama balkona i to; na balkonu Karepićeve palače

¹⁶¹ C. Fisković, Arheološke bilješke s Pelješca. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LV, Split 1956.

¹⁶² V. sl. G. Novak, Hvar kroz stoljeća, tabla 8/2.

¹⁶³ C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil I, str. 94 sl. 18. Zagreb 1954.

podignute 1564. godine¹⁶³ i još jedne renesansne palače na Narodnom trgu u Splitu, na ogradi kamenog renesansnog mosta između crkve i braćimске kuće Svih svetih, na zapadnom balkonu dominikanskog samostana, na palači spomenute klesarske obitelji Andrijića u Korčuli,¹⁶⁴ na ogradici za koju se drži da potiče iz srušene dubrovačke vijećnice,¹⁶⁵ na ruži sred pročelja gruške renesansne crkve sv. Nikole na Kantafigu, na balkonu renesansne palače uz okrugli kaštel u Kaštel Kambelovcu i renesansne Vitturijeve kuće u Kaštel Lukšiću. Ali kao i na Hvaru taj motiv »biserja« na stupićima počinje već u kasnoj gotici, na primjer na ogradi svetišta franjevačke crkve u Lopudu i na balkonu monumentalne kasnogotičke palače u zapadnom dijelu Prijekoga u Dubrovniku,¹⁶⁶ a zatim na renesansnom nagrđenom i srušenom Sorokočeviću ljetnikovcu »Skali« u Dubrovačkoj Rijeci i na ogradici stubišta terase Bunić-Pucić-Gradićeva ljetnikovca u Gružu, koja ima također, nekoliko stupića izrađenih u jednom komadu kao i Lucićeve ogradice, u Lastovu itd.

Glavice četiriju stupova odrine svojim lisnatim zatvorenim oblikom potpuno sličje glavicama stupova koji drže odrine dubrovačkih ljetnikovaca. Takve kasnogotičke glavice sretaju se u toku 15. i 16. stoljeća u čitavom dubrovačkom kraju od Lastova do Konavala, pa sam stoga i pretpostavio ovdje suradnju dubrovačkog gotičko-renesansnog majstora Luke Paskojevića. U Hvaru se u vrtu franjevačkog samostana sačuvao pod odrinom još jedan ovakav stup slične glavice. Inače su oni skoro nepoznati u okolini Splita i Šibenika.

Tako jasno i čvrsto sagrađena terasa prostire se pred pročeljem prvoga kata u kojemu je izbjegnuta monumentalnost i naglašena funkcionalnost, ne samo najpotrebitijom visinom, već i postavljanjem vrata postrance, a ne u sredini. Široka vrata i dva prozora kojima je okvir jednako profiliran rastvaraju se maksimalno, skoro u čitavoj visini prvoga kata. U njihovim doprozornicima odnosno dovratnicima su udubine za drvene prečke osiguravanja. Profilirani okviri prozora i vrata s zabatom jedini su ukras ovog pročelja na kojemu ne samo da nema kamenih prstenova za zastore ili sušenje voća ili rublja koji se u ovo doba skoro redovito postavljahu na renesansne kuće i palače, nego nema ni plemićkog grba ni završnog vijenca s kanalom za odvod kišnice s krova, jer u kući nema bunara. Na pobočnim zidovima kuće su dva jednako široka i uokvirena prozora, kao ona dva na pročelju. Onaj na istočnom zidu nad ulicom bio je osiguran željeznom rešetkom, koja onome na zapadnom zidu nad

¹⁶⁴ C. Fisković, Naši graditelji..., sl. 32.

¹⁶⁵ S. Benić, Tragom zaboravljene dubrovačke vijećnice sl. 10. Beritićev zbornik. Dubrovnik 1960. Ne bih se složio s autorom da je kip sv. Vlaha u niši na prijestolju sa zapadnih gradskih zidina prenesen tu sa nekadašnje vijećnice. Taj kip sveca u sjedećem položaju ne sličje kipovima braće Petrovića na franjevačkom portalu, a pored toga uz njegovu nišu nema tragova kasnijeg umetanja u zidine. Teško bi bilo i pretpostaviti, da je austrijska vlast početkom 19. stoljeća izložila i uzidala na gradske zidine kip pokrovitelja bivše Dubrovačke Republike.

¹⁶⁶ C. Fisković, Pravilnik bratovštine, dokumenti o gradnji i ostaci brodogradilišta u Gružu, sl. na str. 129. Beritićev zbornik. Dubrovnik 1960; C. M. Iveković, o. c. tabla 65, 253.

vrtom nije bila potrebna. Ljetnikovac je pokriven poslije drugog svjetskog rata novim krovom koji je poput ranijeg na jednu vodu. Nisko potkrovlje je osvijetljeno na začelju prozorom neprofilirana okvira i četvorasta otvora.

Na stražnjem zidu kuće tek se u prizemlju vide tragovi malih prozora i udubina, na prvom katu nije bilo otvora, dok je vjerojatno i prozorčić potkrovlja naknadno otvoren, kao, možda, i onaj manji sada zazidan na istočnom zidu.

Velika dvorana ispunjava čitavu unutrašnjost prvoga kata pokrivenu ravnim drvenim stropom koji je davno propao, ali se po kamenim profiliranim renesansnim zupcima u zidu moglo pretpostaviti da je bio sastavljen od poprečnih greda naslonjenih na uzdužne, te ga je Konzervatorski zavod za Dalmaciju poslije rata skupa s krovom tako i obnovio.

Udubeni profil kamenih zubaca je inače neobičan u dalmatinskom graditeljstvu 16. i ostalih stoljeća.

Prije žbukanja dvorane pri nedavnoj konzervaciji ljetnikovca u zidu nije bilo vidljivih prvotnih pregrada, a ni red zidnih stropnih zubaca nije poremećen ni izmijenjen, pa se doista čini da taj prostor nije bio pregrađen sobama. Središnji položaj zidnog kamenog umivaonika sred te dvorane također potvrđuje da je bila jedinstvena. To svjedoči i vizitator Morari, a na to nas upućuje i raspored vrata i svih četiriju prozora. Položaj i veličina zidnog umivaonika otkriva, jednako kao i u bezbroj kuća, palača i ljetnikovaca od 15. do 18. stoljeća u dubrovačkom^{166a} i u ostalim dalmatinskim krajevima, da je ova dvorana bila blagovaonica.

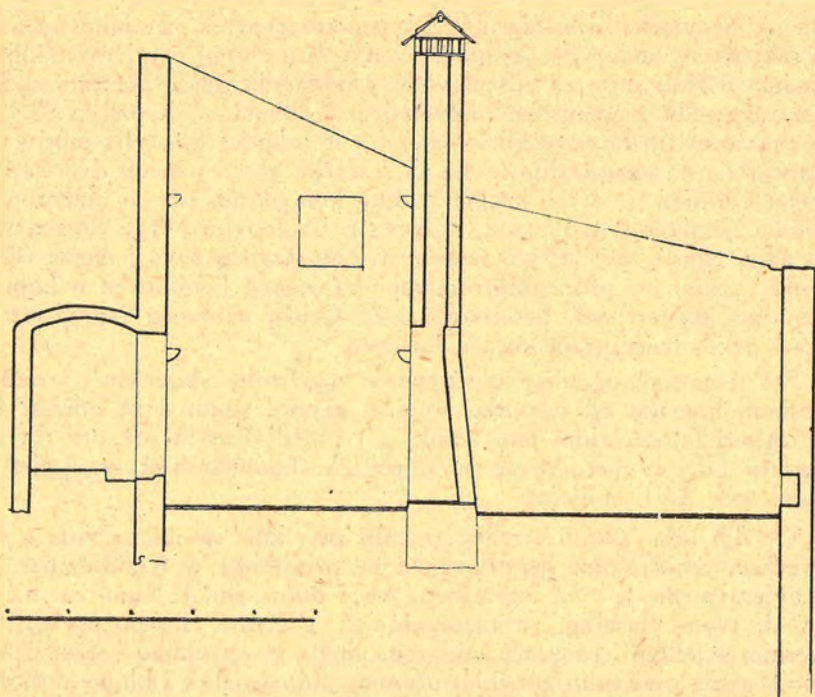
^{166a} Zidne umivaonike gotičkog, renesansnog a zatim i baroknog stila klesali su u Korčuli, Dubrovniku i u ostalim primorskim gradovima domaći klesari. O tome sam već pisao nekoliko puta a i ovdje ću navesti tri ugovora o tome iz Lucićeva vremena u Dubrovniku: Die 25 octobri 1785.

Bartolus et Franciscus Marci Carlich et Johannes Juani Carlich omnes de Curzola magistri lapicide obligantes se et omnia eorum bona ad melius tenendum promiserunt et convenerunt ser Junio Sigismundi de Georgio presenti et acceptanti de dando et consignando eidem ser Junio omnia laboreria infrascripta de petris de Curzola bonis pulchris et solidis ad laudem boni magistri lapicide omnibus eorum expensis in Gravosio ad mare prope domus dicti ser Junij. . . . Item pillum unum pro sala sicut est in salogia domus dicti ser Junij in Ragusia excepto quod sit cum una planca pro ypperperos quattuor. . . . Diversa notariae 68, 12' Državni arhiv u Dubrovniku.

(die VI novembris 1503).

Petrus Marci Andrijuh de Curzola lapicida obligando se et omnia bona sua promisit dare et consignare in Ombla in terra Michaeli Jacobi de Albertis presenti et acceptanti ad tardius usque ad carnis privium proxime futurum de bono et pulchro laborerio unum pillum lavatorium latitudinis in luce brachium duobus cum uno quarto brachij $4 \frac{1}{4}$ cum sua schaffa inferiori et cum schaffa alia lavatoria per medium et plancha de super et arcu sicut est pillum in domo Florij Vladoievich. Item unam caminatam cum arma que habeat in luce latitudinem brachiorum trium cum capitibus leonum ad dentes et stantes sint alti brachium duobus cum uno tertio brachij et cum bassamento in tribus pecijs et sit porectus extra murum bracium unum cum dimidio. Et hoc pro ypperperis duodecim in totum pro parte quorum dictus Petrus confessus fuit accepisse ypperperos sex pro parte a dicto Michaele cum pacto si omitteret dare dicta laboreria in termino suprascripto quod liceat dicto Michaeli illa emere ab alijs expensis dicti Petri. Renunciando hec autem carta et iudex et testes ut supra.

Div. not. 83, str. 35.

Sl. 16 — Poprečni presjek unutrašnjosti vrtlarove kuće i vrtića u Lucićevu perivoju

Sred nje se stoga ističe reljefni umivaonik, kojemu se divio i Morari, u izrazito renesansnom obliku kompoziciji i pojedinostima skladno dimenzioniran prema veličini dvorane. Na antependiju je u visokom reljefu lavlja glava s kolutom uz koji se svijaju dva dekorativno obrađena delfina, čije peraje i rep prelaze u cvjetne ukrasne oblike. Kompozicija životinjske glave i riba je uspjeta i dobro je smještena kao završetak čitavog umivaonika između dvije svinute lisnate konzole i ispod profiliranog vijenca udubine za pranje, ali sama klesarska izradba nije osobita. Gornji dio je niša uokvirena izljebanim polustupićima razvijene stope i kompozitne glavice s volutama i akantovima lišćem koje drže ravni zabat, profiliran i raspoređen poput zabata vratiju i prozora. U niši su dvije reljefne konzole slično komponirane s lišćem i volutama kao glavice stupova. Podržavale su kamenu policu za vješanje bakrenog posuđa u ko-

(die XXVII Julij 1522).

Nicola Pulovich taglia pietra de Corzila obligando se et bona sua omnia promisit et conventi ser Hieronymo de Sfondratis notario Dominij Rugusini presenti stipulanti et acceptanti facere omnia et singula laboreria infrascripta bona et pulchra ac bene laborata de bona petra salda de Corzula ad laudem boni taglia petre sive lapicide et sic laborata conducere Ragusium et ea consignare ipsi se Hieronymo in terra in portu Ragusij... Pile per sala alto brachia cinque computata la pedata sua largo de fora brachia dua con due ploze et archo de dita pedata...

Div. not. 96, 192'.

jemu je bila voda, ili možda mali kameni rezervoar s metalnim točkovi-
ma, također za vodu koja je služila za pranje u donjoj eliptičnoj udubini,
koja ima u zidu rupu za odvod vode. Umivaonik dakle potpuno sliči u
svom rasporedu renesansnim umivaonicima dalmatinskih palača ili ljet-
nikovaca osobito dubrovačkih na kojima se također ponavlja motiv po-
lustupova, a na antipendiju lavlja ili staračka glava između dva dupina
spojena kolutom i dvije krajne svinute konzole na pr. na umivaoniku
Rašičina ljetnikovca u Lapadu, Stayeva u Batahovini i Rastićeva u Du-
brovačkoj Rijeci, koji još po pjesniku Gjonu Rastiću zovu i danas »Gjo-
novina«, zatim na antipendiju umivaonika jednog ljetnikovca u Lopudu
i Gundulić-Kesterčanek ljetnikovca sred Gruža uzidanog iznad vrtnog
ulaza i nekih renesansnih kuća u Lastovu.

Svi ti motivi, ogradice sa stupićima zagrljenim »biserjem«, izrađene
u jednom komadu od nekoliko stupića, glavice stupova za odrinu, če-
tverouglasti bunar, zidni umivaonik, a i profili širokih prozora i vrata
povezuju Lucićev ljetnikovac s dubrovačko-korčulanskim graditeljskim
radionicama XVI. stoljeća.

Ostalih niša, zidnih ormara, pa niti peći koje se obično vide u du-
brovačkim renesansnim ljetnikovcima ne primjećuje se u zidovima. To
nas uvjerava da je ova suburbana kuća doista služila samo za dnevni
boravak svom vlasniku, za rasonodu uz gošćenje. Lijepo osvijetljena
sjevernim svjetlom i prozračna dvorana imala je vjerojatno i strop izrez-
barenih greda oivičenim gotičkim užetom, stol, sjedalice i klupe, a možda
slike i ostali namještaj, ali njen inventar nije još pronađen jer je obiteljski
arhiv propao, a sam je Lucić oporučno zabranio sastavljanje popisa svoje
imovine.

Uporedo s ljetnikovcem na uzdignutom terasastom zemljištu podu-
prtom zidom donjeg vrta sagrađena je i prislonjena uz ogradni zid kuća
za vrtlara i služinčad. S ljetnikovcem je povezana izravno popločanim
puteljkom, ali je od njega udaljena i odijeljena terasastim vrtićem koji je
ograden zidićem od kvadera. Nekoć je ovaj središnji vrtić bio obogaćen
stupićima odrine koje je tu zatekao vizitator Morari. I doista u ogradnom
zidu još se vide zidni zupci odozgo usječeni za gredu, koji potvrđuju da
je i tu postojala odrina. Tim je slikovita povezanost između donjeg i ovog
gornjeg terasastog vrta bila pojačana. To bar donekle podsjećalo na vi-
seće renesansne vrtove. Vrtlareva jednokatnica je pomaknuta u krajni
jugozapadni ugao vrta, da bude što dalje od gospodareve kuće. Kroz ter-
rasasti vrtić vodi k njoj posebno stepenište iz donjeg vrta, tako da joj se
može prići ne prolazeći kroz gospodarov trijem. Vrata tog uskog stu-
bišta su uska, a njihov je okvir neprofiliran i ima grbavi nadvratnik,
čest u kasnogotičkom dalmatinskom graditeljstvu 15. i početka 16.
stoljeća.

Jednokatnica je pokrivena jednostranim krovom »na jednu vodu«,
naslonjenim na ogradni zid. Nema stražnjih južnih otvora već bdi nad
perivojem kao i ljetnikovac svojim pročelnim sjevernim prozorima. Ti
otvori nisu profilirani niti raskošno izrađeni, ali okviri malih prozora
imaju sitne ugaone usjeke, da se čvrsto drže, kao središnja vrata i istočni

prozorčić u prizemlju ljetnikovca. Po tome detalju gospodarska zgrada se može još određenije datirati otprilike u isto vrijeme kao i ljetnikovac.

U njenom prizemlju usječenom djelomično u živoj stijeni i popločanom nepravilnim kvadratnim kamenim pločama je ognjište s udubinom dimnjaka, a na vanjskom zidu strši posebna presvođena prostorijica dugoljasta četvorna oblika u kojoj je možda bio nužnik, koji je vjerojatno služio i ljetnikovcu. Morari je pored te prostorije zatekao tu štalu i kokošinjac, ali ti će biti tu kasnije smješteni, jer ognjište i dugoljasti prozorčići prizemlja, osigurani željeznim rešetkama, pokazuju da je to bilo određeno za stan. Kokošinjac je mogao također biti u ovom sklopu jer su ga ondašnje ville imale. Vidi se na drvorezu Krescencijeva mletačkog izdanja iz kraja 15. stoljeća u kojemu je prikazan, ljetnikovac i kućica za ptice,¹⁶⁷ koju Krescencije preporučuje.¹⁶⁸ Hektorović je nabrojio¹⁶⁹ u Tvrdalju:

Nad ribnjakom odzgar / golubinjak oni,
više njega rebčar / hvalom više poni.
Ne hti ostaviti / najmanju shranicu.
ku ne hti praviti: / peć ni darvaricu,
gdi se vino vari / pod pokrovom čisto
i za svimi stvari / kokošinje misto.

Sve to se nalazilo vjerojatno i u ovom ljetnikovcu.

Na prvom katu, kamo se prema Morariju uzlazilo drvenim stepenicama, prozori su veći, a između njih su i vrata za izlaz na balkon, koji je vjerojatno bio sastavljen od drvenih greda utisnutih u rupe na rustičnom zidu. Sa tih prozora i balkona moglo se nadgledati vrt i glavni vrtni ulaz, a na zapadnom zidu je prozor kojim se nadzirao vanjski zapadni zid vrta i gledalo prema gradu. Unutrašnjost gospodarske kuće bijaše pregrađena u sobe i tragovi pregrada, možda i kasnijih, još se primjećuju u ožbukanim zidovima, pa je i prirodno što je Morari u prvom katu zatekao dvije sobe. U južnom zidu uzidan je mali kameni umivaonik.

Gospodarska kuća je imala pred sobom visok ograđen prostor, kojemu su pri dnu istočnog i sjevernog zida pravokutne i ožbukane niske niše. Početkom 17. stoljeća tu je također bio vrtić.

U gospodarskoj zgradi je vjerojatno živio vrtlar. Ne zna se doduše da li ga je pjesnik imao, jer u svojoj oporuci spominje samo svoje dvije posljednje služavke,¹⁷⁰ ali su vlasnici iz suburbalnih ljetnikovaca u Lucicevo vrijeme držali tu svoje vrtlare. Tako je dubrovački vlastelin Jakov Đurov Kabužić u travnju 1529. godine doveo vrtlara (hortulano) Leonarda Bernardinova Besaglia iz južnoitalskog gradića Barlette, gdje je poljoprivreda bila razvijena, da mu neguje, sije i kopa perivoj u pred-

¹⁶⁷ P. Molmenti, *La storia di Venezia nella vita privata II*, str. 204, sl. na str. 208. Bergamo 1925.

¹⁶⁸ P. de Crescentii *Libro dell'agricoltura*, cap. III. Firenze 1478.

¹⁶⁹ P. Hektorović, *Ribanje*, str. 70.

¹⁷⁰ G. Novak, *Testamenat...*, str. 121.

građu Pilama kraj crkve sv. Feliksa i da mu čuva ljetnikovac, uz uvjet da polovica biljki koje tu narastu budu vlasnikove, a druga polovica vrtlarove.¹⁷¹

Svi dijelovi ljetnikovca, gospodarske kuće i perivoja pokazuju dakle iste stilne oznake i jedinstvo rasporeda, pa veće nadogradnje, pregradnje, osim zaziđivanja ponekog prozora ili vrata, nisu uočljive. Ta jedinstvena kompozicija plana, koja se ostvarila u povezivanju dvorane i terase, trijema i stubišta, a zatim se ukomponirala u perivoj i povezala u odmjerenoj udaljenosti s gospodarskom kućom, bila je vjerojatno zamisao samog Lucića i graditelji je izradiše po njegovim uputama. Iz bezbroj građevinskih ugovora onoga vremena vidi se da su to radili i ostali naručitelji. Iz te suradnje naručitelja i vlasnika, koji su poznavali prednost zemljišta i cilj svoje novogradnje, s graditeljima, koji su to znali ostvariti, nastalo je bezbroj uspješnih i dobro smještenih građevina i Lucićev ljetnikovac je samo jedna od mnogih.

Ovaj ljetnikovac svojom istančanošću upotpunjuje profinjenu pjesnikovu ličnost i nije tek slučaj što je pisac prve hrvatske svjetovne drame podigao jednu od najljepših svjetovnih građevina naše renesanse.

Povezan je i sljubljen sa svojom okolinom kao što je bio i njegov vlasnik sa svojom sredinom na otmjeni, aristokratski način. Prevodilac Ovida i ljubavnih pjesama, obožavalac ženske ljepote, čipaka i soneta, prijatelj otmjenih Mlečana, koji se dičio svojim onda mnogima poznatim prstenom na kojemu bijaše urezan grb njegova roda, nije podigao rustični ni koristi Tvrdalj kao njegov suvremenik, prijatelj puka i autor »Ribanja i ribarskog prigovarivanja« Petar Hektorović. Njemu nije kao Petru bilo stalo da tom gradnjom koristi obrani općine, da tu konači putnike i skloni siromahe, i kamenim natpisom širi moralne i vjerske nazore. Stoga u njegovu ljetnikovcu nema utvrde ni puškarnica, ni stana za putnike, ni skloništa za siromahe, ni poučnih natpisa kao ni većeg sklopa poljoprivrednih zgrada.

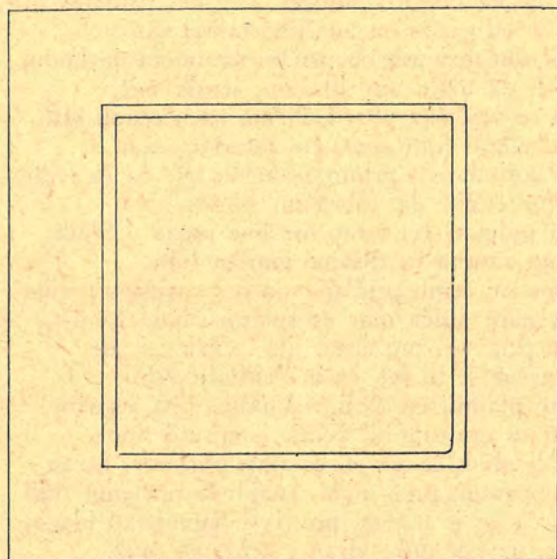
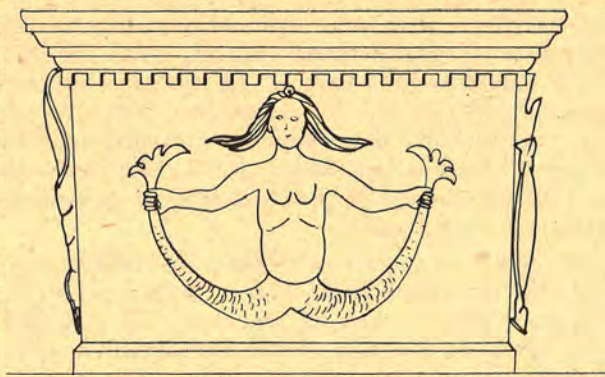
On nije u svoju dramu i u svoje pjesme izravno prenosio pučke i narodne popjevke ni bugarštice, niti je opjevao razgovore s ribarima i dok je Petar isticao razumnost ribara, Hanibal se osamio i odijelio od puka, za kojega reče da »dil razuma ne ima«, što je i shvatljivo za jednog plemića u onim godinama kada su dva mletačka sindika za Dalmaciju obavijestili svoju vladu, da u Hvaru »vlada prevelika mržnja među plemićima i pučanima«¹⁷² i kad su potomci starog plemstva strepili pred pohtevima i zahtjevima osviještenih i obogaćenih pučana.

Ali ipak Hanibal je prihvatio ljepotu pučkog jezika i kao što je svoju trubadursko-petrarkističku liriku nadahnutu talijanskim uzorima prepleo ritmom i ljepotom narodnih pjesama, odakle je crpio i motiv za svoju dramu »Robinju«,¹⁷³ jednako je tako uzeo od domaćeg renesansnog graditeljstva plemenite i čiste, jednostavne oblike kojima su naši maj-

¹⁷¹ Diversa Cancellariae 116 (1528-1529), str. 293. Drž. arhiv u Dubrovniku.

¹⁷² S. Ljubić, o. c. II, str. 18.

¹⁷³ M. Franičević, Uz stihove Hanibala Lucića. Mogućnosti, str. 46. Split 1954.

Sl. 17 — Lucićev bunar s tlocrtom

stori modificirali talijansku renesansu i ublaživši njenu klasičnost i smajujući joj monumentalnost humanizirali je i približili našoj sredini i čovjeku.

Bitna odlika dalmatinskog graditeljstva, a tim i urbanizma, po kojoj se ono razlikuje od ostalih u zapadnoj Evropi, jest upravo to ljudsko mjerilo, taj prirodni odnos prema čovjeku. Naše umjetničke crkvene i svjetovne građevine od 13. do 18. stoljeća nisu podigli moćni knezovi, siloviti feudalski i bogati prelati, već životne potrebe srednjovjekovnih i renesansnih općina, koje nisu nikada mogle podizati glomazne i veličan-

stvene dvorove, utvrde i katedrale. Ali upravo zbog tih skućenih privrednih prilika ovo je graditeljstvo zadržalo svoje ljudsko mjerilo i bilo pošteđeno od nametljivosti i raskoši. Ta skućenost nije mu međutim ni osakatila ljepotu oblika ni prikriila razigranost, jer su se naši graditelji snašli i u ovim minijaturnim ostvarenjima. Od preromaničkog Svetog Križa u Ninu preko Lucićeva ljetnikovca do ribarske i zanatlijske kućice podno Minčete i uzduž makarskog primorja stvorili su intimne razigrane cjeline bez patosa i nametljivosti.

Dalmatinski erudite su stoga i zavoljeli u 16. stoljeću ovu jednostavnost cijeneći ljetnikovce i gospodarske kuće u polju i pri moru oko kojih su se oblikovali čisti, mirni i skromni ambijenti. To se osjeća osobito u poslanici Marka Marulića pjesniku Franu Božičeviću kojom ga poziva u Nečujam na Šoltu,¹⁷⁴ gdje se pjesnik »Judite« bio sklonio kod svoga prijatelju Jurja Balistrića.

Znaš, da na otoku stanujem, koji baš pridalek nije,
 Nego je od grada on udaljen stadija sto.
 Ako li slučajno ushtiju prijani sa mnom da budu,
 Hoće l' da užiju moj blaženi, seoski mir,
 Jedna će veslarka ubrzo, sedam za nepunih sati,
 Čilo dorinuti njih amo, gdi boravim sam.
 Vesel došljake ću primit i zagrlit sve ću ih redom,
 Cilovim' cilove dat, obrazim' obraza dva.
 Zatim poligati svi ćemo masline sočne u hladu,
 Tihotna zatona tu slišajuć umilan šum.
 Ugodno mi ćemo pričati tada o stvarima raznim,
 Dokle nam ditića mar ne spremi čagod za jist.
 Ubrzo prizvani tad ćemo jila se primiti, ali
 Jistvine ne će to bit, ča ih Antonije ždro,
 Niti to pladnji će tvoji, o Lukule, biti, i gozbe,
 Makar tu oprasne bil svinje i najslaji smok.
 Nego li obid, ča ga je, ostaviv pluzenje, Seran
 Blagovo rado, prez muk', svojih iz počtenih ruk!
 Obid, ča ga je uzima, prizrivši Samnitsko blago,
 Kurije, uzvisit duh, viran i kriposan muž.
 Obrocim prostim utažiti glad i priprostim pićem
 Vrilu ugasiti žeđ, dosti je dovoljno to,
 Ter je i dostojno hvale; a svigdar se sramotnim smatra
 Ždrilu robovati svom, grlu svom pridati vlast.
 Prijani, gozba će naša ipak bogatija biti,
 Domaći bit će tu plod, karfiol, cikla i grah,
 Mora iz obližnjeg ribe, ča netom ih udicom zadi:
 Sardele, modraš i pas, lignji i salpa i vuk.
 Bit će tudi i pehari, pripuni rujnoga vina,
 Kome se doliva sviž vodice hladjane mlaz.

¹⁷⁴ Latinske pjesme Marka Marulića, preveo Nikola Šop. Zbornik Marka Marulića, str. 20 Zagreb 1950.

Zatim plodovi, ča nam ih voćnjaci daju za jistvom,
 Kruške, jal smokvice, jal jabuka medenih slast.
 Dakle, ako li moje prijane briga ka mori,
 Tira li kakova njih želja da vide me sad,
 Reci im, Frane, da dojdu, putovanje priteško nije,
 Sa njima dojdi i ti, ako li ciniš me ča.

Svjescni užitak u tom domaćem primorskom krajoliku i puni doživljaj u skrovitom seoskom ambijentu ribarskih i otočkih naselja pokazuje i Petar Hektorović u divljenju Brtučevićevu vinogradu jednog sumraka nakon večere:¹⁷⁵

Paskoj: Nut, reče, kako je / baščina lipa saj,
 nut oni lipi sad, / nut tarsja onoga!

 Zatim se ustasmo / i postav nikôko
 sunce ugledasmo / ne vele nizoko.
 I pojdosmo zatoj / luku prohodeći,
 toj, ovo i onoj / tiho govoreći,
 nikada postajuć, / nikad postupaje,
 baščinu gledajuć — / oh koli lipa je!
 Onada najliše / vrimena onoga,
 kada puna biše / obilja svakoga.

ili u opisu Balistrićeva i Marulićeva skloništa u Nečujmu, iz čijih se ruševina još i sada naziru priproste i čedne, ali u skladnu cjelinu povezane zgrade:

Taj hvaljena mista / paka obhodismo,
 ka lipa i čista / pomljivo vidismo:
 ki se zelenjaše, / vartal, i gustirnu,
 ka nikad pojaše / onu družbu virnu,

 Vidismo njih stan' je, / kakovo je bilo,
 i sve pribivan'je / obično i milo:
 zemlju, ka se teži, / i lipu poljanu,
 kon kuće ka leži / kakono na dlanu,
 i priddvorje i dvor, / k tomu stabla nika
 više hiže odzgor / od voća razlika.

To je isti onaj doživljaj malih intimnih zakutaka kojim je Medo Pucić označio mnogo kasnije u svojoj »Cvijeti« Dubrovnik prošlog stoljeća:

¹⁷⁵ P. Hektorović, Ribanje . . . , str. 31, 41, 64. Na toj ribarskoj večeri Hektorović spominje »kus ponačeta prem / s kruhom kaškavala«, a R. Bujas u tumačenju tačno veli da se taj sir iz mlijeka kobile nabavljao iz Italije. I doista dalmatinski graditelji koji su zidali u južnoj Italiji bili su u toku 16. stoljeća isplaćivani i tim sirom. C. Fisković, Naše umjetničke veze s Južnom Italijom, Mogućnosti VIII br. 12, str. 1236. Split 1961.

Sve obično, sve domaće
Sve na jednu vlas,
Sve pokojno, sve stajace,
Stvoreno za nas

Slično zadovoljstvo s malim imanjem proživljavao je i vlasnik jednog cavtatskog ljetnikovca od kojega je ostao natpis ispisan slovima klasične kapitale na jednoj kamenoj pločici, koja se sada čuva u zbirci i knjižnici Jugoslavenske akademije u Cavtatskom Kneževu dvoru.

PARVVM HABEO
PARVO CONTENTVS
SAT MIHI PARVVM

Te riječi bi mogle biti geslo mnogih dalmatinskih erudita koji su u prošlosti bili zaljubljeni u svoj kraj i isticali njegove odlike.^{175a}

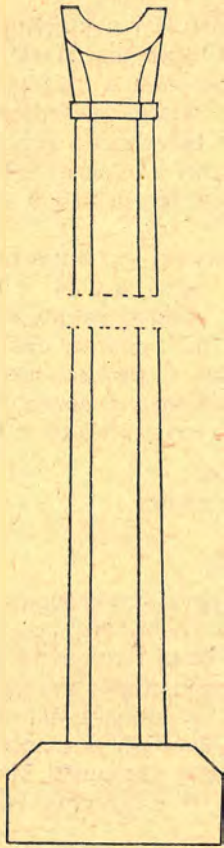
Lucićev ljetnikovac se slaže s njegovim istančanim ukusom i između njegovih virtuoznih pjesama i ove zgrade je očita povezanost. Kao što su mu stihovi glatki i izbrušeni, tako su vješto klesani profili, stupovi i tesanici ovih zidova. Ista milozvučnost, neusiljenost i tečnost njegovih pjesama struji u podatnom rasporedu njegova zdanja, pa kao što u njegovoj drami »Robinji« nema monumentalne dramatičnosti, već je prožima lirski osjećaj, tako ni u ovoj gradnji nema teatralnog patosa ni ukočene veličine i nametljivosti.

Ljudskim mjerilom, tom bitnom oznakom dalmatinskog graditeljstva, prožet je i ovaj ljetnikovac u svim svojim dijelovima i u čitavoj svojoj sažetosti i intimnoj cjelini. Tu nema visokih katova ni velikih dvorana, strma krova, razvedenih stepeništa, nepristupačnih ni skrovitih uglova. Zbog jasnoće svoje kompozicije sve je tu na dohvatu, sve pristupačno i podređeno čovjeku koji tu ljetuje i provodi dan.

Terasa pod odrinom i kuća širokih prozora su jedinstveno sljubljene, pa ta jednokatnica izgleda prizemnica koja svojom minijaturnošću i rastvorenošću kao da nagovještava današnje suvremene izletne kućice. Ne nameće se raspodjeli vrta, već smještena u uglu podređuje se njegovoj cjelini i uživa pogledom na nju. Predaje se okolini i krajolik u nju ulazi. U tom se osjeća renesansno shvaćanje koje su kao suprotnost srednjovjekovnom nazoru unijeli Leon Battista Alberti i Giorgio Martini preko svojih traktata u gradnju villa. Upravo se tada u renesansi bilo uobičajilo spajanje ljetnikovca s perivojem preko portika i stepenica, kao što je i Lucić to dao izvesti. Usklađivanje dakle građevine s prirodnom u jedinstvenu cjelinu, koje je tipično za talijanske renesansne ville, ovdje je ostvareno i postignut je jednaki cilj,¹⁷⁶ kao u tim činkvečentističkim ljetnikovcima, da se vlasnik i njegovo društvo mogu tu odmarati i mirno šetati u određeno godišnje vrijeme.

^{175a} Ovaj isti natpis dao je u vremenu između dva svjetska rata urezati engleski slikar W. Simpson na dvorišni kasnogotički ulaz kuće na stepeništu kojim se uzlazi na cavtatsko groblje, u kojoj je boravio. Uzeo ga je kao geslo i na svoj ex libris.

¹⁷⁶ G. Gromort, *L'art des jardins* I, str. 48. Pariz 1953.

Sl. 18 —
Stup Lucičevih odrina

Svojom jednostavnošću i pristupačnošću, jednako kao i sažetošću svoga plana, i minijaturnošću, koja nije načičkana ukrasima, ovaj ljetnikovac se razlikuje od svih naših primorskih ljetnikovaca gotičkog, renesansnog i baroknog stila, dok se njegovi pojedini dijelovi svojim stilom i motivima potpuno uklapaju u dalmatinsko renesansno graditeljstvo prve polovice 16. stoljeća.

Nije zatvoren ni utvrđen kao oni splitskih i trogirskih plemića iz tog vremena u Kaštelima podno Kozjaka ili Kapogrosova ljetnikovca na splitskim Mejama sagrađenog 1513. godine,¹⁷⁷ iako nije kao oni na moru. Nema utvrda ni teškog prizemnog oklopa svojih zidova. Njegov vrt je doduše okružen visokim zidom kao i kod dubrovačkih ljetnikovaca, ali nema ribnjaka, spremišta za lađu, crkvice, lože, pa ni one razgranatosti vanjskih ambijenata i rasporeda prostranih saloča i dvorana, kao monumentalniji ljetnikovci bogatih Dubrovčana.

Jednako tako Lucičev ljetnikovac nije kopija onodobnih italskih villa, osobito onih mletačkih plemića s kojima je pjesnik bio u stalnom dodiru, iako sama njegova zamisao, nastala u općoj povezanosti mediteranske kulture, a uvjetovana sličnošću klime, ima dodirnih tačaka s renesansnim talijanskim perivojima. U jasnom i strogo geometrijskom rasporedu vrata, u podizanju odrine na oblim stupovima i u povezivanju perivoja s kućom osjeća se utjecaj talijanskih kvatroćentističkih villa, samo što su skućenije pjesnikove prilike ovdje smanjivanjem ostvarile višu praktičnost, koja ponekad nedostaje mletačkim i sjeveroitalskim ljetnikovcima 15. stoljeća.¹⁷⁸

Četverouglasti raspored puteljaka s odrinom na stupovima bijaše u Italiji poznat već u srednjem vijeku. Knjiga Bolonjanina Petra de Crescentii »De Rurarium Libri XII« s uputama o gradnji ljetnikovaca i oblikovanju perivoja, koja već u 14. stoljeću bijaše prevedena na italijanski jezik i jako raširena, dospjela je i u knjižnice naših humanista, tim više što je 1495. godine, dakle u Lucičevo vrijeme, izdana u Mlecima. Marulić je sve do svoje smrti imao u svojoj knjižnici dva različita pri-

¹⁷⁷ L. Jelić - F. Bulić - S. Rutar, Guida di Spalato e Salona, str. 221. Zadar 1894. U albumu V. Coronellija, Mari, golfi, isole... dell'Istria, Quarner, Dalmazia... 1678. godine označen je Capogrossov ljetnikovac na tabli Splitsa i okolice i nacrtan s utvrđenjima. I. Meštrović mu je prije posljednjeg rata sasam izmijenio izgled i dao srušiti malu četverouglastu kulu s arkadama u prizemlju koja se dizala sa njegove sjeverne strane. Njena fotografija postoji u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju.

¹⁷⁸ L. Dami, Il giardino italiano, str. 10, 12. Milano 1924.

mjerka, latinski izvornik i talijanski prijevod a nalazila se i u knjižnici korčulanina Ludovika Žiljevića-Zilio u XVI. st.¹⁷⁹ Odras tog Marulićeva štiva može se naslutiti i u potankom opisu perivoja u njegovoj »Istoriji od Suzane«. Lucić je dolazio u Split. Tu ga sretam 16 svibnja 1517. g., a i 1522. godine bio je najavio svoj posjet književniku i prijatelju Jerolimu Martinčiću,¹⁸⁰ od kojeg je mogao znati za Marulićevu knjižnicu, čiji mali, ali značajni inventar vjerojatno nije bio nepoznat ni nepristupačan krugu ondašnjih splitskih humanista.

Kresencije preporučuje da se perivoj planira na ravnici, da bude četverouglast, da se ogradi zidom i da mu puteljci budu ravni, a u 14. stoljeću i Boccaccio opisuje u svom poznatom opisu vrta »puteve ravne poput strijele«¹⁸¹ u »Decameronu«, izdanom u Mlecima 1527. godine, dakle upravo u Lucićevo vrijeme. Kresencije predviđa česmu u sredini i preporučuje odrine, koje već bijahu poznate starim Rimljanima, a pozna ih nad ravnim puteljcima i Boccaccio, pa i Marulić u svojoj »Suzani«:¹⁸²

uza nj trzan zelen mirisne travice,
srid nje zdenac studen prebistre vodice.
Okolo stolice kamene stojahu
nad njim lozice sincu im činjahu;

Lucić doista planira vrt u ravnici, ograđuje njegov četvorouglasti prostor uzdignutim putovima i križa sredinu ravnim prolazima, postavljajući tu krunu zdenca, a naokolo odrine, kao da je čitao Kresencijeve upute. Ali visoke zidove, ravne putove i odrine s kamenim stupovima nad njima podigli su u svojim ljetnikovcima već krajem 15. stoljeća dubrovačka vlastela Đurđevići i Gučetići¹⁸³ u Trstenome, Kabužići u Dubrovačkoj Rijeci i Lozici, a početkom 16. stoljeća Ranjine u Zatonu,¹⁸⁴ Marin Sorokočević u Lopudu,¹⁸⁵ Niko Gučetić na Pilama,¹⁸⁶ književnik Ni-

¹⁷⁹ P. Kolendić, Marulićeva oporuka, str. 17. Split 1924. Sačuvan je popis i knjižnice korčulanskog prepošta Zilio-Žiljevića u Kaporovoj knjižnici i arhivu u Korčuli. Zanimljivo je napomenuti da je ta knjižica bila veća od Marulićeve i da je Žiljević imao nekoliko djela o poljoprivredi koja su mu vjerojatno služila za upute pri obrađivanju njegova imanja na Korčuli. On je također imao svoj ljetnikovac u selu Lumbardi kraj crkve sv. Petra. O toj knjižnici će uskoro pisati ing. Ambroz Kapor.

¹⁸⁰ Stari pisci hrvatski V, str. 273, stih 269.

Die 16 Maij 1517. . . . ac nobili ser Hanibali de Lutijs de Lesina. . . .

Splitski spisi sv. 60, str. 309 Drž. arhiv u Zadru.

¹⁸¹ G. Boccaccio, Il Decamerone I, str. 195. Milan 1891.

¹⁸² Zbornik M. Marulića, str. 274.

¹⁸³ C. Fisković, Naši graditelji . . . str. 79.

¹⁸⁴ Ibid., str. 81. O nabavku vrtnih stupova ima mnogo dokumenata u dubrovačkom Državnom arhivu, na pr. 20. XII 1516. korčulanski klesari Frano i Niko Pavlović donose Juniju N. Martinuševiću u Zaton petnaest stupova visokih pet lakata, a istog dana četrdeset stupova visokih 4¹/₂ lakta za perivoj Junija Đurđevića u Dubrovačkoj rijeci.

Diversa canc. 107, 18'.

Korčulanski majstor Grgur Dujmov izradio je za vrt Skočibuhe trinaest a zatim trideset i jedan stup 1588. god.

Računska knjiga Vice Skočibuhe

Državni arhiv u Dubrovniku XIX-32 a.

¹⁸⁵ Diversa Cancellariae 114 (1525-1526), str. 188. Drž. arhiv u Dubrovniku.

¹⁸⁶ Diversa notariae 116, str. 253'. Drž. arhiv u Dubrovniku.

kola Nalješković u Dubrovačkoj Župi,¹⁸⁷ a njegov i Lucićev prijatelj Hektorović je opjevao svoje »stupe kamene ki su pod lozami« koje još vidimo u njegovu zapuštenom Tvrđalju, te mnogo ostalih Dubrovčana, vlastele i bogatih pučana u toku 15. i 16. stoljeća. Sačuvao nam se jedan ugovor između Nika Lukova Sorkočevića i klesara Matka Jakovljeva, sklopljen u lipnju 1535. godine, u kojemu se planira perivoj s ravnim putovima oko zelenih četverouglastih površina.¹⁸⁸ Klesar je imao izdupsti i poravnati puteljke oko četverouglaste površine slične onima ranije učinjenim u Sorkočevićevom gruškome perivoju. Lucić jedino nije mogao poput Hektorovića, Gundulića i Petra Sorkočevića zbog udaljenosti od mora izdupsti ribnjak, koji preporučuje već i Krescencije.

Suburbalne ville su bile česte osobito u okolici Rima u toku 16. stoljeća, ali bilo ih je nekoliko i na Konalu i na Pločama podno Srđa s obje strane dubrovačkih gradskih zidina, pa i Kapogrosova villa na Mejama u Splitu ne bijaše daleko od grada. Ali, pored toga, u izboru položaja svoga ljetnikovca očituje se Lucićev humanističko-renesansni odgoj, a i praktična snalažljivost da lijepo spoji s korisnim. Tada su često ljetnikovci bili građeni uz gospodarevo imanje. Villi dubrovačkog nadbiskupa i humaniste Lodovica Beccatellija sagrađenoj na otoku Šipanu — koja se danomice pred nama ruši — biskupov biograf Antonio Giganti tačno je označio tu dvostruku funkciju, napisavši da je bila »veoma ljupka i za obrađivanje onamošnjih posjeda vrlo korisna«.¹⁸⁹ To potvrđuje i povjesničar Razzi spominjući u 16. stoljeću, da su vinogradi koji se oko toga ljetnikovca prostiru znatan biskupov prihod.¹⁹⁰

Spomenuli smo da su to radili već u 14. stoljeću i hvarski plemići zanemarujući gradske službe i obranu grada što je kasnije izazvalo protest pučana. Među njima je bio i Jerolim Brtučević Lucićev i Hektorovićev prijatelj koji je sagrađio kuću u skrovitoj morskoj uvali Lučiću na Hvaru.¹⁹¹ Kada je Hektorović na svom ribanju posjetio tu »najlipju luku«, našao je tu 1551. godine njegovo imanje s težacima koji ga obrađuju i kuću s lijepim kamenim stolom u hladovini:

na onu tarpezu / kamenu, ka stoji
gdino se vitezu / takovu pristoji.

Još i danas se tu vide ruševine te kuće na kojoj je ostao ulomak kasnogotičkog ukrašenog prozora koji, pored spomenutog stola, pokazuje da je to bio ljetnikovac.

Tako su vjerojatno jedan od povoda gradnje Lucićeva ljetnikovca na ovom mjestu bili i njegovi vinogradi u susjednom predjelu Spilama,

¹⁸⁷ Dialogo sopra la sfera del mondo di m. Nicolo di Nale, str. 4-7. Mleci 1579.

¹⁸⁸ Diversa Cancellariae 122 (1534-1535), Drž. arhiv u Dubrovniku.

¹⁸⁹ L. Donati, Di Ludovico Beccadelli arcivescovo di Ragusa. Archivio storico per la Dalmazia III vol. V, str. 164. Rim 1928.

¹⁹⁰ R. Razzi, La storia di Ragusa, str. 231. Dubrovnik 1903.

¹⁹¹ P. Hektorović, Ribanje..., str. 27.

koje je on bio kupio i posjedovao do smrti, a koje je i Julija nasljedila, pa ih i spominje i tačnije ubicira »okolo spomenutog perivoja«. ¹⁹²

Intelektualci renesansnog vremena cijenili su ljepotu krajolika i široke poglede na okolinu još od Petrarkinih vremena, pa je taj običaj bio prodro i u Dalmaciju. Dubrovački nadbiskup i humanista Lodoviko Beccatelli je iz Gundulićeva gruškog ljetnikovca pisao jednom od svojih prijatelja: »Nadoh krasnih predjela koji smiruju moju osjetljivost«, ¹⁹³ a 1559. godine njegov predgovor »Petrarkina života« posvećen Antunu Giganteu počinje spominjanjem ugodne ljetne dokonice koju provodi »na ubavom otoku Šipanu« uživajući »u prelijepom izgledu zemlje i mora« ¹⁹⁴ koji se i danas sa njegove srušene ville i obližnjih predjela može ugodno doživjeti. Renesansni graditelj Leon Baptista Alberti je u svojoj »Arhitekturi« pisao: »Htio bih da gospodarske kuće plemića ne budu u najgojnjem već u najprijetnijem dijelu polja odakle se mogu posjedovati sve udobnosti. Nek budu vidljive i nek gledaju na gradove, zemlju i more, na prostranu ravnicu, na poznate vrhove brežuljaka i planina, nek su im pred očima ubavosti perivoja«. ¹⁹⁵ Te misli su se donekle odrazile i u izboru mjesta za Lucićev tuskulum. On je doista sa svoje terase mogao motriti modro stijenje i živahne obrise poznatih mu brežuljaka i gorskih vrhova, terasaste vinograde na padinama, slikovite gradske zidine, koje se uspinju svojim kulama i kruništem na brežuljak, vrh kojega je utvrda, ¹⁹⁶ a pred sobom se mogao diviti polju i rastu svoga perivoja. Pri moru bi doduše njegov ljetnikovac bio udobniji, ali bi bio izložen buci gradske luke, a i u trajnoj opasnosti od zaraznih bolesti, kojih se Lucić bojao zatvarajući se i osamljujući u kuću, ¹⁹⁷ jednako kao i od pomorskih gusara koji se zalijetahu na naše obale, pljačkajući ih i u njegovo vrijeme. I doista da je ondje bio sagrađen, bio bi prvi na udaru turskom brodogradnji koje je pod zapovjedništvom Uluzalije ljeti 1571. godine opljačkalo i

¹⁹² G. Novak, Testamenat..., str. 122 bilješka 2. Autor misli da se naziv Julijina imanja »Spilice« odnose na vinograde u morskoj drazi, koja se tako nazivlje. Međutim možda se to odnosi i na vinograde u predjelu zvanom »Spile« sjeveroistočno od Lucićeva ljetnikovca. Julija spominje »quello altro tereno che ha atorno di esso giardino«. Ibid. str. 130.

¹⁹³ J. Torbarina, Fragmenti iz neizdatih pisama Lodovica Beccadellija (1555-1564). Časopis »Dubrovnik« I, str. 324. Dubrovnik 1929; C. Fisković, Dubrovačka skulptura. Časopis »Dubrovnik« 1, str. 59. Dubrovnik 1956.

¹⁹⁴ L. Donati, o. c., str. 168.

¹⁹⁵ L. B. Alberti, L'architettura IX, IV.

¹⁹⁶ Na utvrđenom brijegu iznad grada Hvara pod tvrđavom Španjolo, a uz gornji dio zapadnog gradskog zida našao sam jesenas ulomke prehistorijskih vrčeva i zdjela od loše pečene zemlje u kojoj su komadići smravljenog kalcita i usitnjenog kamena, tipični za ilirsku gradinsku prehistorijsku keramiku dalmatinskih gomila i grobova. Tu je i ulomak vrča s reljefnim ukrasima. Očito je dakle da su na ovom brijegu bile prehistorijske gomile s grobovima, a valjda i utvrde za obranu luke koje su srušili pri izgradnji srednjovjekovnih i renesansnih utvrda, a i pri novijoj gradnji puta, kojim su prije drugog svjetskog rata probijene bezobzirno gradske zidine. Ulomke te lončarije predao sam kustosu Arheološkog muzeja u Splitu Ivanu Maroviću, koji ih je zaveo u inventar tog muzeja.

¹⁹⁷ Stari pisci VI, str. 185.

popalilo Hvar.¹⁹⁸ Već je i ovdje u gradskom zaleđu bilo onda smiono i pogibeljno graditi ovako neutvrđenu i neobranjenu kuću. Lucić je toga bio svjestan, jer se rodio dok je njegov otac pripremao kao općinski defenzor obranu otoka od Turaka¹⁹⁹ i čuo 1522. godine o turskoj opsadi Roda,²⁰⁰

. da ni ostalo
kuće ni zvonika

Mogao je dakle očekivati da bi Turci mogli napasti otok sa susjednog makarskog ili neretvanskog kraja koji bijahu osvojili, kao što je i predvidio 1554. godine mletački Kapetan jadranskog mora Pandolfo Guoro kada je obavještavao vladu o slaboj obrani Hvara i o pomatnji koja bi nastala ako provale gusari,²⁰¹ što se doista nakon Lucićeve smrti 1571. godine i obistinilo. Pored očite opasnosti Lucić je ipak prožet humanističkim pjesničkim osjećajem sagradio ovako rastvoreni prozračni ljetnikovac bez kule i utvrda koje bi bile umanjile njegov ladanjski, arkadijski izgled.

Udaljen je samo stotinjak metara od grada i može mu se prići u pet časaka kamenim popločanim putem. Bez poteškoća se dakle može stići u tu tišinu, osamu i svježinu polja i jednako tako brzo se vratiti poslovima u gradu i začu u život lučkog gradskog života kad se zaželi.

Ljetnikovac je doduše okružen brdima, ali pred njim se prostire ravnicata tako da taj položaj doziva u sjećanje Lucićeve stihove iz pjesme »Od kola«:²⁰²

i stat na poljani široka prostora,
koju svu obstrani okoliš od gora.

Ali je ipak smješten na uzdignutom podnožju brijega, tako da dominira vrtom i zahvaća ga vjetar što struji uz padinu i kroz široku uvalu. Tim uzdignutim položajem, smještanjem u osoju i širokim prozorima i vratima rastvorenim k sjeveru izbjegnuta je ljetna sparina koju ublažuje osobito propuh koji struji u kući kroz sjeverni prozor. Ta prijatna prozračnost provejava i kroz dubrovačke, a osobito kroz Sorokočevićev lapadski ljetnikovac.

Izbor položaja i raspored zgrade, jednako kao i vrta i gospodarske kuće, nisu dakle nastali slučajno. Lucić je poznao ovaj predjel jer je, kako vidjesmo, dugo živio u Hvaru pa je predvidio funkcionalnu povezanost i praktičnost pojedinih dijelova čitavog ovoga sklopa kojoj nije žrtvovana ni reprezentativnost, jer je gospodarske zgrade dao udaljiti od gostinjske dvorane i terase. Pri tome se svakako, kao što rekoh, i ovdje kao kod većine naših starih kuća 13. do 19. stoljeća, a osobito ljetnikovaca koji ne bijahu skućeni urbanističkim obzirima i tjesnoćom

¹⁹⁸ G. Novak, Hvar, str. 218.

¹⁹⁹ N. Duboković, Jedna »gratia« Antuna Lucića oca pjesnika Hanibala iz 1488. godine. Zadarska revija VII br. 1, str. 65. Zadar 1958.

²⁰⁰ Stari pisci hrvatski VI, str. 271.

²⁰¹ Š. Ljubić, o. c., III, str. 91.

²⁰² Stari pisci hrvatski VI, str. 216.

grada, sjedinila vlasnikova volja s umjetnošću i vještinom majstora. Bezbroj puta se otkriva u starim građevinskim ugovorima sudjelovanje samog kućevlasnika i poručitelja u izgradnji naših primorskih zgrada, pa je to suglasje bilo uobičajeno i u Hvaru. Petar Hektorović je potanko odlučivao rasporedom i načinom gradnje svoga Tvrđaja i crkvice sv. Roka, te vlastoručno radio građevinske nacрте,²⁰³ a drugi hvarski pjesnik Marin Gazarović sam je klesao građevni ukras svoga viškog ljetnikovca. Hvarski plemići su bili vješti u tom sudjelovanju na gradnjama, jer su već 1447. godine i sami, iako im je njihov stalež zabranjivao, zidali na zidinama svoga grada »iz velike želje da ih vide podignute«.²⁰⁴

Ta misao da svatko treba odlučivati o načinu izgradnje i o smještaju svoje kuće u gradu ili u polju sazrela je u djelu »Governo della famiglia«, koju je Lucićev suvremenik Niko Vitov Gučetić izdao 1579. godine u Mlecima. On je tu opširno izložio svoje mišljenje. Svatko, pučanin i vlastelin treba zidati dom prema prilikama svoje obitelji, a zatim ga uzdržavati prema svom položaju i stanju, ukrasiti pukućtvom i ostalim stvarima, koje upotrebljavaju ugledne obitelji, a tko ga ne može ukrasiti nek nastoji da mu je barem čist, jer ako nastojimo iskititi tijelo doličnim i lijepim odijelom mnogo više moramo ukrasivati sobe u kojima boravimo. Svaki otac obitelji mora paziti, da ne sazida dom na nezdravu položaju, već u kraju gdje je klima umjerena, gdje vjetar čisti zrak i raznosi maglu, jer će inače sagraditi sebi grob, a ne kuću. Istočni vjetrovi su vlažni i topli, te nisu zdravi kao sjeverni, osobito oni koji pušu u sunčanim danima i kao zapadnjak koji čarlija u proljeću. Mora se paziti da voda koju obitelj pije bude zdrava, pa zdence treba stoga snabdjeti morskim pijeskom i čuvati od blata, jer su blatnjava bunari, kako uvjeravaju i dubrovački liječnici, veoma škodljivi. Kuću treba sazidati na položaju koji zimi nije prehladan, a ni ljeti prevruć. To se postiže ako se veći njen dio okrene k zimskom istoku, tako da zimi bude dobro obasjana suncem, a ljeti svježā, jer kose sunčane zrake ne griju kao one okomite.²⁰⁵

Iz tih redaka pored posuđenih misli progovara iskustvo, iako vrlo kratko i općenito iznijeto, starih Dubrovčana. Ali, iako Hanibal Lucić nije čitao Gučetićevu knjigu, jer je tiskana poslije njegove smrti, ipak je bio upoznat s načinom dubrovačkog života, čuo o gradnji njihovih kuća i to opširnije i konkretnije nego što piše Gučetić. Zastalno je slušao i o njihovim ljetnikovcima. Nije stoga isključeno da je bio nadahnut tim najbližim primjerom onih koje je on slavio i čija je postignuća i održavanje vlasti cijenio. Ne samo da ga je prožeo isti renesansni duh potaknut antičkim divljenjem prirodi i životu na selu, već je on mogao konkretno od pomoraca, zidara, putnika i ostalih koji su bili u dubrovačkom kraju da čuje o ljepoti i udobnosti ljetnikovca vlastelina i književnika Gučetića

²⁰³ Ibid., Oporuka str. VIII do XXIII; C. Fisković, Tvrđalj...

²⁰⁴ Statuta... str. 410.

²⁰⁵ Governo della famiglia di M. Nicolò Vito di Gozze, str. 10. Mleci 1589; C. Fisković, Naše urbanističko nasljeđe. Zbornik Društva inženjera i tehničara, str. 52. Split 1958.

²⁰⁶ C. Fisković, Naši graditelji..., str. 74; A. Ugrinović, Trsteno. Zagreb 1953.

u Trstenome podignutog već 1502. godine,²⁰⁶ Sorkočevićeva sagrađenog 1520. godine u Lapadu, Gundulićevih u Gružu i u Rijeci Dubrovačkoj, Bunićeva u Gružu i ostalih sazidanih već u drugoj polovici 15. stoljeća ili početkom 16. stoljeća na istaknutim i vidljivim mjestima.²⁰⁷

Ti su ljetnikovci bili poznati u Lucićeva doba na daleko, a hvalili su ih i stranci, njegovi suvremenici. Milanski vlastelin i kanonik Petar Casola, koji je na putu k Jeruzalimu posjetio 1494. godine Dubrovnik, pohvalio je lijepo ukrašene dubrovačke ljetnikovce i ljepotu njihovih vrtova, pa čak i u Hvaru, gdje nije bio zadovoljan jer »nema čovjek gdje da osjedne«, smatrao je da su neke lijepe kuće započete na obali bile dubrovačke.²⁰⁸ Geograf francuskog kralja Nicolas de Nicolai istaknuo je 1551. godine ljepotu gruških palača i vrtova u kojima kraj bunara i vodoskoka bujahu južne biljke.²⁰⁹ Učeni i dobro obaviješteni Giovanni Battista Giustiniano, mletački vlastelin, kada je kao sindik upućen od svoje vlade obilazio 1553. godine Dalmaciju, divio se posvuda na dubrovačkom zemljištu »veoma plodnim i dobro njegovanim perivojima«,²¹⁰ a ovako je opisao u svom opširnom i pouzdanom izvještaju s puta jedan od onih gotičko-renesansnih gruško-lapadskih ljetnikovaca: »Sišli smo one večeri na kopno, da prenoćimo u sjajnoj palači jednog dubrovačkog plemića položenog na obali mora, koja se ujedno naslanja na hrbat jednog brijega, a ukrajuje je veoma ugodni perivoj pun mirtâ, čemina, lovora, različitih, a i običnih stabala. Tu su dvije česme veoma pitke vode izdjelane da ukrajuju perivoj i da služe palači. A tik do njih je ribnjak u koji ulazi more ispod zidova koji ga okružuju u četvorastom obliku. U ovom mjestu ima nekoliko raskošno sagrađenih zgrada, a sve su ukrašene česmama, perivojima i prekrasnim trijemovima koje treba tim više pohvaliti, što su smještene na suhom i neplodnom zemljištu, budući da je sav ovaj brdoviti kraj toliko surov i krševit, da se plodna zemlja amo prenosi iz drugih mjesta i udaljenih zemalja kao što je Pulja gdje dubrovačke lađe na povratku plovidbe nakrcaju savurnu dobrom zemljom i dovoze na ova svoja imanja koja su, iako na oporim brdima ipak obrađena i zasađena niskom lozom počevši od vrata korčulanskog kanala pa do grada Dubrovnika dajući veliku količinu vina koja su žila kucavica dubrovačkih prihoda.«²¹¹

Možda se ta Giustinianova pohvala odnosi na renesansni ljetnikovac Petra Sorkočevića koji je sagrađen pri samom brijegu, a ima česme i ribnjak okružen četvorastim zidom, pod kojim je kanal za tijek mora.²¹² Taj ljetnikovac je sagrađen 1520. godine i perivoj bijaše tek narastao kad je mletački sindik svečano dočekan u Gružu. Ali bez obzira čiji je to

²⁰⁷ C. Fisković, *Naši graditelji* ... str. 78.

²⁰⁸ J. Tadić, o. c., str. 200.

²⁰⁹ *Ibid.*, str. 253.

²¹⁰ Š. Ljubić, o. c., II, str. 250.

²¹¹ *Ibid.*, str. 224.

²¹² C. Fisković, *Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*. Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU I-II. Zagreb 1953.

Ljetnikovac, Giustinijanov opis će biti, kao i skoro svi njegovi podaci, u službenom izvještaju tačan.

Očito je dakle da su se Mlečani divili raskoši dubrovačkih ljetnikovaca, vještini njihova građenja na kamenitoj obali i hortikulturi. S tim Mlečanima je dolazio u dodir i Lucić, jer Giustinian, koji ih je vidio po što je Hanibal sagradio svoj ljetnikovac, nije bio ni prvi ni jedini Mlečanin koji se tome divio. Lucić je živio u lučkom gradu, »gdje stižu vijesti sa sviju strana«, kako je 1547. godine rekao mletački Kapetan Jadrana Ivan Tagliapietra²¹³ ili kako je Lucić sam napisao u poslanici Splićaninu Jerolimu Martinčiću 1522. godine:

Zatvoren tamo tja ne čuješ u kutu,
mornarom kako ja koji sam na putu,

pa je mogao čuti o društvenom životu i prijemovima, o sastancima i razgovorima intelektualaca i književnika u tim ladanjskim kućama i doznati ujedno za ville koje su osobito pri kraju 15. stoljeća zidali mletački humanisti i vlastela ponajviše u poljima kraj Mestre, uz obalu Brente i uz Fusinu, okupljajući se tu na učene i književne razgovore ili sastavljajući svoje književne radove.

Taj običaj boravka na selu bijahu prihvatili i dalmatinski književnici i humaniste. Već se krajem 15. st. poznati humanista Juraj Šižgorić povlačio iz tijesnog Šibenika na otok Zlarin i tamo, kako sam piše »između gorskih stijena i pod prijatnim sjenama stabala običavao dozivati pjesničke vile«. ²¹⁴ Njegov obožavalac Marko Marulić pozivao je, kako vidjesmo, na Šoltu pjesnika Franju Božičevića, a sastanke erudita na selu spominje i dubrovački književnik Nikola Nalješković, prijatelj Petra Hektorovića, koji je u uvodu svog zakasnjelog »Dialogo sopra la sfera del mondo« ovako opisao perivoj u pitomoj Dubrovačkoj Župi: »Nedaleko dakle od mog plemenitog grada, koji se bez prepiranja može pravom pretpostaviti svakoj drugoj strani Ilirije, posjedujem jedno mjestance koje se, ako me zaljubljenost ne vara, iako je po prirodi suho i nerodno, može pretpostaviti mnogim plodnim mjestima ovoga kraja, jer radinost i umijeće moja i mojih težaka tu upotrijebljene nadoknadile su nedostatke prirode vadeći stijene i nanoseći novu zemlju, tako, da je lijepo ukrašen različitim stablima koji rađaju najboljim voćem, odrinama koje su u svoje vrijeme krcate raznovrsna grožđa, plemenitim i divnim cvijećem, ugodnim mirisima, lijepim izgledima, dragocjenim miomirisnim i zelenim biljkama, da s velikom ugodnošću običavam tu provoditi vrijeme, posjećujući ga u različita godišnja doba i izvodeći tu mnoge radove vlastitom rukom, tako da se ne čudim velikom Kiru, koji je vlastoručno sadio i njegovao svoj lijepi perivoj, jer ne pojmim da bi se ijedna druga zabava mogla izjednačiti s ovom. Pa iako moj perivoj zaostaje veličanstvenošću i veličinom mnogo za Kirovim (koje ne želim niti oko njih nastojim, nego se zadovoljavam onim što pristaje mom niskom staležu), ipak ga možda nadmašuje svojim pogledom u okolicu i lijepim vidikom

²¹³ Š. Ljubić, o. c. II, str. 178.

²¹⁴ Građa za povijest književnosti hrvatske 2, str. 8. Zagreb 1899.

koji mu daje ne malu ljupkost, jer ako boraveći u kući gledam k istoku, vidim morsku obalu iskićenu raskošnim palačama sve do drevnog Epidaura, zavičaja ove moje drage domovine, okrenem li oči zapadu ugledam plodnu ravnicu Župe i sjetim se da je tu bio stari utvrđeni dvorac Burno oplemenjen, kao što svjedoči Plinije, bitkama zametnutim od Rimljana, a sada je pun divnih vinograda i iskićen bjelastim zgradama, a okrenem li oči k jugu, vidim prostrano more na kojem često plovi poneka lađa pokrenuta veslima ili nadutim jedrima. Pogledam li, konačno, na sjever, vidim brdo ukrašeno tu i tamo vinogradima i bistrim vodama, koje izviru tako snažno, da se razlijevaju u mnogo potoka i nose nam dosta koristi pokrećući neprekidno mnoge mlinove, a ujedno i zabavljaju onoga koji ih promatra ponajviše blizu njihova izvora, gdje se uzdižu lagane pare u kojima se, kada je nebo najvedrije, pojavljuje u hiljadu boja bistra i šarna duga. Ali moju radost najviše ispunjava česti posjet kojeg oštroumnog čovjeka, ovdje gdje čas šetajući, čas sjedeći, običavamo razgovarati o različitim stvarima«. Tako je, prožet renesansnim osjećajem ljepote dubrovačkog krajolika i klasične starine,²¹⁵ osjećao jedan Lucićev sunarodnjak i vršnjak i s tim je započeo svoj učeni razgovor s mladim Marinom Bratučevićem u kraju koji je još i danas zadržao svoju prirodnu ljepotu. Nalješković nam je pored toga otkrio i lično sudjelovanje naših starih književnika u oblikovanju i uređivanju svojih perivoja, a i čitanje antičke literature o tome.

Nešto mlađi njegov suvremenik, već spominjani pisac Niko Vitov Gučetić, smjestio je isto tako svoj »Razgovor o ljepoti«, tiskan u Mlecima 1571. godine,²¹⁶ a vođen između Cvijete Zuzorić i Marije Gundulić, u jedan drugi dubrovački perivoj kojemu se on kroz Cvijetine riječi divio povezujući ljepotu tih dviju naobraženih Dubrovkinja s ljepotom krajolika, antičkim, mitološkim skladom. Tu Cvijeta govori Mariji: »Nakon što vidjesmo vaš divan perivoj, ljubezna moja Gunduličko, molim vas, sjedimo u sjenu one lijepe vrbe tik do onog bistrog potoka, da ugodnije provedemo ove sparne sate . . . sjedimo ovdje tik do vode koja kao da želi razgovarati s nama«. A Marija joj odgovara: »Nije to nikakvo čudo, jer će možda nimfe, koje su u njoj, videći vas tako lijepu i slušajući vas kako ugodno govorite, misliti da ste jedna od njihova jata i zaželjet će da ste im u društvu . . .«, da konačno završi taj razgovor u sumraku trsteničkog perivoja: »Sada, ako vam se dopada, udimo u kuću, jer sunce već zapada i zrikavci se bude, da zriču svoje noćne pjesme«.

U posveti svog »Governo della famiglia« on kaže, da je misli iznesene u tom djelu izlagao u razgovorima sa Stjepanom M. Bunićem u svom ljetnikovcu, a svoju posvetu je i datirao u tom »dvorcu koji ne zaostaje za onim koji se u starom vremenu dizao u Arkadiji«. Taj ljetnikovac je vjerojatno Gučetićevo Trsteno.

²¹⁵ Uporedi I. Marović, Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku I, str. 9. Dubrovnik 1956.

²¹⁶ Dialogo della bellezza detto Antos composto da M. Nicolò Vito di Gozze. Mleci 1581.

Taj običaj učenih sastanaka u prirodi i na selu odista se ostvarivao u drugoj polovici 16. stoljeća, kada se pjesnik Dinko Ranjina tužio na trgovinu koja suzbija duhovni napredak njegova vremena i pozivao u svoju kuću u zabitnoj pelješkoj luci Divnji prijatelja i pjesnika Maroja Mažibradića, koji je uzgajao cvijeće i bavio se povrtlarstvom na svom pelješkom i konavoskom imanju.²¹⁷

Tu potrebu za osamom u prirodi, u kojoj se mogu stvarati književna djela, osjetili su Šižgorić odlazeći u Zlarin, Marulić na Soltu, Hektorović boraveći u Tvrđalju, Nalješković u Župi, a Beccadelli na Šipanu. Gučetić je u već spomenutom predgovoru svoga »Governo della famiglia« hvalio osamu i jasno se izražavao da želi književno raditi oslobođen i udaljen od državnih poslova i u zatišju: »Molite se bogu za me, da mi milostivo udijeli da stojim daleko (ali ne u duševnom počinku) od ove naše vlade, kojoj inače želim svaku sreću, jer bih pokazao više stvari potrebitih za njen mir ili korist, ali preko toga ne mogu«.

Ta želja za slobodom i osamom bit će prožimala i Hanibala Lucića, kada je davao upute za gradnju svoje tarase i dvorane ljetnikovca, gdje bi mogao književno raditi i raspravljati o književnim djelima s malim brojem hvarskih književnika, koji su težili prijateljskim sastancima, jer bijahu okruženi ne samo tuđincima, trgovcima i vojnicima, već i ljudima svoje klase, hvarskim plemićima od kojih mnogi upravo u to vrijeme bijahu nepismeni. Ta činjenica koja je u odredbi gradskog zakonika za njeno suzbijanje 1542. godine nazvana »nedolična i apsurdna«,²¹⁸ potakla je naobražene pojedince i književnike, da se jače međusobno zbliže, da se dopisuju i posjećuju, prelazeći često u konvencionalne i pretjerane međusobne pohvale. Možda je i to bio jedan od uzroka gradnje ovog ljetnikovca, a i Tvrđalja. Hektorović se stoga i pored svoje palače u gradu Hvaru²¹⁹ osamio i gradio svoj Tvrđalj više od četrdeset godina, ne do-

²¹⁷ P. Popović, Maroje Mažibradić, dubrovački pesnik XVI veka. Glas Srpske akademije CLVI. Drugi razred 79. Beograd 1933. Autor piše da na Pelješcu postoji još zaselak Obučće (str. 16, 21). Međutim to je selo Podobučće, koje se u starijim dubrovačkim spisima zove Obučće, ali i Podobučće pri moru istočno do Orebića i Borja. (20. l. 1519. Jacobus Veccarich de Podobucie de Ponta. Diversa canc. sv. 108, str. 127). Vjerojatno njegovo ime dolazi od glagola bućati, jer u spiljama iznad sela bući vjetar. Stari pisci hrvatski XVIII; C. Fisković, Tri ljetnikovca hrvatskih pjesnika. Hrvatska revija 7. Zagreb 1940.

²¹⁸ Statuta . . . , str. 275.

²¹⁹ C. Fisković, Gazarovićeve ljetnikovac . . . str. 4. bilješka 14. Tu sam prvi put iznio pretpostavku da je kasnogotička palača na gradskim zidinama uz glavna gradska vrata u Hvaru, koja se nazivaše Leporini vjerojatno Hektorovićeve.

Tu pretpostavku su prihvatili G. Novak (Hvar kroz stoljeća, tabla 16) i N. Duboković (Popis spomenika . . . , str. 61). U Popisu je spomenuto da je na onom grbu na ruševini uz Hektorovićeve palaču, koji potiče s neke bifore, prikazano janje sa strelicom i da je prema tome to grb obitelji Angelini. Moram stoga ponoviti da je tu jasno prikazan u reljefu zec sa strelicom, kao što sam i ranije pisao, te da grb vjerojatno pripada obitelji Leporini, iako je u hvarskom grbovniku, koji je učinio prema jednom starom rukopisu Ivan Massan općinski koadjutor, a nalazi se u franjevačkoj knjižnici, Leporinijev grb nacrtan sa zecom u trku u gornjem polju, a s tri kosa pojasa u donjem polju, dok grb Angelinija ima doista janje probodeno strijelicom.

vršivši ga do smrti. To ga je zanosilo, ali često i premaralo. On stoga i piše u svom »Ribanju«:²²⁰

I zato još pišu: / za trudom daj pokoj
tko ne će na prišu / skratiti život svoj.
odlučih toga rad / minutih ovih dan
pušćavši sve nazad / kudgod i pojti van,
zide ostavivši, / meštre i težake
brašno pripravivši / i potrebe svake
Videć se zapleten / u stvari primile
i čudno umeten / povoljno brez sile,
kih nisam nigdar sit / ni u san ni bdeći,
mirniji moguć bit / manje se trudeći
na Tvardalju momu, / koji me posvoji,
ki [pravim svakome] / čudno me opoji;
kim buduć savezan, / kad njega napravljam,
i grad i grajski stan / velekrate ostavljam
i sve prijatelje / [toli je on jaki],
š njimi roditelje i razgovor svaki.
Bud da ki ga vide, / toli jim drag bude,
kad u njem poside / tomu se ne čude,
negli budu praviti: / nî u tom grihote
svaka taj ostavit / rad ove lipote;
u kom svaki trud moj / toliko me slaja,
da mi sarcu pokoj / to veći poraja.

Slično je 1561. godine pisao književniku i hvarskom liječniku Vicku Vanettiju opisujući sebe: »sjedeci na nekom kamenu u neprekidnom i dugom razmišljanju o mojim gradnjama koje su me čitavog sasvim zaokupile, tako, da mi ne puštaju ni dana da odahnem«.²²¹

Iz čitave te kulturne atmosfere nastao je dakle Lucićev ljetnikovac.

Upravo u doba kada je Vinko Pribojević veličao ljepotu grada Hvara, sklad njegove urbanističke cjeline i raskoš palača, Lucić se htio prodičiti novim i lijepim ljetnikovcem. Kao član starog plemenitog roda, bogati posjednik i vršilac različitih općinskih časti osjetio je potrebu da

Međutim treba nadodati da je na južnom gradskom zidu, nedaleko od gradskih vrata kraj katedrale, naslonjena još jedna kasnogotička kuća kojoj je nad pročelnom triforom Hektorovićevo (Jakšin ili Griffikov grb) s volom nad tri kosa pojasa. Palača je uzdignuta na luk iznad ulice i ima gotičke bifore i monofore u prednjem dijelu, a u stražnjem renesansne prozore. Može se datirati u drugu polovicu 15. stoljeća, a reljefni dekor njenih prozora pokazuje oznake domaćih klesara. Iako je vjerojatno ona veća palača uz glavna gradska vrata, koja se smatrala kao Leporinijeva bila vlasnost Petra Hektorovića, ipak treba pri traženju njegove kuće u gradu Hvaru uzeti u obzir i ovu drugu, jer se i na nju može odnositi onaj pasus u njegovoj oporuci, u kojemu spominje svoju »casa esistente sopra le mura della citta di Liesina«. Možda su kod tog traženja odlučni dokumenat iz 1533. (bilješka 113 a) a osobito oporuka koja Petrovu kuću označuje »između one Paladinija i one Gazarovića«. To je upravo gotička kasnije pregrađena kuća također na zidinama bez grba i sa stubištem u ulici. Ali sve su to pretpostavke.

²²⁰ P. Hektorović, Ribanje..., str. 20.

²²¹ Stari pisci hrvatski VI, str. 178.

sagrađi kuću podesnu za goste i prijatelje u društvenom, živahnom i prometnom lučkom gradu, gdje su boravili njegovi prijatelji književnici, predstavnici mletačke vlasti i viši kler, a svračali putnici, pomorski časnici i zapovjednici brodovlja, providuri i kapetani Jadrana, koji putovahu prema Istoku ili se odatle vraćahu,²²² ostajući tu da se sklone od neвремена, odmora od puta, obave trgovačke ili vojničke poslove ili pak da se opskrbe za dugu plovidbu. Iako na toj kući nema, kao na Tvrdalju, natpisa da je sagrađena AD SVVM ET AMICORVM VSVM,²²³ ipak se može pretpostaviti da je zbog njene privlačnosti i ljepote, a i zbog popularnosti njena vlasnika, za koju doznasmo po njegovom čestom kumstvu, sonetima i poslanicama, bila često posjećivana, tim više što se zna da je i dom njegova oca upravo u doba pjesnikova djetinjstva bio gostoljubiv.²²⁴ Stoga je pjesnikov suburban ljetnikovac bio opskrbljen podrumom u kojemu se pripremala i kuhala hrana, a put koji je vodio do njega bio je popločan. Prema dnevnom boravku i gozbama bit će bio udešen i namještaj. Stol i stolice vjerojatno su činile bitni dio. Više ga u toj dvorani, koja nalikuje svojim širokim otvorima nekoj loži, i ne bi moglo stati. Pa i inače, sudeći po sačuvanim popisima, namještaja u dalmatinskim renesansnim kućama nije bilo mnogo, a Marulić u to vrijeme tačno opaža u svojoj »Davidijadi«:

Priči i tišti gospodara množina namištaja
U malom stišnjena domu²²⁵

Lucić je u svojoj mladosti u mašti pozivao trubadurskim pjesmama na užitke. Te ljubavne pjesme pune životne radosti nije nikada uništio, već je za čudo i u teškim danima, dok je kuga morila njegov grad, usavršavao svoj prijevod Ovida. Taj smisao za životnu radost ostvario je bar donekle u zrelih godinama u svom ljetnikovcu poput ostalih humanista njegova vremena. Tu je mogao okupiti prijatelje i goste na razgovor i gozbu, ali tu mu je bilo omogućeno i da se osami i da izbjegne levantinsku buku luke i ljetnu žegu, napuštajući svoju kasnogotičku kuću u uskim gradskim ulicama, za koju je pjesnik Marin Gazarović rekao da je »velika i lipa polača sridu grada«.²²⁶ Stoga je možda u riječima »Robinj«²²⁷ on zapravo pomišljao na svoj ljetnikovac:

Zimi steć u gradu u zlaćene hiže,
a litom na hladu, gdi slavjić biljiže.

²²² S. Ljubić, o. c., II. str. 18, 222.

²²³ C. Fisković, Hektorovićeve Tvrdalje . . . , str. 104. Možda je po tom uzoru sličan natpis postavio 1585. godine na svom ljetnikovcu i Dinko Ranjina. C. Fisković, Naši graditelji . . . , str. 82.

²²⁴ N. Duboković, Jedna »gratia« . . . , str. 67.

²²⁵ N. Šop, o. c., str. 17.

²²⁶ G. Novak, Hvar, str. 147. Lucićeva palača se nalazi na mjestu današnjeg sklopa crkve i samostana Benediktinki. U stražnjem zidu toga sklopa vide se još zaidani prozori gotičkog okvira XV stoljeća, tragovi vrata i otvora, ali nije pouzdano da je baš to nekadašnja pjesnikova kuća. Sred nadvratnika crkve je Lucićev grb kao spomen na Julijinu darovnicu.

²²⁷ Stari pisci hrvatski VI, str. 236, 238.

.....
Tuj biše gizdavi perivoj tere gaj,
vidiv ga ti, pravi, rekal bi, da je raj.
Najveće ugodno biše mi tuj stan'je
prostrano, slobodno i mirno šetan'je;

ili

Običaj biše moj izhudit u šetnju,
za neka minu znoj i vrućinu l'jetnju,
kud no se prilipi perivoj prostire,
i vodicom kripi bistrom, ka izvire.

O stablima i bilju Lucićeva perivoja ne zna se ništa potanje, ali buđući da ga u toku 16. i 17. stoljeća nisu zvali »hortus« već »viridarium«,²²⁸ može se pretpostaviti da je bio zasađen ukrasnim i korisnim drvećem, voćem i biljem. Vizitator Morari koji ga je opisao svjedoči, da je u njemu bilo različitih stabala i voćaka, a među njima naranača i limuna. Pa ni Julija, nevjesta pjesnikova, ne bi preporučivala izričito njegovu njegu i čuvanje svojim baštinicima, i spominjala njegove prihode, da nije bio nasaden i odnjegovan, ali već je 1640. godine bio, kako svjedoči biskup Nikola de Georgiis, jako zapušten.

Kao svi renesansni vrtovi i ovaj je potpuno nestao, ali da se bar donekle može pretpostaviti njegov izgled, treba se poslužiti suvremenim ili nešto starijim piscima i uporedbama, ostajući naravno uvijek pri pretpostavci.

Pri tome nam može poslužiti kao najbliži izvor Hektorovićeov opis njegova perivoja u Tyrđalju, koji je pouzdan, jer je pjesnik realistički i vjerno opisao građevinski dio svog utvrđenog ljetnikovca, pa su i biljke i stabla koje on tu spominje vjerojatno doista rasle u njegovu vrtu. On neke od njih nabraja, a te su, čini se, bile rijetke, dok je obične voćke, a valjda i bilje, prešutio:

i stupe kamene / ki su pod lozami,
i voćke, sajene / višćimi rukami;
i koji dvižu se, / čeprisi, najviše
i bazde i buse, / š njimi tamariše.
Kapare, žafrane / od njih ne odklada,
smokve indijane / s listjem ko obada,
zatim jelsamine / po stupih povite,
žilje, ruzmarine, / oleandra cvite.
(Tko mi ga dobavi / i čini saditi,
bog mu daj u slavi / nebeskoj živiti!
Meni počtovani / Dom Mavar posla toj
s čeprisi, ke hrani / gizdavi perivoj).²²⁹

²²⁸ Crijević isto tako nazivlje i Mažibradićeov perivoj. P. Popović, o. c., str. 17.

²²⁹ P. Hektorović, Ribanje ..., str. 68.

Hektorović je dakle u svom perivoju koji bijaše bujan i lijep, jer on sam veli da je »gizdav« i da ga njegovi prijatelji hvale »rad ove lipote«,²³⁰ popeo lozu na kamene stupove kao Lucić, Nalješković i ostali Dubrovčani, dao zasaditi bazgu (*Sambucus nigra*), čiji se osušeni cvjetovi kuhaju i piju kao čaj, šimšir (*Buxus sempervirens*), koji po antičkom rimskom običaju u Italiji u to vrijeme rezanjem različito oblikovao,²³¹ afričke tamarike, kojima pogoduje blizina mora (*Tamarix africana*), a koje rijetko tko spominje u ondašnjim parkovima, kapare (*Caparis spinosa*) čiji se cvjetni pupoljci spremljeni u octu upotrebljavaju u kuharskom umijeću, šafrane, indijske opuncije (*Opuntia ficus-indica*) bodljikava lišća, koje i danas u Dalmaciji zovu »indijske smokve«, a koje potiču iz Južne i Srednje Amerike, a uvezene su vjerojatno u Dalmaciju iz južne Italije, miomirisne jasmine (*Jasminum officinale*?) obavite o stupove, čije sađenje preporuča već i Krescencije, a spominje i Boccaccio u svom opisu perivoja iz 14. stoljeća, pa ga i učeni Mlečanin Giustinian nalazi sredinom 16. stoljeća u gruškim perivojima; ljiljane, koje također preporuča Krescencije; ružmarin koji uz ostalo cvijeće spominje i Marulić dajući sliku rasporeda ukrasnih miomirisnih biljki u redovima perivoja:

Jošće stranom jednom sve ružmarin biše,
malo niže po kom red rožic restiše;
uz taj red grediše još jedan red žilji,
od kih snig ne biše, kad prem pade, bilji.

Kaloper sa smilji, garufli, viole.

Iako Marulić nije opisao realno neki postojeći perivoj ipak, pored utjecaja Krescencija, koji preporučuje da se sade »violi, gigli, rose«, taj opis u »Suzani« može biti nadahnut nekim splitskim perivojem onoga vremena.

Hektorović izričito veli da mu je pjesnik Mavro Vetranović, koji se kao benediktinac sa osamljenih samostana zastalno razumijevao u hortikulturu, poslao iz Dubrovnika oleandre (*Merium aleander*) i čemprese, a zna se da je on o tim svojim nasadima pisao Mavru u jednoj dosad nepronađenoj pjesničkoj poslanici umetnuvši u pismo »cvitak od narčiza« (sunovrat) iz svoga vrta. Mavro mu je odgovorio stihovima radujući se uspjelom građenju Tvrdalja, isušivanju plićaka i sađenju vrta,^{231a} kao da mu je netko poklonio lijepu sadnicu, »jak da mi lijepi sad tko na dar daruje«, spominjući u tom odgovoru i neke egzotične biljke u Tvrdalju, koje Petar ne opisuje u svom »Ribanju«:

Polaču i dvor tvoj, koji si sagradil,
i gizdav perivoj svijem biljem nasadil;
onimijem najliše, koji vrijeme u svako
gizdavo miriše, ljuveno i slatko;

²³⁰ Ibid., str. 21.

²³¹ L. Dami, o. c., str. 33, bilješka 7.

^{231a} M. Rešetar, Ein Sendschreiben Vetranić's an Hektorović. Archiv für slavische Philologie 23. Berlin 1901.

i razlika voća držeći rod svaki,
od kojijeh još voća jakno raj zemaljski;
i tvoj golubinjak i odrine gizdave,

.
Ljeti i prolitje, zimi i jeseni
da t' s travom sve cvitje vazda se zeleni;
da t' s duba granice u vijeke nikade
ni s drobne travice lis na tle ne pade;
tva misal što hoće, tuj ti se plodilo,
i obilno sve voće da bi ti rodilo;
i s oblak tihi daž zelen ti tuj kropil,
i od boga što pitaš, toj ti sve dopustil.
I one t' se tuj, Petre, jabuke rodile,
Esperide sestre koje su gojile;
i on dub gizdavi, ki rađa mohune
u istočnoj dubravi od pritanke vune.
I oni isti med izavril tuj tebi,
ki služi Ganimed svim bogom na nebi;
i onu istu slaš da duh tvoj izdvori,
ku posla božja vlas putnikom u gori,
kad starca vovode božji puk vodeći
bez brašna i vode pustinjom hodeći.

Iz toga se jasno vidi izravna povezanost naših renesansnih erudita u unapređenju hortikulture.

Hektorović se dopisivao i s velikim ljubiteljem perivoja, svojim prijateljem Nikolom Nalješkovićem i boravio kod njega²³² pri posjeti Dubrovniku, kada je obišao, kako piše Mikšić Pelegrinoviću 1557. godine, ne samo grad nego i mnoga druga dubrovačka mjesta,²³³ pa je tom zгодом zastalno posjetio i neke ljetnikovce i njihove vrtove odakle je crpio vjerojatno pobude za uređaj svoga perivoja u Tvrdalju. U dubrovačkim perivojima je tada bilo, kako nam Giustinijan svjedoči, i mirtâ i lovora, pa nije isključeno da su ih njegovala i oba hvarska pjesnika. U to vrijeme je živio u Dubrovniku i pjesnik Maroje Mažibradić za kojega je Crijević pisao da je običavao njegovati perivoje s raznovrsnim cvijećem, a on sam o sebi veli da se razumio »u bilju i travi«,²³⁴ poznavao je, dakle, i ljekovitost bilja kao i njegov sin Horacije:

Mnoge, vim, jur trave i bilja razlika
boljezni ozdrave nemoćna čovika

Hektorović, kako vidjesmo, pored cvijeća i ukrasnih stabala, spominje i korisne voćke, koje su mu vještaci zasadili u vrtu Tvrdalja.

²³² Stari pisci hrvatski V, str. 329. Zagreb 1873.

²³³ Stari pisci hrvatski VI, str. 53.

²³⁴ P. Popović, o. c. 235. Stari pisci hrvatski XI, str. 107. Zagreb 1880.

Sve je to vjerojatno njegovao i Lucić u čijem su vrtu rasli, kako smo rekli, i poslije njegove smrti vinova loza, naranče, limuni i ostalo voće. Hvarani su se osobito u to vrijeme isticali uzgojem vinove loze i smokava, a njihov zakon propisuje čuvanje vrtova i određuje u koje doba treba kopati vinograde.²³⁵

Da su naši stari književnici poznavali različite vrste voćaka, svjedoči i već spomenuti Marulićev opis u »Suzani«. On kao i Krescencije spominje tu jabuke, dunje smokve, kruške, trešnje, orahe i šljive, te južno voće rogače, naranče i bajame, a k tome nadodaje kestenje, lješnjake, višnje, i oskoruše. Marulić je poznao odlike tog voća i njegovo pripremanje. Opazio je da zrele smokve načnu ptice, da breskve brzo zriju i sagnijuju, da se oskoruše, ne padnu li na tlo, suše u badnjima, da se s narančama začinje pečeno meso i da ih jedu režući ih na komade, te da se od trešanja čini sok. A tim nam je i nehotice otkrio neke podatke o primorskom voćarstvu krajem 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća. On u svojoj pjesmi upućenoj iz Nečujma Božićeviću obećava, kako vidjesmo, gozbu na kojoj će im ponuditi karfiol, ciklu i grah, a zatim kruške, smokve i jabuke. U tom pozivu on pozdravlja i svog prijatelja Alviza ističući njegovu vještinu u poljoprivredi,²³⁶ a u drugoj pjesmi hvali svoga pokojnog brata Valerija,²³⁷ koji se, upravo kao i Hanibal Lucić, bavio uspješno javnim poslovima, uređivanjem kuće i obrađivanjem vinograda:

Višto i zdušno je on i u općinskim dilovo poslim,

Zatim i vridno je svoj vlastiti redio dom.

Marom njegovim jošter obilnije rađaše polje,

Plodova njihovih se pun hambar povijaše naš.

Gorice one sunčane i poljane lozina sada

Daše nam tolici grozd jedva da u bačve sta.²³⁸

Dinko Zlatarić je također pisao o Maruju Mažibradiću, da »goji lugove s voćkama« i njeguje ih svojim »rukami«.²³⁹ A ovdje često spominjani Niko Vitov Sorokočević u svom »Governo della famiglia« hvali i ističe zemljoradnju iznad svih zanimanja, jer je dobit od nje najčasnija, najstalnija i najunosnija.²⁴⁰ Preporučuje gospodaru zemljišta da drži vrijedne i vjerne težake da u neplodnim godinama pomaže svoje seljake i kolone, da uzgaja stada i tegleću marvu i da posjeduje alat za zemljoradnju. Iako je njegova knjiga mlađa od Lucića, ipak je treba spomenuti, jer je ona plod dugogodišnjeg iskustva starih Dubrovčana, koje je hvarski pjesnik cijenio.

²³⁵ Statuta . . . , str. 22.

²³⁶ N. Šop, o. c., str. 22.

²³⁷ C. Fisković, Prilog životopisu Marka Marula Pečenića. Republika VI br. 4, str. 188. Zagreb 1950. U spisima starog splitskog arhiva, koji se nalaze u Historijskom arhivu u Splitu, među oporukama našao sam oporuku i Valerija Marulića, u kojoj se spominje i brat mu Marko i koju ću doskoro objaviti.

²³⁸ N. Šop, o. c., str. 13.

²³⁹ P. Popović, o. c.

²⁴⁰ O. c. str. 121.

Naši renesansni književnici nisu se dakle kao posjednici imanja samo bavili vrtlarstvom, voćarstvom i cvjećarstvom i uopće poljoprivredom, nego su ih cijenili i isticali u svojim pohvalama i djelima. Bit će stoga da je i Lucić bio ponosan na svoj perivoj, i prava je šteta što se njegov obiteljski arhiv i uopće hvarski arhivski spisi onoga vremena nisu bolje sačuvali. Odatle bismo zastalno bili doznali više o njegovu ljetnikovcu i perivoju koji upotpunjuju ne samo njegov lik, već ujedno i sliku o razvoju hrvatske renesansne umjetnosti i književnosti.

Crteži u ovoj radnji izrađeni su prema nacrtima i mjerenju arh. Lj. Sponza.

Résumé

LA VILLA DU POÈTE HANIBAL LUCIĆ A HVAR.

Au cours des XVe., XVIe. et XVIIe. siècles, en Dalmatie, les nobles, les riches et les humanistes ont fait construire — comme en Italie — des villas où ils passaient l'été, surveillant leurs terres et se livrant à de savantes conversations avec leurs amis. Sont particulièrement connues les villas de style gothico-Renaissance des seigneurs de Dubrovnik et des érudits de la Renaissance, puis les demeures fortifiées de la région de Kaštela, entre les villes de Split et de Trogir.

L'auteur décrit la villa du poète croate Hanibal Lucić — qui vivait dans la première moitié du XVIe. siècle — auteur de poésies d'amour et du premier drame croate à thème mondial: *L'Esclave (Robinja)*, ainsi que traducteur d'Ovide. Cette villa, située à Hvar, dans l'île du même nom est une demeure suburbaine — toute proche des murs de la ville — avec jardin (Viridarium) entouré de hauts murs. Au milieu du jardin on voit encore la citerne en pierre ornée de sirènes et de blasons en relief, de style Renaissance, et, tout autour s'élevaient des colonnes, formant pergola, qui soutenaient des treilles. La villa est très simple; le premier étage ne renferme qu'une salle à larges fenêtres, au milieu de laquelle se trouve un lavabo monumental de style Renaissance. Devant la villa, un sous-portique supporte une terrasse avec pergola. Sur la même ligne que la villa, mais de l'autre côté du jardin, s'élève une construction à un étage pour le jardinier (hortulanus). Par sa situation, la villa forme un ensemble harmonieux avec le jardin. Elle est de petites dimensions et ne contient même pas de chambre à coucher, mais seulement une salle de séjour. C'est en cela qu'elle se distingue des grandes villas italiennes et dalmates de la Renaissance, si représentatives. Elle est très pratique — étant à proximité de la ville — et agréablement située au milieu des vignes. La disposition de l'habitation est commode, et tout y est conçu à la mesure de l'homme; pour cette raison elle se rapproche des maisons modernes de week-end.

Ayant analysé les différents éléments de son architecture, l'auteur est nettement d'opinion qu'elle est l'oeuvre de constructeurs dalmates locaux qui, d'après les documents d'archives qu'il a fournis avec cet article, ont élevé à Hvar — ainsi que dans le reste de la Dalmatie — au cours des XVe., XVIe. et XVIIe. siècles, des églises, des maisons, des palais et des fortifications dans les styles gothique et Renaissance.

Pas plus qu'ailleurs, la végétation d'époque n'a été conservée dans le jardin. On sait seulement qu'au XVIe. siècle il y avait des arbres fruitiers — des orangers surtout — et de la vigne sur la pergola. C'est pourquoi l'auteur essaie de reconstruire l'aspect d'un jardin carré coupé d'allées en forme de croix, en le comparant avec les détails concernant l'horticulture dalmate du XVIe. siècle. En effet, les archives et oeuvres littéraires des humanistes dalmates contiennent des données sur ce sujet, en particulier les poèmes de Petar Hektorović, ami d'Hannibal Lucić, qui avait, lui aussi, une villa (mais fortifiée: »villa munita«) dans l'île de Hvar et qui, à travers l'horticulture, était en rapports avec les écrivains de la Renaissance qui illustrèrent la République de Dubrovnik.